

પર: કુ. બ. અ. આદિ

1544

3.2

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૬૧૫૯ કિંમત ૨-૦-૦

૬૧
ગ્રંથનામ બરબાદીના પંથે

વર્ગિક ૨/૧૭૩૫૭૨:૪:૬

★ આર્ટિસ્ટ જવેલર્સ અને હીરાના વેપારી ★

લેટેસ્ટ સ્ટાઇલના દાગીના ખતાવતા પહેલાં
એક વખત જરૂર અમારી મુલાકાત લેઓ.

અમારે ત્યાં ફ્રેન્સી કવેરાતના લેટેસ્ટ ચોખી ફાલના
મોડર્ન ડીઝાઇનના દાગીના તથા રાખનાર
તથા ઓડર્સ ખનાવી આપનાર.

મોતીવાલા

એન્ડ

સન્સ

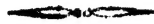
૧૫૧, અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ,

મુંબઈ

ટે. ૩૦૨૫૭

Telephone No. 89154.

For Up-to-date Sanitary Fittings and
Modern Bathrooms, Good Workman-
ship, Satisfaction and Economy.

REMEMBER

FIDAALI RAJABALI

Sanitary Contractors & Licensed Plumbers

"Sanitary" House, 165, Hill Road,
BANDRA.

SPETIC TANK A SPECIALITY.

Service rendered anywhere in Bombay
Suburban District.

Once Tried Will Never Be Forgotten

Branch:- Plot No. 145, KHAR.

સ્થાપના : ૧૮૭૫

ટેલી. એ. મુલતાન

ગ્રાહકોનો સતોષ એ અમારો પ્રથમ સિધ્ધાંત છે.

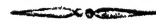
અમારે ત્યાં નીચે મુજબ માલ છુટક તથા જથ્થાબંધ
મળી શકશે.

લોખંડ, હાર્ડવેર, ગેલ્વેનાઇઝપાઇઝ શીટીંગ્ઝ, રંગ સામાન,
કાચ, પ્લાઇવુડ, ફાયર પ્રુફ તીબેરીઓ, ટાઇલ્સ, મારબલ,
કોલસા, કલીયુનો, કોલતાર, દરેક પ્રકારનો ઇલેક્ટ્રીક
સામાન. બેલ્ટીંગ વોટર પમ્પ, સેનેટરી વેર,
અને મીલઇનને લગતી દરેક વસ્તુઓ વિગેરે.

કોર્ગેટેડ શીટ્સ

સીમેન્ટ શીટ્સ

વ્યાજબી ભાવે માલ ખરીદવા
માટે જનતાની ડાયરીમાં નીચેનું
નામ વર્ષા થયા નોંધાયલું રહ્યું છે.

ભાઈજીભાઈ ઠરીમભાઈ મુસાજી
એન્ડ સન્સ.

ભાઈજીભાઈ બીલીંગ.

ચારબંદર

જુટને લગતો સામાન લહેવા પહેલા

• એક વખત •

જરૂર અમારી મુલાકાત લેયો !

અમારે ત્યાં છુટ તથા સુઝને લગતો દરેક જાતનો સામાન
કીશાયત ભાવે મળે છે. તથા દરેક જાતનું ફેન્સી લેખર
અમારે ત્યાં છુટક તથા જથ્થાબંધ મળે છે.

બહાર ગામના ઓર્ડર પર પુસ્તક ધ્યાન
આપવામાં આવે છે.

રસુલભાઈ

આદમજી

૬૦૫ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૩.

માઈ ઓન શોપ

આમારે ત્યાં દરેક જાતનું કાપડ મળશે
તેમજ અપડુડેટ કપડાં સીવી
ઓપવામાં આવશે.

૫૮, અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ નં. ૩.

મુંબઈમાં
અમારી ત્રણ
દુકાનો છે.

સ્થાપના
૧૯૧૪

સીલોન નીલગીરીના પ્રખ્યાત બગીચાઓની
ઉત્તમ ખુશ્બોદાર સ્વાદિષ્ટ ચાહ.

અમારે ત્યાંની ચાહ તમારી ખુશ્નુમા સવારને
વધુ ખુશ્નુમા બનાવશે.

અમારે ત્યાંની ચાહ તમારા મગજને પુષ્કળ તાઝગી
આપશે, અને જરૂર આપને પુરેપુરો સંતોષ થશે.

તૈયબઅલી

ઇસુફઅલી

નવા બગ્ગરની
દુકાનનો ફોન નં.

૪૦૬૩૬

૧. ૪૨, અબદુલ રહેમાન
સ્ટ્રીટ, પાયધુની.

૨. ૨૦૮, ડોક્ટર સ્ટ્રીટ,
નવબગર.

પ્રાર્થના સમાજની
દુકાનનો ફોન નં.

૪૦૮૫૧

૩. " એમ્પીયન ટી માર્ટ, " પ્રાર્થના સમાજ ટ્રામ જંકશન.

બાનુઓના

ભરત કામની જાણીતી દુકાન

અમારે ત્યાં ભરતકામને લગતા દરેક જાતના રેશમી, રંગીન સીલ્કના રીસો, વેન્ડીઉન, તેમજ લેસપીસ, જ્યોર્જેટ, સામોઝ, સાટીન, કેપ, સીલ્કનેટ વગેરે દરેક જાતનું લેટસ્ટ ડિઝાઇનનું બાનુઓને લગતું કાપડ અમારે ત્યાં દર મેલે વીલાયત થી સીલ્ક આવે છે.

● એક વખત અમારા શો રૂમની મુલાકાત લેશો ●

એન. અબદુલકાદર એન્ડ કું.

૩૩૭, ચર્ચરોડ જંકશન સુપર સીનેમાની સામે, મુંબઈ ૭.
ટે. નં. ૪૩૧૩૧.

સીઓના ભરતકામનું સ્થાન.

અમારે ત્યાં નેટીંગવુલ, દરેક જાતના દોરા, ભરતકામની ડિઝાઇનો, રેશમી દોરીઓ, રીબીનો, ટેબલ કવર, તકીયાની ખોલો, ઇમીટેશન ઝવેલરી, તથા બેટ આપવા લાયક વસ્તુઓ મોટા પ્રમાણમાં કીફાયત ભાવે મલે છે.

છેલ્લામાં છેલ્લી ઢબનું એક્સોયડરીનું પ્રીન્ટીંગકામ જોઈએ કરી આપવામાં આવે છે.

રૌ ફી હમ યો રીયે મ

ગ્રા. ડી. હાઉસ એન્ડ કું.

૩૨૭, લેમીંગ્ટન રોડ, પોલીસ સ્ટેશન સામે, મુંબઈ-૬.

અગત્યની નોંધ :—

ટે. નં. ૨૫૨૭૭

ખીસામાં ડાયરી છે? ન હોય તો દીલની ડાયરીમાં
નોંધી રાખો કે અમારી કોઈ બ્રાંચ નથી.

મીઠાઈ ખરીદતા પહેલા અમારી દુકાનની
એક વખત જરૂર મુલાકાત લેશો.

જ્યાં સ્વચ્છ, ... સુંદર, ... સ્વાદીષ્ટ, અને ઉત્તમ લીની
મીઠાઈઓ તૈયાર કરવામાં આવે છે. અને તેથીજ
દેશ પરદેશોમાં અમારી મીઠાઈ વખણાય છે.

 અમારી કોઈ બ્રાંચ નથી

લુકમાનજી

થાવરભાઈ

મીઠાઈવાલાની

મીઠાઈ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે.

૨૭૩, અખદુલ રહેમાન સ્ટીટ, મુંબઈ ૩,

બરબાદીના પંથે

લેખક

કુતુબ એ. આઝાદ

: પ્રકાશક :

પુકાર કાર્યાલય

બમ્બુલાઇ મેનશન,

હીલ રોડ, બાંદરા મુંબઇ-૨૦

અર્થ હક્ક કૃતિ સ્વાધીન
પહેલી આવૃત્તિ - ૧૯૪૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૬૧૫૬
કિંમત રૂા. ૨-૦-૦

: મુદ્રક :

ટી. એ. લહેરી
પુકાર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ
અશ્રુભાઈ મેનશન
હીલ રોડ બાંદરા
મુંબઈ - ૨૦

અર્પણ

સ્વેચ્છાથી પોતાના ગૃહજીવનની આદર્શ
ધર્મલાવિક, અને સંસ્કારી સ્ત્રીઓને
દેશન અને સ્વતંત્રતાના નામે
બરબાદીના પથે ઘસડી જતાં
નમાલા પતિ દેવો
ને

કુતુબ. એ. આઝાદ.

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ		પાનું
૧	આધુનિક કૌમી સ્થિતિ	૧૧
૨	શરાબથી થતી પાચમાલી	૨૨
૩	વેપારની અધોગતિ	૪૧
૪	ખિચારા પત્રકારો	૪૮
૫	ત્રામની મુસાફરી	૫૦
૬	બગ્ગર સ્વભાવ	૫૩
૭	સીનેમાની બદી	૫૬
૮	પ્લેગના જંતુઓ	૬૧
૯	ઝહેરી અસર	૬૩
૧૦	ઝનાના શો	૭૦
૧૧	પંજબી પોશાક	૭૫
૧૨	પંચગતીની મેમસાહેબો	૮૧
૧૩	સ્વીમીંગ પૂલ	૮૬
૧૪	વડીલોની નિંદ્રા	૮૮
૧૫	નમાલા પતિદેવોને ચેતવણી	૯૧
૧૬	આપણું રાજદ્વારી ક્ષેત્ર	૯૪

પ્રસ્તાવના

ધણા દિવસો થયા એક વાત દિલમાં ઘોળીયા કરતી હતી. કૌમના હાથોમાં કોઇ વિનોદી, ઇતિહાસીક કે અન્ય સાહિત્ય રજુ કરે, ધણીવાર એ અંગેના પ્રયાસો પણ કરી જોયા, પરંતુ વિશ્વ-યુધ્ધના ઓળાઓએ નિર્દયતાથી એ અભિલાષાઓને પાછળ ઠેલી દીધી.

ત્યાંજ અંધકારમાં પ્રકાશની રેખાઓ દોરાઇ રહી ?

ભાઇ ડી. એ. લેહરીના અપુર્વ કૌમસેવાના રૂપેરી સ્વપ્ન રૂપે કૌમમાં “પુકાર” બહાર આવ્યું. અનિચ્છા હોવા છતાં પણ મને “પુકાર” સાથે સંડોવી દેવામાં આવ્યો, સાહિત્યના મનરંજન ક્ષેત્રમાં ધુમતી મારી કલમમાંથી પણ દાઉદી વોલરા આગમની આધુનિક પરિસ્થિતિને અનુસરતું સાહિત્ય સર્જવું શરૂ થયું, ધણા વર્ષો પુર્વે કૌમમાં એક અનોખા જ પ્રકારનું માસિક ચક્રાવવાની જે ધગશ અને દાઝ હતી એ આમ “પુકાર” દ્વારા પરિપુર્ણ થઇ હતી, પુકારને વાંચકવર્ગ જોહોજો સાંપડી ગયો હતો, મિત્રોની પ્રચારસેવા પણ અદ્ભુત હતી. લેખકો પણ કાબેલ અને શક્તિ-શાળી પ્રાપ્ત થયા હતા. અને “પુકાર” સમસ્ત કૌમની સાચી પુકાર પાડવામાં સમર્થ બન્યું હતું.

પણ યુધ્ધની વધતી જતી ભયંકરતા, એક પછી એક આપત્તિનું કારણ બની રહી હતી. ૧૯૪૪ના કાગળ નિયમનના સરકારી નવાધારાએ પુકારનું જીવન પણ ગુંગળાવી નાખ્યું. અમારી આગેકુચ આશિષક રીતે નિર્બળ અને નિષ્ક્રીય બની ગઈ, અભિલાષાઓ ખિલ્યા પ્રથમ કરમાઈ ગઈ.

શું કરવું ? અને શું ન કરવું ? એ અકથ્ય વેદના ભરેલો પ્રશ્ન અમને મુંઝવી રહ્યો, કાર્યાલયમાં કલાકોના કલાક એ વિચારમાં નિમગ્ન રહેતા હતા. ગ્રાહકો અને ચાહકોની ટપાલનો ઢગ પણ અવિરત પણે ખડકાથે જ જતો હતો. અંતે એક સામટી વિપત્તિઓમાંથી એક નવો માર્ગ જડી આવ્યો, ગ્રાહકોને એક પુસ્તક તૈયાર કરી “ પુકાર ”ના લવાજમનો બદલો વાળી આપવો.

અને એ અંગેની તૈયારીઓ કરવાનો નિર્ણય થયો. જેમ અને તેમ ઝડપી ગતીએ પુસ્તક પુર્ણ કરવાનો તંગી મહાશયનો નાદરશાહી વૃક્ષ મારા મગજમાં રણકી ઉઠ્યો.

“ પણ આટલી ટુંક મુદતમાં મારે શું લખવું ”

“ કંઈ પણ લખો, ”

“ નવલિકાઓ લખું ”?

“ નહિં. ”

“ ત્યારે શું લખું ? ” મ્હે આવેશમાં પુછ્યું.

“ પુકાર ” એ કૌમની અનામત છે. પુકારના બદલા તરીકે જે પુસ્તક આપીએ તે કૈમી વિષયથીજ રંગાયેલું હોય, એ ઇચ્છનિય છે.

એ છેલ્લા ફરમાનથી હું ચોંકી પડ્યો, ત્યારથીજ વિષય પસંદગીની મહાન પરિક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાના ઇરાદાથી કૌમની આસપાસ ધુમી વળ્યો, પણ આ શું ? મારા આશ્રયની સીમા ન રહી, કૌમના સુસંસ્કારો આદર્શ, ધાર્મિક પ્રથાઓ, સંસ્કૃતિ, કૌમી ઇતિહાસ, એકસંપી, અને મહાનતા એમાનું કશું ન દેખાયું, બાણે

કે એ બધું ભુતકાળના ગર્ભમાં દફન થઈ ચુક્યું હતું, તેના અવશેષ માત્ર પણ બાકી નહોતી કે જેના ઉપરથી મદાર બાંધી કૌમની લવ્યતાની ઇમારતને પુનઃ ચણી શકાય.

બાકી હતું.

કૌમના નામે દંભનું વાતાવરણ, છડેચોક કૌમના ગૌરવને ઢલૂતી એ પર્દગી, મઝહબના નામે હાંસીઓ, ઇતિહાસના નામે કૌમની દુલાતી એકસંધી, પુરાતન વિચારો અને પુરાતન મહાન આદર્શોથી કૌમ દુર ફેંકાય ગઈ હતી. વેષ પરિવર્તન, આચાર પરિવર્તન, વિચાર પરિવર્તન, સંસ્કાર પરિવર્તન. કેળવણીના નામે અજ્ઞાનતા અને કૌમી ખમીરના ઓઠા તળે કૌમ પ્રત્યેની નફરત !

હૃદયમાં અંગારા ચંપાયા, હોંશ અવાચક બની ગયા, દિલ અને દિમાગમાં જવાબાઓ પ્રગટી ઉઠી, અને એ જવાબાઓમાંથી આ પુસ્તકનું સર્જન થઈ ગયું.

બરબાદીના પંથે.....

આ પુસ્તક માટે પ્રશંસાની જરૂર નથી, ધન્યવાદની ભુખ નથી, મુબારકબાદની લાલસા નથી, પણ મારા લખવાના શ્રમ બદલ હું ચાહું છું.

એકજ આશા ! એકજ તમન્ના ! એકજ ઉમ્મીદ !

અને તે.

કૌમને બરબાદીના પંથે જતી અટકાવવાની અને અટકવાની ખાત્રી ! પુસ્તકાકારે આ મારો પ્રથમજ પ્રયાસ છે. સંલવ છે કે અનેક પ્રકારની તુટીઓ રહી જવા પામી હોય. તે બદલ ક્ષમા...

અને કૌમ પાસે એક વિનંતિ કરવી તો ભુલી જ ગયો.

આ પુસ્તક !

કૌમનું કનેક્શન છે, કૌમના ઝખ્મો છે, કૌમના હૃદયની વેદનાઓ છે.

પર કૌમી હાથોમાં ભુલે ચુકે પણ આ પુસ્તક નહીં ફેરવવાને બહાને પણ ન ચડી જાય તેનો ખાસ ખ્યાલ રાખવાની નમ્ર વિનંતી.

કુતુબ એ. આઝાદ.

લેખક વિષે !

“કુતુબ આઝાદ”નો પરિચય શું આપું? પુકારના જીવનમાં જેનું નામ પ્રથમ ઘડાકે જ પ્રસિધ્ધિ પામી ગયું, એ વ્યક્તિ કૌમનું એક કિંમતી લેખક ધન છે. “પુકાર” પહેલો પણ તે કૌમની આસપાસ હમેશા લેખક તરીકે જ ક્ષુભતા હતા.

પુકારના પ્રાણ સમી આ વ્યક્તિ ખુબજ કેળવણી રહીત હોવા છતાં તેમને આ ક્ષેત્રમાં અદ્ભુત પ્રવૃત્તિ સાધી છે. એમ તો દરેકને કબુલ કરવું પડે તેમ છે, “બરબાદીના પંથે” લખવાની જ્યારે મહે તેમને આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેમને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મને જણાવી દીધું કે:

“કે હું કોઈની પણ આંખ શરમ રાખ્યા વગર કૌમની હાલની જે પરિસ્થિતિ છે, તે સ્પષ્ટ રીતે કૌમ સામે રજુ કરી દઈશ.”

મહે તેમની એ વાત કબુલ રાખી. અને આજે એ પુસ્તક આપના હાથોમાં કૌમના જીવનની આરસી બનીને આવી પડ્યું છે.

અમારો આ વિષય કૌમના ફેશનેબલ વર્ગને કદાચ અપચો કરી દેશે. એવી મને શંકા રહે છે. પણ પુસ્તકમાં જે રજુ થયું છે, તે ધ્યાનમાં લઈ વાંચક બિનાદરો આજે કૌમ કઈ સ્થિતિમાં આસ લઈ રહી છે. તે સંપૂર્ણપણે જાણી શકશે.

લાઈ આઝાદે પુસ્તકમાં અનેક સ્થળે દ્રઢ પાંડિત્ય નામના ફેરફાર કરીને તદ્દન સત્ય ઘટનાઓ પેદા કરી છે. આ પુસ્તકમાં જે ચિત્રો રજુ થયા છે, તે પણ બની શકે તેટલા પ્રયાસથી વાર્તાત્મક હોવા છતાં અમે તેને અવાસ્તવિક કરી નાખ્યા છે.

સંભવ છે કે આ પુસ્તકથી કૌમ ભડકી ઉઠે, પણ જો ભડકવા જેટલી અસર આપી રહી હશે તો મને મદદ છે કે તેઓ આ પુસ્તકના હેતુઓને નઝરઅંદાજ ન કરતા, પોતાની જિંદગીને એવી રંગોથી રંગવાના પ્રયાસ કરશે. અને કૌમ બરબાદીની જે ઉડી ગર્તામાં ધકેલાય ચુકી છે, ત્યાંથી બહાર નીકળવાના પ્રયાસ કરશે.

લેખકની કલમ કડવી છતાં પરિણામે સુંદર એવી વાતો કરવામાં ટેવાઈ ગઈ છે, અહિં પણ એનો પુરાવો બહુ સ્પષ્ટ રીતે મળી રહી છે.

આ પુસ્તકને પ્રગટ કરતાં પહેલાં તેને કૌમના અમુક આગેવાનો. અને વડિલો સમક્ષ પેશ કરવામાં આવ્યું હતું, અને તેઓએ પણ આ જરૂરી વિષયને સાહિત્યદેહ આપવા બદલ પ્રશંસાપુર્યો વેરી અમુક જરૂરી સલાહ સુચનાઓ આપી હતી, કે જેનો આ પુસ્તકમાંજ લેખકે સમાવેશ કરી દીધો છે.

વોહરા કૌમના ઇતિહાસમાં કદાચ પહેલુંજ આ પ્રકારનું પુસ્તક છે, કે જે કૌમના એક અતિ અગત્યના વિષયને આઝાદીથી છલ્લી જાય છે, તેના મુળમાં જે દર્દ, વેદના, અને શરમભરી છે, તેની જવાબદાર તો કૌમજ રહેશે.

મહેરબાની કરી આ પુસ્તક કોઈ પરકૌમી, ભાઈના હાથમાં ન જઈ પડે તેની ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ.

લેખક વિશે લખતા લખતા હું અન્ય વિષયમાં ઘસડાય પડ્યો, લેખકની આશા છે કે કૌમ આજે આ પુસ્તકનો અવાજ

ધરેધર ગાજતો કરી કૌમ આજે કઇ તરફ જઇ રહી છે તેના દર્શન કરાવે, અને પુસ્તક લખવાનો જે શ્રમ ઉઠાવ્યો છે, તેનો બદલો વાંચકો કૌમને આવા માર્ગથી પુનઃ રાહે હક ઉપર દોરી લાવવાનું કાર્ય કરીને વાળી આપે.

આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો જેમ અમારો પહેલો પ્રયાસ છે તેમજ પુસ્તક પ્રીન્ટ કરવાનો પ્રયાસ પણ પહેલો હોવાથી ઘણી ત્રુટીઓ રેહવા પામી હશે તેથી વાંચક બંધુઓ દરગુજર કરશે.

અંતમાં. લેખક બંધુનો તથા વાંચક મિત્રોનો આભાર માનું છું.

આપનો,
ડી. એ. લેહરી.

— અંગત —

દાઉદી વોદરા આલમનું પગકારિત્વ ક્ષેત્ર વર્ષો થયા કંગાળ અવસ્થામાં આવેલું છે, દરેક ધંધાની જેમ આ ધંધામાં પણ પ્રમાણિક હરિકાઈના બદલે અપ્રમાણિક અદેખાઈ ખુબ જ વધી પડી છે, “અરબાદીના પંથે” બહાર પડવાની જાહેરાત થતાં જ તેના વિરોધીઓ અગસિયાની જેમ બદબદી ઉઠ્યા, અને અમારા સામે જુદા જુદા પેંતરાઓ રચવાની શરૂઆત કરી દીધી, પણ એવા લોકોને યાદ રાખવાની જરૂર છે કે મળતા નામ રાખવાથી કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં આગેકુચ કરી શકાતી નથી. જે લોકો આગેકુચની ખુબો પાડતા હોય છે તેઓની પીછેહઠ જોવા જેવી હોય છે, જે લોકો અમારા નામ સાથે મળતું નામ રાખી હુંડી વટાવી જવાની આશા રાખે છે તેઓ મૂર્ખ છે, સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પ્રસિધ્ધિ પામી રહેલા પુસ્તકોને મળતું નામ રાખીને બાકા વરને દેખતા વરના સ્વરૂપે વરાવી જવાની આશા રાખે છે તેઓને અંતે નિરાશ થવું પડે છે.

અમોને તો અમારા વિરોધીઓના ધમપછાડથી અથવા ખોટી અદેખાઈથી કશા છાંટા ઉડવાના નથી. પણ જે લોકો કાગડા થઈને મોરની ચાલ ચાલવા મથી રહ્યા છે તેઓ પોતાની ચાલ પણ ન ભૂલી બેસે એટલી વિનંતી તો જરૂર કરશું, જેના ભોજનમાંથી મૌલીક વિચારોના બદલે વાંદરા જેવી નકલિયા વૃત્તિઓ ઉઠાણી પડે છે તેવાઓ પ્રત્યે અમને હાર્દિક દિલસોઝી છે, એવા લોકો અમારી દ્રષ્ટિએ ખિયારા દવાને પાત્ર છે, જેઓ પાસે પોતાની કોઈ યોજનાઓ હોતી નથી તેઓને પારકાના આસરે જ પેટ ભરવું પડે છે.

આ તકે એવોજ એક તાખો સ્મરણમાં ટકોરા મારી જાય

છે. બોમ્બે ટોકીએ “ નયા સંસાર ” નામનું ચિત્ર બહાર પાડતાં તે ખુબ જ સફળ થયું હતું, તેની સફળતા જોઈને અનેક તરફથી નયા તરાના, નઈ રોશની, નઈ દુનિયા વિગેરે નામાલિધાન વાળા ચિત્રો હલવાઈ ચૂક્યા પણ એ બધા “ નયા અને નઈ ” જુના પુરાણા સાબિત થયા અને એ રીતે સફળ નામો ઉપરથી નકલ કરનારા ઉત્પાદકોનો પ્રેક્ષકોને વિશ્વાસ ઉડી ગયો, હીક એવું જ અમારા આ પુસ્તક માટે બન્યું છે.

અમારી ફરિયાદ તો ફક્ત એટલા માટે જ છે, કે એક તો આપણું પત્રકારિત્વ નબળું છે. અને વળી તેમાં આવી નકલિયા વૃત્તિ વાળાઓ તેને વધુ નબળું બનાવી રહ્યા તેનું અમેને અતિશય દુઃખ છે, અપાર વેદના છે. આજ સુધી આપણા પત્રો કૌમમાં મુદ્દલ ઉચકાયા નથી તેનું કારણ પણ આવું જ છે.

સંજોગવસાત એટલે કે કાગળ નિયમન ધારાના કારણે પુકારનું પ્રકાશન બંધ પડી ગયું છે, નહિંતો કૌમના પત્રકારિત્વમાં બળજબરીથી બની બેસેલા બડેખાંઓની આંખો અમે જરૂર ઉઘાડી નાખતે, જે લોકોના ફરફરીયાઓ મરવા વાંકે ફક્ત જાહેરાતના બળ પર જીવતા હતા, તેઓને અમે એકેજ આપતે કે તેઓ પુકારની નકલો કેટલી બહાર પડે છે તેની ખતે આવીને ગળેગી કરી ગય, અને પછી પોતાના કંગાળ ફેલાવા સામે નજર કરી અમારી પ્રગતિના મૂળમાં છુપાએલા આત્મભોગ અને અભ્યાસનું મનન કરવાની વિનંતી કરતે. કારણકે કૌમના પત્રકારિત્વ ક્ષેત્રને મહાનતા અને ઉચ્ચતાના આસને સ્થાપવા માટે શું શું કરવાની જરૂર રહે છે, તેનું જ્ઞાન તેમને અમારા મિત્રો બનાવીને આપવાનું અમે ચુકતે નહિં. કદાચ આવતી કાલે પુકારનો ઉદયકાળ રૂર ઘરો તો પહેલી તકે અમે પ્રમાણિક પત્ર-

કારે સાથે મિત્રતાનો હાથ લંબાવશું અને હળદરને ગાંઠિયે ગાંધી બની મેસેલા લાકડી કલમ ઉપર નલતાં અને દિન રાત્રી પગ-કારિત્વની ઓથમાં શ્રીમંતોની આળપંપાળ કરવા સિવાય બીજું કશું ન કરનારા અને ચાંદીના ટુકડાઓ માટે પગકારિત્વને કલંકિત કરતાં પગકારોને અમે સમાજ સામે તદ્દન ઉઘાડા પાડવાની અમારી પવિત્ર ફરજ બજાવીને જ રહેશું.

પુકારનું સાચું ખ્યેય કૌમની પુકાર રજુ કરવાનું જ હતું અને છે. આ પુસ્તક પણ એજ સિધ્ધાંતના પાયા પર ઉભી કરાયેલી ધમારત છે. કૌમની સાચી સ્થિતિનું નમ સ્વરૂપ રજુ કરવામાં ગમે તેવા બળોની આવનારી લિંસના ડરને અભરાઇ પર મૂકેલ છે. બરબાદીના પંથે જઈ રહેલા સમાજના પ્રવાહને આબા-દીના પંથે જતો દેખાડવાનો આડંબર અમે મુદ્દલ કર્યો નથી, જેવું છે તેવું જ સાંગોપાંગ રજુ કર્યું છે. કોઇની ખોટી તસ્વીરો છાપી ખોટા ગુલુગાન ગાયા નથી, કોઇની ખોટી પ્રસંશાના પાનાઓ લખ્યા નથી. કોઇની ખોટી ખુશામદ કરી નથી. કૌમ આજે ક્યાં છે તેનું એક સાચું શબ્દ ચિત્ર દોરીને આ પુસ્તકમાં રજુ કરી દીધું છે, કોઇને દાનવિરોની ઉપમા આપી આ પુસ્તક તેને અર્પણ કરી બધું ખર્ચ પરભાર કરી લેવાની વૃત્તિ પણ અમોએ આવ-કારી નથી, એટલે એવા જીવનમાં જીવતા નકલી ચળકાટવાળા અમારા અદેખા હરિકો અમારા સામે ધુળ ઉડાવવાના પ્રયાસો કરે એમાં કોઇ શંકા નથી. અંતમાં ઇચ્છીએ છીએ કે આ અંગત ખુલાસો જેમના માટે લખવાની ફરજ પડી છે, તેઓ પોતાના જીવનનું જોણ સાચી સામાજિક પ્રવૃત્તિ પાછળ રોકી આવી ખોટી અદેખાઇઓથી દુર રહે.

ડી. એ. લેહરી

તંત્રી “પુકાર”

કિનારે લગાવશે

બરબાદીઓના પંથ પરે તું ગમન ન કર,
તારા જ હાથે મિત્ર ! તું તારું પતન ન કર.
સોગંદ લે, ને ત્યાં કદિ જવાનું મન ન કર,
કંટક લઈલા માર્ગને તારું ચમન ન કર.
ફેશન અને શરાબમાં બરબાદ થન ન કર,
અકસોસ ! આમ કૌમની આશા દફન ન કર.
તંબાકુના વ્યસનથી ઘણો ગેર લાલ છે,
પમસા દબને પેટમાં ઊલી અગન ન કર.
વ્યભિચાર ને જુગાર એ શયતાની જાળ છે.
એ જાળ સામે કોઈ દિ ઝીંચા નયન ન કર.
નાદાન કાં અધર્મી થયો ધર્મ ખોધને,
કોને કહ્યું કે ધર્મનું તારા જતન ન કર !
જાતું તો છે ખુદા કને લઇને સવાબને,
કાંટામાં દિલના, પાપના ખોટાં વજન ન કર.
અંતરમાં નિત ઉતારજે કુરઆનના સબક,
ગુમરાહ પુસ્તકોનું કદાર્પી મનન ન કર.
દુનિયાની છે પુકાર કે આંખો ઉઘાડ ને,
“આઝાદ” ઉઠ સીતમ હવે ખોટા સહન ન કર.
બરબાદ થાતી કૌમને અણ્ણાહ અચાવશે,
ડુબી રહી છે નાવ કિનારે લગાવશે.

આધુનિક કોમી સ્થિત !

એક સમય એ હતો જ્યારે દાઉદી વોહરા કૌમ જ્ઞાની, વેપારી, મઝહબે ઇસ્લામના કાયદા કાનુનોની પાકકી પાળાંદ અને બા ઇઝઝત લેખાતી હતી. ઇસ્લામના અનેક શીરકાઓ પોતપોતાની રીતે જે પ્રમાણે જીવન વ્યતિત કરતા હતા, તે સર્વમા આપણી કૌમની ધર્મલાવના, સંસ્કાર, તેલજીબ, ઇલ્મ, અદબ અને બંધારણો વગેરે બધું ઉચ્ચ હતું અને આપણી કૌમ ઇસ્લામની એક અદભુત મઝહબ પરસ્ત અને સંપીલી કૌમ ગણાતી હતી. એજ આપણી કૌમ આજે દુનિયાની વિશાળ પીઠ ઉપર જીંદગાનીના શરમજનક શ્વસો ભરી રહી છે. કૌમની એકસંપી મોહજબત, ધર્મલાવના, સંસ્કાર, સુવિચારો, તાઅલીમ, વેપાર ઉદ્યોગ એ બધું આજે સૌતાની દુનિયાના હાથમાં રમકડું બની તળિએ ખેડું છે.

જ્યાં જ્યાં દ્રષ્ટિ પડે છે ત્યાં ત્યાં કોમનો બેદરકાર અને બેદરશી સ્ત્રીવર્ગ તથા પુરુષવર્ગ નફટાઇ ભર્યું હાસ્ય મુખમાં છુપાવી છેડેચોક વિચરી રહ્યો છે. ગણ્યાગાંઠ્યા લુભુર્ગો આજના કોટ પાટલુન અને ટાઇવાલા યુવાનોની નજરે હાસ્યને પાત્ર બન્યા છે અને એ રીતે આપણા સમાજનું નૈતિક પતન થઇ રહ્યું છે. ઇખલાસ, ઇતિફાક, અને સત્યતાના અભાવે કૌમ આજે અંધારી ગર્તામાં ધકેલાઇ પડી છે.

લેખકોના લેખમાંથી ટપકતો બોધ, વાચકોમાં ધર્મગુરૂવર્ગ નરકથી પ્રચારાતો સખક, પવિત્ર કિનાબ કુરઆને શરીફનું સિફાણુ ભાપણો દ્વારા આપવામાં આવતી શીખામણો, એ સર્વે આજે નિર્થક બન્યા છે. આજે તો આપણા અશુભ એ અશુભમાં પશ્ચિમની લવાના બેદરી ઝપાટાઓ ફેલાઇ રહ્યા છે. કોણ જાણે કેમ ? અંગ્રેજી તાઅલીમની અસરથી ઘેરાય જતા આપણા યુવાનોમાંથી કૌમની આબરૂનો ખ્યાલ, કૌમની મર્યાદા, કૌમનુ ગૌરવ, કૌમનું ખમીર, વગેરે તદ્દન અદૃશ્ય થયું છે.

હેટ, કોટ, ટાઇ, પાટલુન, અને રિસ્ટવોચ એ તેમનું જીવન બની જાય છે. ખુલ્લા માથે વિચરવું એ તેમની તેહઝીબ હોય છે. વારંવાર બાલ ઓળવવા એ તેમનું કર્તવ્ય હોય છે. મસ્જીદના બદલે સિનેમા નાટકોને તે પોતાના ધર્મસ્થળો સમજી લે છે. કુરઆને શરીફ એને નસીહતની જગ્યાએ સિનેમા, માસિકો અને સિને-માતાલિકોનો શોખ તેમની વાંચનસામગ્રી બની રહે છે. કોમના લુભુર્ગો સાથે તોછડાઇથી વર્તવું, કુટુંબીઓ સાથે કુટુંબકડવાસ રાખવી માતૃપિતા અને ભાઇ બહેનોની લાગણીનું ખુન કરવું એ તેમના જીવનની વિશિષ્ટતા હોય છે.

અને એ નેતા સ્પષ્ટ જણાય આવે છે કે મમરીબી રંગ

રંગાએલા યુવાનો આપણી કોમને અરબાદીના પંથે ધસડી જવામાં જેટલા અંશે જવાબદાર છે. એવા યુવાનોને હું થોડાક પ્રશ્નો પુછીશ, મને લાગે છે કે મારા પ્રશ્નોના દરેક પ્રતિઉત્તરમાં સુપકીદી સિવાય તેઓ પાસે અન્ય કશું નહિં હોય. શું તેઓ કહી શકશે કે જેમ આજે તેઓ સિતેમની ડીકીટ્યારી ઉપર નવું ચિત્ર રજુ થતાંજ ટોળેટોળા જઈ ચડે છે, તેમ તેઓએ કદિ વારતહેવારે નંમાજ અદા કરવા માટે મજસદ પ્રતિ ધસારો કર્યો છે? શું તેઓએ કદિ રસીક વાંચનોમાંથી પુરસદ મેળવી ધર્મના કોઇ પુસ્તકો વાંચવાની તકદારી રાખી છે? શું તેઓએ દાદીમુછ મુંડાવવામાં જેટલી નિયમિતતા જળવી છે તેટલી બહે તેનાથી પણ ઓછી નિયમિતતા તેઓએ પોતાના માતૃપિતાના સેવાની રાખી છે? શું કદિ પોતાના સમાજ માટે કોઈ સેવા આપી છે? શું તેઓએ કદિ સમાજના ખુલ્લેખાંચે રીખાતા ગરિબોની દાદ લીધી છે? શું તેઓએ કદિ સમાજની ભુતકાળની આત્મક આજે માટીમાં મળેલી નીલાળી પોતાના અંતરમાં દર્દ અનુભવ્યું છે? “ના” કશું નહિં. આજના યુવાનો પાસે બુદ્ધિનો અભાવ છે, ભલે તેઓ મેટ્રીક પાસ હોય, ભલે તેઓ બી. એ. અને એમ. એ. ની ઉપાધીઓ મેળવી ચુક્યા હોય, ભલે તેઓ કોઇ યુરોપીઅન સાહેબ જેવો પહેરવેશ અને દમામ રાખતા હોય, ભલે તેઓ વાતવાતમાં પોતાની અંગ્રેજી બોલવાની આવડતનું પ્રદર્શન કરતા હોય, અને ભલે તેઓ એથી પણ કંઈ વિશેષ હોય, પણ મને લાગ્યારી સાથે જાહેર કરવું પડે છે કે, તેઓ કોમના દુશ્મનો છે, ધર્મ બાગીઓ છે, અસંસ્કારી અને અનપદ છે, સંસ્કાર અને તેહઝીઅના પુનરીઓના વેશમાં સંસ્કૃતિનું લીલામ કરી રહ્યા છે. એવા ફેશનવેલા પશ્ચિમી રંગોદી રંગાએલા યુવાનો કરતા આપણા અજ્ઞાન અને મેલાવેલા જેવા દેખાતા લોકો લાખ દરજ્જે સર્વોત્તમ છે; કે જેઓના અંતરમાં કોમ પ્રત્યેની દાઝ છે, મજહૂબ પ્રત્યેની લાવના છે અને કોમની

આમરની રક્ષાનો ખ્યાલ છે, અને ઇન્સાનિયતના સંરક્ષણ માટે જેઓનો આત્મા ધડકી રહ્યો છે, એવા અજ્ઞાન પરંતુ કામચલા લોકો પર હું પ્રશંસાના પુષ્પો વેર છું, અને ફેશનેબલ મુવાનાને નિરસ્કાર છું.

કામની દુસ્મની કરવાં કરતા અને આજની દુરાચારી અને મંદા માનવતાથી પણ એવા કલંકીત જીવનમાં જીવવા કરતાં, જ્યાં ઇન્સાનિયત, ધર્મ, સંસ્કાર, સભ્યતા, સત્યતા, તેકરીય, ઈજ્જત, સંપ અને મોહન્યત ઝળકી રહ્યા છે, ત્યાં આવી અસ્તક શુકાવવાનું આમંત્રણ આપીએ છીએ, કે જે આમંત્રણ સ્વીકાર્યા પછી તેઓને માનવજીવનની મહાનતા અને મજ્જાબની મહાનતાનો સત્ય સાક્ષાત્કાર થશે.

એ ફેશને અને એ આંધળી આઝાદીએ આપણા સમાજને કેવી કફોડી અને સરમિંદગી ભરેલી સ્થિતિમાં મુકી દીધો છે એ જાણી મારું હૃદય દ્રવી ઉઠે છે. લોકોએ મજ્જાબના આદર્શને ભુલી જઈ પશ્ચિમની લહેરી હવાઓના મંદા વાએરાઓમાં અટવાયને પોતાનું તથા પોતાની કૌમતું જે અકલ્યાણ નોતર્યું છે એ બીનાની ઉદાણમાં ઉતરતા આપણા કૌમી લાગણીથી ધન્યકતા હૃદયમાં વેદનાઓ છલકી પડે તેવું છે. ફેશન અને સુધારાના નામે લોકોએ જે પાયમાલી નોતરી છે, એ નીહાળીને સમજદાર આંખોમાંથી આમુઓ વહે છે.

છઠ્ઠીસ તાઅલીમ પાસેથી કાટ અને પાટનું, ટાઇ અને હેટો મેળવીનેજ જે આપણો ફેશનેબલ પુરુષવર્ગ સાંત રહી હોત તો પણ ઠીક હતું, પણ તેને તે વેષ પરિવર્તના સાથે સાથે પોતાના આદર્શો, સંસ્કારો, નેક વિચારો, બુદ્ધિ અને ધાર્મિક માન્યતાઓ વગેરે બદલાવી નાખ્યા. કામી અભિમાન કે કૌમ ગૌરવ જેવું કશું પણ તેઓના પાસે રહ્યું નહિં અને એ રીતે આપણા ફેશન દિવાના પુરુષવર્ગે પોતાનાજ હાથેથી પોતાની કૌમની બરબાદી અને પાયમાલીને આમંત્રણ આપ્યું છે.

પુરોહીતી આપણી આઝાદીથી આપણી કામને જે સવ્ય કલંકની બેટ મળી છે, તેનો ઇતિહાસ હવે આપણે ઠંઠાણા જોઈએ, એટલે આપણને જ્ઞાન આવે કે કામના ઉછાછળા અને વર્ગરવિચારણાવાળા વર્ગે આપણી કામને દુનિયામાં કયા દરજ્જે મુકી છે.

વિશ્વનો સદાનો નિયમ છે કે; જ્યારે માનવીથી એક પાપ થઈ જાય છે ત્યારે એ પાપને છુપાવવા માટે તેને અનેક પાપો કરવાની ફરજ પડે છે, અને ધીમે ધીમે તે પાપો કરવાનો આદી બની જાય છે અને રહતા રહતા તેનું જીવન પાપોથી ખરડાયલું બની જાય છે, અને એ રીતે માનવીની એક નજીવી ભુલ તેને પાપોની હારમાળાઓ પ્રત્યે ખેંચી જાય છે અને સંજારમાં લોકો એવા માનવીના નામ માત્રથી ત્રાસી ઉઠે છે.

હીક એવુંજ આપણી કામ માટે પણ બન્યું છે. એક દિવસે આપણી કામના એક માનવીએ એક પાપ કર્યું અને એ પાપ ઉપર પકડો નાખવા જતાં તેનું આખું જીવન પાપમય બની ગયું. એ પાપ હતું કામના સિંચાણને ત્યાગવાનું, કામના આદર્શને ઠોકર મારવાનું, કામના સંસ્કારોને કચડવાનું અને ધર્મને ભુલ્લી બેસવાનું અને એનું પરિણામ એ આવ્યું કે, આજે આખી કામ બેકામ, બેદરકાર, અને બદનામ થઈ જઈને લોકજીભે ચર્યતિ પાત્ર બની છે.

અફસોસ છે! આ કશ્ચુતાએ આપણી કામની કારકીર્દી ઉપર બેહદ જબ્બર ફટકો લગાવ્યો છે.

પ્રથમ પુરોહીતી સિંચાણને તિલાંજલી આપી તમામ જગતના વિચારકોની નજરે પોતાની મુખર્તા સિદ્ધ કરી અને દુનિયાને પુરવાર કરી બતાવ્યું કે, અમે કામ દ્રોહી છીએ પારકી કામના

લિખાશ ધારણ કરવામાં તેઓએ શું ગૌરવ મેળવ્યું ? આપણા લિખાશ અન્યકોમ સા માટે ધારણ નથી કરતી ? એવી અસાધારણ વાત પણ એ બહુશીઓએ ન વિચારી અને પોતાની કોમની પ્રતિષ્ઠા સમા એ લબ્ધ અને ગૌરવવંત લિખાશને ત્યાગી વાનરાલિનમ ક્રોધ અને પોતાના પોશાકની સર્વોપરિ મહાનતાને છાટી દીધી.

જગત ઉપર અસ્તિત્વ ધરાવતી નાનામાં નાની કોમથી માંડી અનપદ અને જાહલિ ગણાતી હિંદુસ્તાની કોમ, મારવાડી કોમ, અને એવી અનેક કોમોએ હજી સુધી પોતાના જાતિ લિખાશને પ્રિય ગણીને ટકાવી રાખ્યો છે. ધાટીઓ, અને પાટીવાળાઓ જેવા પણ પોતાના જાતિય પહેરવેશમાં, રહેવામાં પોતાનું જાતિય સ્વમાન ગૌરવ લેખે છે, અને પર કોમી લિખાશ ધારણ કરવામાં નાનપ સમજે છે, મઝહબની દુસ્મની સમજે છે. તેઓ ઇચ્છતા નથી કે પોતે પરકોમી પહેરવેશ ધારણ કરીને પોતાના કોમી અભિમાનને ફટકો મારે ત્યારે એથી ઉલટું આપણા જેવા શિક્ષીત, સમજુ અને દાનિશમંદ વર્ગે પોતાની કોમના સ્મરણ ચિન્હ રૂપ લિખાશને કોમમાંથી, જડમુળથી દુર ફેંકી દીધો.

અફસોસ છે ! એવા આંધળા પરદેશી વેશપરિવર્તનના પુનરીઓ ઉપર, કે જેઓએ આંખ ઉઘાડી રાખી વેશપદ્ધતી એકજ લુઝનો આરંભ કરી એજ લુઝના કારણરૂપ અનેક લુઝોને આવકારી પોતાની કોમની ઇઝઝતને બદનામ કરી છે, અને પોતાના મઝહબના ખેરખ્વાહોની લાગણીને દુભાવી છે.

લિખાશ પરિવર્તનની એ મોહજાળે આપણા જીવનમાં કેવા અસંભવીત ફેરફારોની હારમાળાઓ ગોઠવી દીધી છે તેનો હવે વિચાર કરી જોઈએ. વેશનો પટ્ટો થતાંજ પ્રથમ આપણે આપણા આચાર વિચારમાં પટ્ટો લાગે તેની જરૂર પડી અને આપણે આપણી

દિની તેહજીબથી દુર અને દુર નાસવા લાગ્યા. “હા” અને “ના” ની જગ્યા “યસ” અને “નો” એ લીધી. અસ્સલામો અલયકુમ જેવો મધુર અને મઝહબી ગૌરવથી છલકાતો શબ્દ શિષ્ટાચાર પણ દુર ગયો અને તેની જગ્યાએ પણ પરદેશી શબ્દો આવી પડ્યા, અને વેશપદ્ધતી નજીવી શરૂઆતે આપણા પાસેથી જાણે અજોણે આપણી માતૃભાષા પણ છિનવી લીધી. સાદા અને સરળ જીવન ઉપર, પદ્ધતીએ અનેક વિધી પદ્ધતીઓ લાવી મુક્યા અને પરદેશીઓ જેવું મોહભર્યું જીવન વ્યતિત કરવાના આંધળા મોહમાં આપણે નમાઝ, સલાત, રોઝા અને ધાર્મિક કાર્યોથી દુર અને ખુબજ દુર ફેંકાઈ ગયા. અને લિયાશપદ્ધતીઓ એક ભુલે આપણા જીવનમાં ભુલોની પરંપરાઓ ગોઠવી દીધી. અને એટલેથી ન અટકતાં આપણે તંદુરસ્તીને હાનીકર્તા અનેક માર્ગો પણ ચિંધી દીધા અને આપણા ઘણા ભાઈઓ મઝહબે ઇસ્લામના નારવા ઠેરવેલ શરાબ (મદિરા) જેવા પીણાઓના પણ ગુલામ બની ગયા. જીવનને નાશ પંથે નોતરી જનાર એ શરાબ. જીવનમાં અમૃત જેમ સ્થપાય ગયું અને શરાબીઓના પણ આપણે ત્યાં જીવના જીવ તપચાર થયા એ બદમસ્ત અને માર્ગ ભુલેલા માનવીઓને કોણ સમજાવી શકે કે ?

ઉફ ! યે રંગીનીયે સાગર યે નઝર કા ધોકા

અરે કમજખત હુલાહલ હે ઇસી શીશે મે :

અર્થાત : કે જે શીશામાં તને રંગીન દુનિયાઓ દેખાય છે, અરે મુખ ! એ શીશામાં તો હળાહળ વિષ ભર્યું છે. જેમ એક સ્થળે એક કવિ, શરાબ ઉપરથી એક એવોજ બોધપાઠ આપી જાય છે.

“આઝાદ” હે ઝમાને મે એસી યુરી શરાબ
કમજખત હોડતી નહીં ઇઝત લીએ બગૈર

અર્થાત : શરાબ એવી નકકામી વસ્તુ છે કે; જે માણસ તેને અપનાવી લે તેની આખર લઇનેજ રહે છે:

છતાં પણ એજ શરાબને શરબત મળી મટમટાવનારો એક વિશાળ વર્ગ આપણા સમાજમાં ઉપસ્થિત થયો છે. તંબાકુ, જરદાઓ, કાલાકાંડી અને અનેક કેશી પદાર્થના ભોગીઓનો પણ એક વિશાળ વર્ગ આજે આપણે ત્યાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તપકીર સુંઘ્યા વગર સૂસ્ત રહેનાર અને બીડી સીમારટના શોખીનો પણ આજે ઝડપી ગતિએ આગેકુચ કરી રહ્યા છે. જગતના દરેક ખરાબમાં ખરાબ અને અનિષ્ઠ વ્યસનો આપણા સમાજમાં નાશકારક જંતુઓના જેમ પેસી ગયા છે. એક દિવસ જે સમાજમાં એવી વસ્તુનું નામ લેવું 'પણ ગુન્હો લેખાતું હતું', એજ આપણા સમાજમાં આજે એવી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરનારાઓ ડગલે અને પગલે જડી આવે છે, અને એ દરેક અનિષ્ઠ વ્યસનોની ભેટ આપનાર શરાબ છે. એ નર્કના પીણાએ આપણી કામના ગૌરવને એક અણુછાજતો પ્રહાર કર્યો છે અને આપણી કામનો સમજદાર અને જવાબદાર વર્ગ એ બદીઓને પુલવા, ફલવા દેવામાં અટકાયત ન કરી. કામની આધુનિક સ્થિતિને વધું ગંભીર અને બેડોળ બનાવી રહેલ છે. શરાબને આવકારી આપણી કેવી દુર્દશા થઈ છે, અને કેવા કેવા વિનાશના પંથે દોરી જતા માર્ગો આપણી કામને ભેટ મળ્યા છે, એ તો આપણે દરેક સમજી શકીએ એવી સામાન્ય બીના બની ગઈ છે, પણ એ શરાબનાશીએ બીજી એથી પણ વિશેષ જે અનિષ્ઠ અસરો ઉપજાવી છે તેનું ઊંડાણ આપણે માપી લઈએ. શરાબ પીનાર બેભાન બને છે, શુદ્ધિ, બુદ્ધિ, ગુમાવી દે છે એ તો નિર્વિવાદ બીના છે અને એ ભાન બુલેલો માનવી જ્યારે શરાબના પીકામાંથી દુર્ગંધ મારતા સુખે બહાર આવે છે, ત્યાર તે પોતાના કુટુંબની પાંખમાં જવાને બદલે તેના કદમ શહેરના કલંકિત અને ગંદા લત્તાઓ તરફ વળે છે, કારણકે મદીરાલય(પીકા)માંથી બહાર આવતા તેના મિત્રો એવીજ ટેવથી ટેવાયલા હોય છે, અને જ્યાં છડેએક વ્યભિચાર થાય છે, જ્યાં રૂપ અને યૌવનની દહાણ થાય છે, જ્યાં ગીત અને સંગીતના સુમેળ સંધાય છે, એવા રૂપાળા વેશ્યાઓના લત્તાઓમાં એ શરાબી લથડતી ચાલે આવી પુગે છે.

ત્યારે એને લાન પણ નથી હોતું કે જ્યાં, પોતે યૌવનરસની તૃપ્તિ શાંતી માટે આવે છે, જ્યાં, પોતે જીવનની મિહાસ મેળવવા આવે છે, જ્યાં, પોતે આત્માના રંજન માટે આવે છે, ત્યાં જીવનની કડવાસ છે, આત્માનું મૃત્યુ છે. યૌવનરસની તૃપ્તિ શાંતિન બનતી એ રમણીઓ હાડપિંજરના માળખા હોય છે, તેનો સ્પર્શમાત્ર પણ માંદગીનો ભોગ બનાવી દે છે. ત્યાંના વાજત્રો ઉપરથી ઉપસ્થિત થતાં મીઠા સુરોના પડદા પાછળ અનેક તુટેલા ગૃહજીવનોની કંચળતાઓ હોય છે, અનેક ! છતાં બાપે અનાથ અનેકા બાળકોના નિશ્વાસ હોય છે, અનેક માતાઓની હયાની ધરાળ ત્યાંના વાતાવરણમાં ઉકળી કકળી રહી હોય છે, અને અનેક પ્રેમલગ્ન અનેકી નિર્દોષ પત્નિઓની આહતી જવાળા એ રૂપરંગના જલ્સાઓ પાછળ બળતીજ હોય છે. એવું છે, એ નર્કગાર; છતાં પણ શરાબના નશામાં ઉન્મત્ત અનેકો માનવી શાન જ્ઞાન ગુમાવી, નુપુરઝણકારથી રણકતા અને સંગીતસુરોથી ગુંજતા પતિતાવ્રતના લક્ષ્મીઓમાં પ્રવેશી પોતાની યુવાનીનું શોષણ સ્વીકારે છે. પોતાની માનવતાનું ગળું દાબી દે છે અને જિંદગીની મોજ મેળવવાના એકા તો જીવનમાં મૃત્યુને આવકારે છે.

આજથી થોડાક વર્ષો પુર્વે મુંબઈમાં ઓગસ્ટ માસની એક રણીયામણી પ્રભાતે શહેરમાં દારૂબંધીની યોજના અમલમાં આવી હતી, અને શહેરના ગ્રાહકોથી જલકાઈ પડતા હઠ્ઠા રો પીઠાઓના દરવાજે તાળા મારવામાં આવ્યા હતા. એ સમયના સરકારી ખાતાઓના અધિકારીઓને શરાબના પીઠાઓથી પ્રગ્નકાય સુખાકારી જોખમાય રહી હોવાની શંકા, અને શહેરની છાતી ઉપર દારૂના નશામાં મસ્તી તોફાન અને બીભત્સ ગાજો બકતા લોકોનો પરિચય થયો હતો, અને તેમાંથી ઉપરની યોજના જન્મ પામી હતી, અને મહાસભાના નેતાઓએ પણ વધું પડતા પ્રયાસોએ એ યોજનાને

અમલી બનાવવામાં પણ જખ્ખર ફાળો આપ્યો હતો અને એ રીતે તમામ મુંબધમાં દારૂબંધી થઈ હતી. આજા આજા સ્મરણો આજે પણ મારા હૃદયે જડાએલા પડ્યા છે. એ સરકારી પ્રતિબંધનું પાલન આજે કેટલું અને કેવું થાય છે ? તેની તો મને મુદ્દલ ખાતરી નથી, પણ મને લાગે છે કે એ પ્રતિબંધમાંથી એક ભીષણ ભયંકરતાનો જન્મ થયો છે.

સસ્તી તાડીઓના પીઠા જતાં શરાબ નોશી જનતાએ મોંઘા વિદેશી દારૂના પીણાઓ આવકાર્યા, અને વ્હીસકી, રમ, આન્ડી વગેરે પીણાઓ આજે હિંદના કરોડો રૂપિયા પ્રતિમાસે ખેંચી જાય છે. અને પીધા પછી પીનારના માનસ ઉપર જીવનને મહાન બનાવી દેવાની અને ઉલ્લાસ ઉત્સાહમાં ડુબાવી દેવાની જે ઘેલછા જાગે છે એજ ઘેલછાએ આજે લોકોને વેશ્યાઓના લંપટ સોબતીઓ બનાવી દીધા છે. પાયમાલીનો તણખો એજ કાળમુખી શરાબના પ્યાલામાંથી જન્મે છે. એજ શરાબે આપણી કામના એક વિશાળ વર્ગને ઈન્સાનિયતથી વિમુખ બનાવ્યો છે. અને શરાબનો આશ્રય લેનાર વ્યક્તિ જ્યારે લથડતી ચાલે ઘેર આવે છે ત્યારે માતૃપિતાની મર્યાદા, વહુ બેટીઓની લાજ, લાઇલાંડુઓના સ્નેહ, અને કુટુંબ પરિવારની ઈજ્જતની દરકાર તેને ખીલકુલ હોતી નથી, જેમ આવે તેમ બિલત્સ ગાળો, મારજુડ અને પાગલ જેવા આચારો કરી તે ગૃહકુટુંબોમાં અળખામણો બની રહે છે અને કદાચ તે બે પધસા કમાતો હોય તો તેની એ ગોઝારી ટેવ મર્યાદા વટાવી જાય છે. અને પોતાની સત્તાધિકારની ધુનમાં ઘરમાં પણ શરાબી મિત્રો અને શરાબને સ્થાપિત કરવા પ્રેરાય છે, એ રીતે તેનું ઘર ધીમે ધીમે શરાબખાનું, જુગારખાનું અને અંતે વ્યભિચારનો અડડો બની રહે છે. એવા શરાબી પતિની પત્નિ પણ એક દિવસ કંટાળે છે અને પતિ જેમ સ્વચ્છંદી જીવન જીવવા કટીબદ્ધ બને છે. કારણ

કે હંમેશા શેતાની તાકત માનવીમાત્રના સ્વભાવપર ઝડપી અને સચોટ અસર કરે છે. એક સદાચારી માનવી દસ દુરાચારીઓને સુધારવામાં નિષ્ફળ બને છે, પણ એક દુરાચારી દસ સદાચારીને આંખના પલકાર માત્રમાં પોતાના પક્ષમાં ખેંચી લે છે. મારા પાસે આજથી આઠ વર્ષ પુર્વેનું એક દ્રષ્ટાંત એજ પ્રકારનું અને શરાબમાં રહેલી ભયંકરતા અને નકારા મિત્રોની સોહબતનું પરિણામ દેખાડતું સ્મરણમાં છે. અને આ પ્રસંગે તે લોકોને અંગુલીનિર્દેશ કરવામાં હિપયોગી નીવડે તેમ હોવાથી રજુ કરું છું.

શરાબથી થતી પાયમાલી !

લગભગ ૧૯૩૬ ની સાલની આ બટના છે. વોહરા કોમના વેપારથી ધમધમી રહેલા પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટના લતામાં એક વૃદ્ધ વેપારીની કટલેરીની ધીકતી દુકાન હતી. પરસેવો પાડી શ્રમ કરનાર બીચારા એ વૃદ્ધે કુટુંબની ભાવી ચિંતા અર્થે કમાટીપુરાના લતામાં એક નાનો જેઓ માળો પણ ખરીદી લીધો હતો, જેની માસિક ભાડાની ચોકબી આવક રૂ. ૧૦૦ જેટલી હતી. આજે તો ભિપણ મોંઘવારી છે, પણ યુધ્ધ આગમનના સસ્તા સમયમા તો રૂપિયા સોમા પાંચ, છ માણસનું કુટુંબ મુંબઈમાં આસાનીથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે. એ વૃદ્ધને એક સાત વર્ષનો અને એક યુવાન એમ બે પુત્રરત્નો હતા. આળોકોની માતા બાળવયના

મુકીનેજ મરી પરવારી હતી, પિતાને મન આ બે આળોકાજ
જીવન-ધન સમાન હતા, અનેના જીવનને તાબડીમથી સુસજ્જ
કરવા અર્થે જેટલો જેટલો તેટલો ખર્ચ કરવાની વૃદ્ધને તાલાવેલી
હતી, નાનો આળક તો હજી પ્રાથમિક અભ્યાસમાં પગલીઓ પાડી
રહ્યો હતો, પણ મોટા પુત્રની કેળવણીને આગળ ધપાવવામાં શક્ય
તેટલા પ્રયાસો જરૂરી હતા. બોરીઅંદર પાસે એક ભવ્ય નિશાળમાં
તેને દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, અંકુશ વગરના યુવાનપુત્રમાં
પિતાએ આપેલી સ્વતંત્રતાની દુરપયોગ કરવાની લાગણીઓ વક્ષમાં
મારી રહી હતી, પણ એ લાગણીને કુટ્ટી પીટીને યોગ્ય આકાર
આપનાર કસબી તેને હજી મળ્યો નહોતો. અતિ લાડકાડમાં ઉછરેલા
યુવાનનું અંતર દિનરાત્રી મન કાવતી કલ્પના પાંખે વિહાર કરવામાં
આનંદ અનુભવતું. પોતાની પ્રિયતમાને આદુપાસમાં લઇને મોટરમાં
વિચરતા માનવીઓના દિલનો તાગ મેળવવા એ જુદીને ઘસી નાખતો.
આંખફરકમાં એક રૂપીયાના નવ રૂપીયા મેળવનારા જુગારી
છોકરાઓના જીવન ઉપર તે છાની નજર રાખતો. એક દિવસ
નિશાળમાં દેખાતા અને ચાર દિવસ ગેરહાજર રહેતા ટાપટીપવાળા
છોકરાઓ હંમેશા તેના દિલ અને દિમાગ પર ટકોરા મારતા હોય
તેણું લાન હંમેશા તેને સ્વપ્ના કરતું અને એ અંતરવ્યથાઓમાંથી
એક દિવસ તેને જેવો સોજતી તેની કલ્પનામાં રમતો હતો તેવો
નિશાળના પ્રવેશદ્વાર પાસેજ આપ મેળે મળી આવ્યો.

એક દિવસ તે નિશાળમાં જરા મોડો પડ્યો. હંમેશા નિયમિત
હાજરી આપનાર યુવાનના હૃદયમાં ગભરાટનો જન્મ થયો,
ખીન્ન છોકરાઓના વાંસા ઉપર પટકાતી નેતરની લાકડીથી તેને
કાઠી પોતાનો અરડો લાંગી નાખતું હોય તેવું લાગ્યું, ત્યાંજ તેની
આંખ તેનાજ કલાસના એક વિદ્યાર્થી સાથે મળી. તેનાથી સહસા
બોલી જવાયું, મારતર સાહેબ શિક્ષા કરશે કે કેમ ?

આજે જવું જ શા માટે જોઈએ ? કાલે કહી દેશું કંઈક કામ હતું એટલે નહોતા આવ્યા ! યુવાનની હિંમતને ટેકા આપતો ઉત્તર લુન્ચા હાસ્ય સાથે સંભળાશે,

ત્યારે ધરે પાછા જશું ? તેને ખ્હીતા ખ્હીતા પુછ્યું.

હું તો ધરે જાઉં તો પણ મારા પિતાશ્રી વટે. હું તો અહિં રખડીનેજ દિવસ ગાળી દઈશ.

યુવાનને લાગ્યું કે ધરે પાછા જવાં કરતાં અને નિશાળમાં જવા કરતાં આ માર્ગ વધુ સુંદર છે. તેના મુખ ઉપર એક હાસ્યની રેખા તરવરી હતી.

“ ઇન્સાન ઉપર શઘતાની શક્તિ ગાલિબ આવી હતી. સત્ય ઉપર અસત્ય વિજેતા બન્યું હતું. ”

યુવાનના નવા સોબતીએ પોતાની સાથે આજે એક નવો મિત્ર મેળવ્યો. ચોપડીઓ એક ધરાની રેસ્ટોરન્ટના વડાને સોંપી દેવામાં આવી અને બન્ને મિત્રો તે દિવસે બગીચાઓ, દરીયાઓ, અને વિવિધ સ્થળો ઉપર ફરી વળ્યા, પણ આટલેથીજ અટકવું તેમને થોડય ન લાગ્યું, અને બે દિવસ પછી પાછા ગેરહજર રહીને અધુરી યાત્રાને પુર્ણ કરવાનો બન્નેએ નિર્ધાર કર્યો.

બન્નેની મિત્રતા દિન પર દિન ગાઠ બની, હવે નિશાળમાં હાજરી કરતાં ગેરહાજરીની સંખ્યા વધુ તીવ્ર હતી.

એક રવિવારે તે દુકાને બેઠો હતો. પિતાજી કામઅર્થે બહાર ગયા હતા. પોસ્ટની ડીલેવરીમાં એક પોસ્ટકાર્ડ આવ્યો. એ હતી રકુલના હેડમાસ્ટર તરફની ગેરહાજરીની ફરિયાદ, યુવકે અસ્લાહનો આજ્ઞાર માન્યો અને પોસ્ટકાર્ડને ફાડીને ફેંકી દીધો.

બીજે દિવસે તેણે પોતાના મિત્ર પાસે એ મુંઝવણનો ઉકેલ માંગ્યો. તેનો મિત્ર તો કુટેવો અને ચાલબાજીઓમાં પારંગત હતો, તુરતજ એ મુંઝવણનો પણ નિકાલ કરી આપ્યો. યુવકનું નામ નિશાળના રજીસ્ટર્ડમાંથી છેકાવી નાખ્યું, અને નામ કાઢી નાખવાથી એ લાલ થયા હોવાની સુચના આપી.

એક તો મા બાપ સુધી ગેરહાજરીની ફરીયાદ નહિં પુગે અને બીજો લાલ નિશાળની મોટી જેવી શી ના પછસા મોજશોખના માર્ગમાં ઉપયોગી બનશે. યુવકના હૃદયને સંતુષ્ટતા વ્યાપી.

વૃધ્ધ પિતા જીનવાણી વિચારતો અને અજ્ઞાન હતો, એટલે પુત્રની ચાલબાજીઓ અને છલકપટની વાસ સુધ્ધાં તેને ન આવી, અને એ રીતે તેનો પુત્ર સવારે નિશાળે જવાને બહાને ઘરેથી નીકળી મોજશોખ અને રખડવામાં મશગુલ બન્યો. રફતા રફતા નિત્યના ખર્ચ માટે મળતો એક રૂપીયો તેને ઓછો પડવા લાગ્યો. ચોપડીઓ, રખર, પેનસીલ, કોપીશુકો, લેખનકળાઓ ઇત્યાદી ખરીદવાના બહાના કરી વધુ અને વધુ પછસા મેળવવામાંજ હવે તે ગુંથાએડો રહેતો. અહિં પિતાનું અંતર પુત્ર પાછળ કેળવણીમાં પછસા ખર્ચતા હર્ષથી છલકાઈ પડતું, જેમ જેમ ખર્ચ વધતું ગયું, તેમ તેમ પછસા પેદા કરવાના નવા નવા માર્ગ તેના મિત્ર તરફથી ચીંધાતા રહ્યા, હવે તે ઘરમાંથી નાની નાની ચોરી કરતાં પણ શીખી ગયો હતો, તેને ક્યાં ખબર હતી કે તેની આ નાની ટેવ એક દિવસ મોટું સ્વરૂપ અખતીયાર કરી તેનું જીવન અધોગતિના આરે મુકી દેશે.

ધીમે ધીમે સીનેમા અને નાટકે તેના યૌવનમાં ઉરકેરાટ લાવી મુક્યો. પિતા પાસેથી પછસા માંગવામાં તેને પોતાની જીવન કિતાબના પાના ખુલ્લા થઈ જવાનો ડર હતો, એટલે જ્યારે એક

દિવસ તે ખુબ અકડાયો ત્યારે તેને ધરમાંથી પોતાની મરદમ માતાનો એક કિંમતી સોનાનો હાર લઈડાવ્યો. તેના સ્વાર્થી મિત્ર ત્યાં સુધી તેના જીવન સાથે પડઝાયા. રૂપે સંકડાયો હતો ત્યાં સુધી તેના માટે દરેક આશ્વતોમાંથી પસાર થઈ જવાની અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ હાજર જ હતી. અવનવા છળપ્રપંચો કેમ કરવા એવા અનિષ્ઠ શિક્ષણો તેના જીવનમાં મળ્યાજ કરતા; મિત્ર તેને મારવાડીને ત્યાં લઈ ગયો, અને હારનો રૂ. ત્રણસોમાં સોદો પતાવી નાખ્યો.

મારવાડીની એ લાલ-લીલા રંગે રંગાએલી દુકાનો એ પણ પ્રગ્નના માટે શ્રાપ સમાન છે. માનવીનું દૌલતરૂપી હીર ચુસી લેવું એજ આ વર્ગની નીતિ હોય છે. કોટ પાટલુનથી લઈને તમામ વસ્તુઓ પાછળ પૈસા ધીરનાર આ લોહી તરસો વેપારી પણ આવા બનાવોમાં તથા કોમના કંગાળ વર્ગને વધુ કંગાળ બનાવી દેવામાં ખુબજ અગ્ર ભાગ લઈવે છે. એની ચુંગાલમાં ફસાયા પછી તેના ચક્રવર્તી વ્યાજમાંથી છુટવું ખુબજ અશક્ય બની જાય છે. ભિંડી બજારમાં આપણા અનેક ગરીબ વર્ગના ભાઈઓ આ રાક્ષસી વેપારીઓની ભિંસમાં અહનીંસ ભિંસાતાજ રહે છે. કોમના કોઈ પણ પ્રતિષ્ઠ આગેવાન તરફથી યા ખુદ કોમના આદ્યજાતીજ એક એવી સંસ્થા સ્થાપવીજ ન્તેઈએ, કે જે મારવાડીના દ્વારે જઈ આર્થિક મદદ મેળવતા લોકોને યોગ્ય કારણો તપાસી તેની યોગ્યતા પ્રમાણે નાણા ધીરી શકે. આપણી વિશાળ કોમના મજરે ચડતી અનેક ખોટમાં આ પણ એક અહસ્ય અને અત્યંત જરૂરી ખોટ છે, અને જે એવી કોઈ સંસ્થા કાગિલ અને કોમી દાઝ ધરાવતા ભાઈઓને રોંટી સ્થાપવામાં આવે તો વ્યાજના નામે પ્રતિભાસ, ગરીબોના ખેંચાઈ જતાં હઝારો રૂપીયા કોમમાંથી બચાવી શકાય. આ સંસ્થાનુ ઉત્પાદન અને તેની સંચાલન પદ્ધતિ કયા મુકારની હોવી ન્તેઈએ તેની ચર્ચામાં હું હવે પછી કોઈ દિવસ જરૂર ઉતરીશ.

પરંતુ કોમને ઉત્કર્ષ પામે લઈ જવામાં આ એ જરૂરી સંસ્થા બની રહું તેમ છે, તે પ્રત્યે કોમના જવાબદાર વળે, લક્ષ દોરવાની મારી નામ વિનયી છે.

૩. પંડુ ની કિંમતનાં ૩. ત્રણસો મેળવી યુવાનનું હૃદય હાસ્ય પુલકિત બન્યું. હવે ત્રણસો રૂપિયા કેમ વાપરવા એજ ચિંતાએ તેના મગજને ઘેરી લીધું, અને એમ હારના પદસાથી તેને પોતાનો મોજ શોખ પંપાળવો શરૂ કર્યો.

એક દીવસ બગલમાં નિશાળની ચોપડીઓ દબાવી સીનેમાના કંપાઉમાં ફરતા યુવક તરફ તેના એક રનેહીની દૃષ્ટિ ગઈ. રનેહીને કલ્પના કરતાં વાર ન લાગી. તેણે તુરતજ યુવકના પિતા પાસે જઈ એ પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો, પુત્રના જીવન વિષે આકસ્મિક, આજે પ્રથમ સમય આવો આક્ષેપ સાંભળી વૃધ્ધ પિતા ચોંકા પડ્યો, તેનું હૃદય એ વાતને માન્ય રાખવા તૈયાર નહોતું, તેને સ્વાને પણ ખ્યાલ નહોતો કે પોતે જેને ચાલાક આદર્શ અને પ્રીતિરતા સમાન પુત્ર સમજે છે, તે આવું કાર્ય કરે ! પણ રનેહીના શબ્દો માન્યા વગર છુટકો નહોતો.

બીજે દીવસે તેને ચોરી છુપીથી પુત્રના જીવનની પ્રદક્ષિણા ચરૂ કરી. સવારથી સાંજ સુધી તે પડછાયાની જેમ પુત્રના પાછળ ફર્યો. પુત્ર પ્રત્યેની જે લલી લાગણીઓ તેના અંતરમાં હતી, તે સર્વ ઉડી ગઈ. પુત્રની પ્રતિષ્ઠાનો જે ખ્યાલ દિલમાં હતો તે ભાંગી પડ્યો. પુત્રની જીંદગીની કિતાબના કાળા પાનાઓ એકાએક પિતા પાસે ખુલ્લા પડી ગયા. નિશાળ જવાને બદલે ઘરેથી નીકળતા પુત્રને તેને સીનેમાથી લઈ દારના પીઠાઓ સુધી ધુમતો જોયો, થોડાંક ઉંઠા આંસુઓ વૃધ્ધ આંખોમાંથી નીકળી પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યા.

અતિશય લાડકોડ કેવા પરીણામ ઉપસ્થિત કરી શકે છે, તેનું આ પિતા પુત્રનું જીવન મહાન ઉદાહરણ છે. માત પિતાઓએ સંતાનો પ્રત્યે મર્યાદીત લાડકોડ રાખવા જોઈએ. માતપિતાના અતિપ્રેમમાં દુખ્યા રહેતા સંતાનો વડિલોની લાગણી અને મમતાનો દુરઉપયોગ કરવા પ્રેરાય છે એ નિઃશંક ખીના છે, શ્રીમંતોના સંતાનો હંમેશા શીક્ષણ, સમ્યતા, વિવેક અને શિષ્ટાચારમાં ખુબ જ પછાત હોય છે, એવા અનેક માતાપિતાઓથી હું વાકેફ છું કે જેઓ “પુત્ર આંખો સામે રહે” એવા વેવલાવેડા કરીને પુત્રને દુર દેશની સારી સ્કૂલો અને બોર્ડિંગમાં મોકલતા અચકાય છે, અને તેનું જીવન પોતાના અતિશય પ્રેમમાં મસ્ત રહીને અનુભવવિહોણું, આદર્શવીનાનું અને અજ્ઞાન ધરે છે. આપણી બોર્ડિંગો અને સ્કૂલોની ખિલવણી ઘટી શકતી નથી તેનું આ પણ એક મુખ્ય કારણ છે. આપણામાં એક એવાજ પ્રકારની માન્યતા ધર કરી બેસી છે, કે બોર્ડિંગ જેવી સંસ્થાઓ ફક્ત મસ્તી તોફાન કરનાર અને માથાપ વગરના સંતાનો માટે જ છે. પણ એ માન્યતા તદ્દન નિર્થક છે, મા આપનું કર્તવ્ય હોવું જોઈએ, કે તેના પુત્રનું લવિષ્ય પોતાના લાડકોડમાં વધુ બેડોળ ન બનાવે. પ્રેમધેણા માતપિતા સંતાનોનું ઊંચ્ચ ધડતર કરવામા સો એ સો ટકા નિષ્ફળ નિવડે છે. એક પુરાતન કહેવત છે કે ; “પારકી મા કાન વિધે.” એ કહેવત તદ્દન સત્ય છે. જ્યાં સુધી આપણા સંતાનોનું જીવન પારકા હાથે ન ધડાય ત્યાં સુધી તે અર્થ વગરનું જ બની રહે છે. ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં પણ તેના પિતાએ આપેલી વધું પડતી સ્વતંત્રતાએ યુવકનું જીવન સ્વછંદી બનાવી દીધું હતું. પુત્રને કદિ ઉંચા સાદે એક શબ્દ પણ ન બોલનાર પિતા ધ્રુજ ઉડ્યો. જે પુત્રના લાલનપાલનમાં તલભાર પણ ઉણપ ન આવવા દીધી હતી તેને કઠોરતાથી હપકા આપવાનો વીચાર પણ પિતાના અંતરમાં કાંટા ભોંકી રહ્યો હતો. પુત્રની વર્તણૂક પર આંસુ સારવા સિવાય હેતાળ પિતા પાસે બીજો કોઈ માર્ગ નહોતો.

એક દિવસ તેણે પુત્રને કુકાને બેસાડી હેત બર્યો ઠપકો આપ્યો, અને કુકુંબીક પ્રતિજ્ઞાનો ખ્યાલ આપ્યો. પણ પ્રેમભર્યો ઠપકો તો છકી ગયેલા પુત્રના દર્દની દવા બની ગયો. તેના દિલને આશ્વાસન મળી ગયું કે પિતા પોતાની દરેક ટેવથી વાકિફગાર છે, એટલે હવે ડરવાની કે સંકોચ રાખવાની કશી જરૂર નથી. શેતાની માર્ગ પર દોડ્યા જતા પુત્રને તો આ વલણથી પ્રોત્સાહન મળ્યું, હું જે માર્ગ પર જઈ રહ્યો છું એ ધારવા જેટલો ખરાબ તો નહિજ હોય, નહિતો પિતાજી મને કઠોર ઠપકો આપતો, આકરી સજા આપતો. બિચારો બાપ ! શીખામણના બે ચાર શબ્દો કહી નિશ્વાસ નાખી બેસી રહ્યો.

થોડાક વધુ દિવસો પસાર થયા પણ પુત્રતો સુધરવાને બદલે વધુ પાયમાલીના પંથે આગળ ધપી રહ્યો હતો, વૃધ્ધ બાપની કે નાના ભાઈના ભાવિની ચિંતા તેને મુદ્દલ નહોતી, હવે તો તે બાપ પાસેથી બળજબરીથી પણ પછસા લઈ જઈ પોતાની કુટુંબો પોપતો. બુગાર, સીનેમાં, અને દારૂની દુનિયામાં રમ્યા પમ્યા રહેતા પુત્રની કદંગી જિંદગીને નીહાળી વૃધ્ધના હૃદયમાં એક પ્રશ્ન ઉઠ્યો.

હવે શું કરવું ? શું થશે ? અને કોને ફરયાદ કરવી ? પુત્રના ભાવિ વિષે તે કલાકોના કલાક વિચારણા કરતો, અંતે એક દિવસ તેના દિલમાં આશાનો એક આછો ચમકાર ચમકી ગયો, તેના નયનોમા એક પ્રગટ તેજ ઝળકી ઉઠ્યું, તેને લાગ્યું કે આ તેજ કદિ પોતાના જીવનના ગાઢ અંધકારમાં તેજ પાથરી જશે, પોતાના ગૃહ જીવનની વર્ષોજીની સહેલી વ્યવસ્થાને નવી બનાવી દેશે, અને વૃધ્ધના નિર્બળ પગોમાં જાણે શક્તિ નો નવલસંચાર થયો અને તેણે પુત્રના લગ્ન કરી નાખવાનો મક્કમ ધરિદો ધડી કાઢ્યો. તેને લાગ્યું કે આ એકજ રસ્તો છે કે જેથી મારા પુત્રના જીવનને સુધારી શકાશે.

દિવસો પાળીના રેલાની જેમ પસાર થાય છે, એક દિવસે પિતાની મુશકે બે આંસો, પુત્ર માટે ખુબસુરત, આદર્શ અને સિક્ષીત બહેનની તાસ પૂર્ણ થઈ, પછસો ઠીક ઠીક હતો બળરમાં આંટ સારી હતી; એક આબરુદાર વેપારીની આદર્શકન્યા ઉપર નકર કરી. પિતાએ પુત્રનું માંય નાખ્યું, સ્વીકાર થયો અને એક નેક ધડીએ ધુનધામથી વિવાહ પંથુ ઉકલી ગયા.

જેમ વાદળાઓમાંથી રૂપેરી તેજના અંબાર લઇને ચંદ્રમાં પધારે તેમ વૃષ્ટના ઘરમાં ધુંધટમાં લપાતી છુપાતી, ચંદ્રમાં જેવું રૂપ પ્રસારતી, સંક્રાંતી, શરમાતી એક આશા ભરી કન્યા આવી પુગી. વીવાહ, એ કન્યાના જીવનની પરીપૂર્ણતા છે. માતૃપિતાના, પોતાના ઘરમાં પારકા બનીને જન્મ લેનાર દીકરીને એક દિવસે પારકા ઘરનું પોતાનું બનાવવા જેવું પડે છે. પોતાનાઓને પારકા અને પારકાઓને પોતાના બનાવવા પડે છે. સ્નેહધેલી માતાને મુકવી પડે છે, ભાવનાશાળી પિતાનો ત્યાગ કરવો પડે છે, ભાઈ અને બહેનોના હેન અને સ્નેહને હાથે ભાર મુકીને અડગા કરવાં પડે છે, કેવો અતરી કસોટી, કેવું જવંલત બલીદાન, સ્ત્રીને નિર્બળ કહેનાર વગ, મુર્ખ છે, પર-ઘરને નિજઘર બનાવનાર આવી નિર્દોષ બાળાઓ પ્રત્યે કંઠેર વર્તન કરનાર પતિરાળો અને જુદમી શાસન કરનાર સામુઓ ઉપર ધિક્કાર હતો.

વૃષ્ટ પિતાનું કિલ્લો હર્ષથી છલકાય પડ્યું, વર્ષો સુના ઘરમાં ચેતન આગ, આદર્શ પતિના સહવાસમાં સુખરૂપ જીવન વ્યતિત કરવાના રૂપાળા મનોરથો અને મોઢેરી આશાઓને લઇને તે પતિશુદ્ધ આવી. પાંચ પંદર દિવસ તો ઘરમાં સ્વર્ગીય વાતાવરણ રહ્યું, પણ પછી તેના પતિની જુની ટેવો તાઝી થવાની શરૂઆત થઈ. નિત રાત્રી રૂપ ઉપર ભગનાર ભગ્ન ઉડી ગયો, એજ જુનો જુઝારી,

શરાબી, બિચારી, લુચ્ચો લકડો પુત્ર પોતાની કળાથી ઝગડી ઉઠ્યો. ઘરમાં અશાંતીના વાદળા ઘેરાયા, નવી વઢૂની હવાઈ ઇમારત ઝેહરી હવાના એકજ ઝપાટે ઝમીનદોસ્ત બની. આશાઓ ખિંટ્યા પહેલા કરમાય ગઈ. પારકા ઘરને પોતાનું બનાવવા આવેલી કન્યા બિચારી પારકા જેવી થઈ પડી. અબોલ બિચારી! નવી નવી! સાસુ વિહોણી! દિનરાત્રી આંસુઓ લુછીં બેસી રહી.

એક દિવસ પુત્રની કુટેવે મર્યાદા મુકી. શરાબની બોટલ લઈને તે ઘરે આવ્યો. વૃધ્ધ પિતાના દિલમાં ન સમી શકે તેવી ભવ્ય અગ્નિ શીખાઓ પ્રજ્વળી ઉઠી! તેના રોમે રોમ કંપી ઉઠ્યા! હવે પુત્રનું જીવન સુધારવું આકાશ કુસુમવત હતું. એવો વિચાર તેના મગજમાં જડ થાલી બેઠો અને પુત્રની ગેરહાજરીમાં તે વઢૂ પાસે સોધાર આંસુએ રડી પડ્યો અને કહ્યું, “બેટી”! મહે ધાયું હતું કે વિવાહ પછી હું મારા લાડકવાયા પુત્રનું જીવન સુમાર્ગે લાવી શકીશ. પણ ગઈ કાલે તેના કંઠોર વર્તને મારી આશાઓ છિન્ન છિન્ન કરી નાખી છે, “બેટી” મારા પુત્રના સુખ માટે મહે તારા જીવનમાં દુઃખ પાથરી દીધા, પરવરદિગાર મને આ અત્યાચારની ક્ષમા નાહી આપે.

“પિતાજી! આ શું કહોછો? આમ હિંમત હારવાથી શું થશે. જે બનવાનું હોય એ તો બન્યા જ કરે છે, સજ્જ અને સંતોષ રાખી કાર્ય કરતા રહેવું, ખુદા કાર્યનું ફળ જરૂર આપશે. એમને સુધારવા માટે કાલ સુધી તમે એકલા હતા, આજે હું પણ સાથે છું. આપણે બંને મળીને એમને સુધારશું” અને એટલું બોલી તે રૂંધાતા કંઠે રસોડા પ્રતિ ચાલી ગઈ.

વૃધ્ધના દિલમાં હોળી પ્રગટી ઉઠી, પોતે સ્વાર્થમાં અંધ બની અક્ષમ્ય અન્યાય કર્યો છે. એક નિર્દોષ અબળાનું જીવન છુંદી કચડી

નાખ્યું છે, નિર્દયતાની સીમા વટાવી દીધી છે, એ વિચાર આવતાં જ વૃષ્ઠના ગાત્રોશિતિલ બની ગયા, શરીરની શક્તિ જાણે કે હજીય ચર્મ, અને બિચારે વૃષ્ઠ શન્યમુન્ય બની કાચમાં ફસડાઇ પડ્યો. વિંછીના ઢંખ અને ધવાએલા હાથો જોને અનુભવ્યા હોય તેજ જાણે.

એક વખત એ ઘરમાં વળી એક નવો બનાવ બન્યો. લથડતી ચાલે રાત્રે બે વાગે દરવાઝા ઉપર જોરદાર થપાટો મારતો યુવક આવી પહોંચ્યો. દરવાજો ઉઘાડી પત્નીએ પતિદેવની દશા જોઇ, માથા ઉપર ટોપી નહોતી, ખમીસમાંથી સોનાના બટન કાઢી કાઢી લીધા હતા, તેના હૃદયને એક આંચકો લાગ્યો, અને આજે પહેલીવાર તે પતિ ઉપર છંછેડાઇ ઉઠી.

“ સોનાના બટન ક્યાં મુકી આવ્યા. ” ? પત્નીએ આવેશથી પુછ્યું.

“ જહનમમાં સા...લી તું મને પુછનાર કોણ ? ” યુવકની જીભે ગોટા વાળવા શરૂ કર્યા.

“ તમારે બતાવવું જ પડશે બોલો બટન ક્યાં છે ? ”

“ બ...ટ...ન લે. ” કહી તેણે પત્નીને પાસે પડેલી લાકડી લઇને ખુબ ફટકાવી કાઢી.

વૃષ્ઠ પિતાએ ચીરાતા હૃદયે આ બધું સાંજળ્યું, બારણું ઉઘાડી તે પુત્રના ઓરડામાં આવ્યો, અને નિર્દોષ બાળાને પડતા મારની વચ્ચે પડ્યો, નશામાં ચક્રચુર પુત્રે પિતાના શરીર ઉપર પણ ધા કર્યો. પત્નીએ વૃષ્ઠ પિતાને નમ્ર સાદે વિનવણી કરતા કહ્યું “ તમે ચાલ્યા જાવ. હું એમને સમજાવી દઈશ ”

પણ વૃષ્ઠનો હેતાળ સ્વભાવ આજે પલટાયો હતો, તેનું વાતસલ્ય આજે કોધના વિશાળ દાવાનળમાં ભસ્મીભુત બન્યું હતું, સહન-

સિલતાએ આજે સીમા વટાવી હતી, પુગના હાથમાંથી લાકડી આંચકી લઈ તેને બળપુર્વક ફટકાવેલો સર કર્યો. પતિવ્રતા પત્ની વચ્ચે પડી લાકડીના એક બે ફટકા તેના કોમળ શરીર ઉપર ચીંઝાયા, વૃષ્ઠા કંપી ઉઠ્યો, લાકડી તેના હાથમાંથી છુટી ગઈ અને તે ગળગળા સાદે બોલી ઉઠ્યો. “ બેટી ! ” ક્ષમા કરજો મારી હવે આંત્રિએ બૃષ્ઠિ નાહી છે, તારા જેવી નિર્દોષનું જીવન મ્હે મારા સ્વાર્થના કારણે અગ્નિમાં ફેંકી દીધું તેની કુદરતે મને આ સજા આપી છે, પણ યાદ રાખજો “ બેટી ” તારા અને મારા જીવનનું સુખ લુટી લેનાર આ નીચ નરાધમને પરવરદિગાર કદિ સુખ નહિ આપે.

“ એવું ન બોલો “ પિતાજી ” બાળાએ ચીસ પાડી. ”

“ હું સાચુ જ કહું છું બેટી ” એ બેવકુફ જીવવાને પણ લાયક નથી ” અને વૃષ્ઠ પોતાના ક્રમમાં ચાલ્યો ગયો, રાત્રીની નિરવ સાંતિમાં વૃષ્ઠના દિલમાંથી સરેલો નિશ્વાસ બાળાના કાનો ઉપર સ્પર્શ સમજાયો, અને તેનું મગજ હવે પછી ઉપસ્થિત થનારા અમંગલ પ્રસંગોની હારમાળામાં ગુંથાયું. દુઃખના અસીમ ભારથી અને પ્રશ્નાતાપના મહાન દુઃખથી બળી જળી રહેલા વૃષ્ઠ પિતાનો નિશ્વાસ પોતાના પતિને કઈ દુર્દશા પંથે લઈ જશે, એ ભગવાનને તેણીને પરેશાન કરી રહી હતી.

ધરતીકંપના એકજ આંચકાથી ઝમીનમાં જેમ ચીરડાઓ પડી જાય તેમ વૃષ્ઠના અંતરમાં આ બનાવથી ચીરડાઓ પડી ગયા, તેનું જીવન અસીમ ભારથી લદાય પડ્યું, અશક્ય વેદનાઓએ વૃષ્ઠને માંદગીના બિછાને નાખ્યો. પુત્રલક્ષણથી ત્રાસેલા પિતાની જિંદગી હવે જિંદગીના છેલા શ્વાસોનો હિસાબ ચુકવી રહી હતી. પુત્ર તો પીઠાઓમા જ રખડી રહ્યો હતો, ભાણી અને દિયર વૃષ્ઠની

સારવાર કરી રહ્યા હતા. પણ એ સારવાર હવે વૃધને ઝિંદગી પાછી આપવા અસમર્થ હતી. ડોક્ટરોએ પણ આશા મુકી દીધી હતી અને છેલ્લે દવા આપવાનો પણ સ્પષ્ટ ઇન્કાર કરી દીધો.

ઝિંદગીના અંતિમ શ્વાસ સુધી પોતાના સંતાન માટે પધસો, પ્રેમ, માયા મોહજાત, બધું આપ્યું હતું, એ પુત્ર પોતાના અંત સમયે સારવાર કરવી તો એક તરફ, પણ ખર્ચર સુધ્ધાં નહિ લે, એવી આશા કોને હોય ?

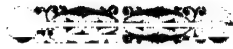
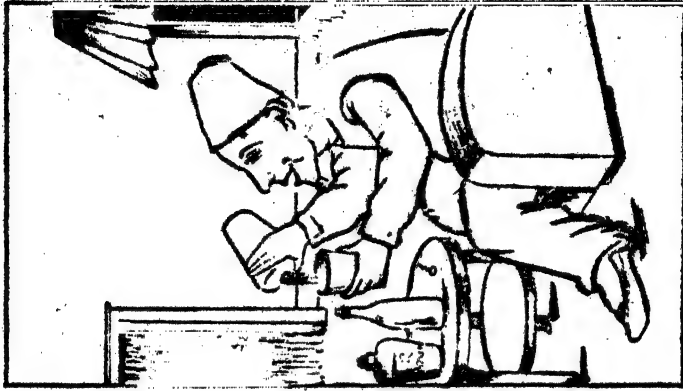
જેમ સાગરના મોજાઓ ખડક સાથે અફડાય પછાળા ખાયને પણ તેને ભેટવા દોડેછે, તેમ માંદગીની પથારીએ પડેલા વૃધનું હૃદય દુરાચારી પુત્રના દર્શન માટે તરફડી રહ્યું, તે પુત્ર પ્રેમની લાગણીઓ દબાવી ન શક્યો, અંતિમ સમયે પુત્રનું મુખ જોવાની તિવ્ર ઉત્કંઠા તેના હૃદયમાં જાગી ઉઠી, પણ પુત્ર તો બે દિવસ થયા ઘરે પણ નહોતો આવ્યો, દુકાનના માણસોને તેની શોધ માટે મોકલામાં આવ્યા પણ મુંબઈ નગરીના વિશાળ પટ ઉપર અંધારા ખુણે કોઈકે, નર્કાગારમાં સડતો પુત્ર, મળે ક્યાંથી ? માણસો નીરાશ થઈ પાછા આવ્યા.

વૃધનું શરીર ખેંચાયું, આઘાતથી તેની વાચા પણ બંધ પડી ગઈ. પુત્રમિલનની આશા દિલમાં પડખાઓ બદલી રહી હતી અને એ આશાનો લાર જાણેકે શ્વાસોને કહી રહ્યો હતો કે. ....

જ...રા થો...ભો ! જરા...થોભો ! ક્યાંક પુત્રના દર્શનની ઉમ્મીદ મને કચરમાં સાથે ન લઈ જવી પડે. ધન્ય છે માતૃપિતાના આવા પૂજ્ય આત્માઓને, કે જે કચડાય, છુંદાય, તિરસકૃત બનીને પણ પુત્રના પ્રેમને હૃદયના એક ખુણે સ્નેહભાવે સ્થાપી શકે છે.

કાળને કાણ થંભાવી શકે ? એ ઘડી પણ આવી પહોંચી કે

આજનો યુવાન

ગઢધાલનો યુવાન

વૃધ્ધ એક જે હિંચકીઓ લઇને આ અસાર સંસારને ત્યાગી ખુદાની રહેમતમાં પહોંચ્યો.

ઠાહી હિંચકી લે કે રૂખસત હો ગયા ખિમારે ગમ

એક હિંચકી મોતકી ઓર એક ઉનકી યાદકી !

ભાભી અને દિયરે આકાશને, પૃથ્વીને ચંભાવી દે તેવા રૂઢન કલ્પાંત કર્યાં, અને વૃધ્ધની અંતીમ ક્રીયા કરી, આદર્શ અને શિક્ષીત આળાએ પોતાના નાના દિયરને માતાની જેમ પોતાની ગાદમાં શ્રુપાવી લીધો. અને એ બદનસીબ પિતા.....જે પુત્રના ઉત્કર્ષ પાછળ પોતાનું તમામ જીવન નીચેલી ગયો હતો, તે પોતાના અંતિમ સમયે પુત્રના કાંધા ઉપર પણ ન ચઢી શક્યો વિધીની કેવી વિચિત્રતા ! જે દિવસ પછી દારના નશામાં ડોલતો યુવાન જ્યારે ઘેર આવ્યો ત્યારે વૃધ્ધ પિતાના મૃત્યુ સમાચાર સાંભળ્યા, અને નશામાં ખડખડાટ હાસ્ય કરી ધર ભરી દીધું. એ હાસ્ય હતું, ધન દૌલત પોતાના કબજામાં આવવાનું, સત્તા અને આપખુદીનું. દુકાન હાથમાં આવતાંજ મર્યાદામાં રહેલા મોજશોખોએ માઝા મુકી અને સ્વાર્થી મિત્રોએ તેની આસપાસ ઘેરે ઘાટ્યો, એક જે વેસ્થાઓ પણ પોતાના આ મહેદાર શિકારને પીછાણી લીધો અને વૃધ્ધ પિતાના શ્રમ અને પરસેવાથી સ્થાપિત થએલું ધન ધરમાંથી ઘોડા વેગે વિદાય લેવા માંડ્યું. નાના ભાઈની કાકલુદી, પત્નિની બિનવણીઓ, જુના નોકરોની આજીજીઓ, એ બધું જ્યારે ગયું, અને એક દિવસ જે થવાનું હતું તે થઇને રહ્યું.

દુકાનમાં માલ ન રહ્યો, વેપાર પડી લાંગવાથી દુકાન બંધ કરવી પડી, વિશાળ ધરને ખાલી કરીને એક નાની જેવી ઓરડીમાં રહેવાની ફરજ પડી અને ફક્ત કમાડીપુરાના મકાન ઉપર જીવવાનો વારો આવ્યો, વિશાળ મકાનમાં વસેલા યુવાનને અંધકાર ભરી

ખોલીમાં શ્વાસ ફંધાવો શરૂ થયો અને તેને પોતાના ધરની માલિકીના મકાનને પણ વેંદ્યી નાંખ્યું, અને તેમાંથી મેળવેલા રૂ. ૧૫૦૦૦૭ રેસ, શરાબ અને વેશ્યાના ફંદામાં બે ચાર માસમાંજ સુમાવી દીધા. આજે તે બાવો બન્યો છે. ભુતકાળનું જીવનનાટક તેને ભુત બની ડારી રહ્યું છે. નાનો ભાઈ અધ્યાસક્રમ છોડી નવજગતમાં એક દુકાને નોકરી કરી રહ્યો છે, અને મોટો ભાઈ શરાબ અને વ્યભિચારથી રાગીષ્ટ બનેલું જીર્ણ શરીર લઈ અહીં તહીં બે પૈસા પચદા કરવાના ફાંફાં માર્યા કરે છે. અને એ રીતે આપણી કૌમતો ફેશનધેડો યુવાન વિકટ પરિસ્થિતિમાં શ્વાસ લઈ રહ્યો છે.

ઉપરની ઘટના એક તદ્દન સત્ય ઘટના છે. આવા ઉદાહરણો તો આપણા સમાજમાં ડગલે અને પગલે મળી રહે છે. જેઓ આટલું બદલવા છતાં પણ પોતાના જીવનને સુમાર્જે નથી લાવી શકતા તેઓનું પરિણામ અંતે ઉપરના કિસ્સા જેવુંજ આવશે એ નિઃશક અને સચોટ ખીના છે. આજના શરાબ, વ્યભિચાર અને કુટેવના ભોગ બનેલા યુવાનો ઉપરની સત્ય ઘટના પરથી ઘડો લઈ પોતાના જીવનનું ભણું ધમ્મંજી એજ અવ્યર્થના.

ઉપરના કિસ્સામાં યુવાનની પત્ની આદર્શ અને શિક્ષિત હતી એટલે તે અંત સુધી પોતાના ધર્મ ધ્યેય ઉપર અટલ રહી પણ આજે તો ધણા યુવાનોએ પોતાના પતનના સાથે સાથે પોતાની પત્નીની પણ આંગળી ઝાલી છે. ઈસ્લામે સ્ત્રીઓને લાજ મર્યાદાનું રક્ષણ કરવાર્થે પરદા (ચુરબા) જેવી સર્વ શ્રેષ્ઠ વસ્તુની ભેટ કરી છે. સ્ત્રીઓએ હંમેશા પર પુરોથી બચવા માટે પરદામાં રહેવું જોઈએ. ધરની ચાર દીવાલમાં ગૃહકાયનું સંચાલન કરવું જોઈએ. પતિની સેવા અને પોતાના સંતાનોની પરવરીશમાં મગ્ન રહેવું જોઈએ. પણ આજની સ્ત્રી શક્તિ પરદા સામે બંડ જગાવે છે. ધરની ચાર દીવાલમાં રહેવાની સ્પષ્ટ ના પાડે છે. સંતાનોની

પરવરીશ માટે આપાઓ રાખવાનો દંભ સેવે છે. અને સ્ત્રીના મહાનગુણ અને આદર્શોત્તી ઠોકર મારી પોતે સ્વતંત્ર બની છે એવી “પુકાર” કરે છે.

એવી સ્ત્રીઓ ભલે પોતાને સુધરેલી અને સ્વતંત્ર લેખતી હોય ભલે પોતાને આદર્શ અને તાઅલીમયાફતા સમજતી હોય પણ મારી સજ્જડ માન્યતા છે, કે એવી નારીઓ આપણા સમાજનું કલંક છે, નારિત્વની પ્રતિષ્ઠાનું અપમાન છે. એવી ધર્મભ્રષ્ટ થએલી નારીઓ આજના નારી સમાજની કલંકીત કથા સમાન છે. જે સ્ત્રીઓ આવા ગંદા અને બિનપાએદાર તકલાદી જીવનને આદર્શ અને સર્વગુણ સંપન્ન સમજતી હોય તો તે ભીંત ભુલે છે, જે કેળવણીનો અર્થ સ્ત્રી આવા જીવનને અપનાવવામાં કરતી હોય તો એવી કેળવણીને આગ લગાડી દેવી જોઈએ, કેળવણી અને સ્વતંત્રતાના નામે જે સમાજમાં સ્ત્રીઓ પોતાના સમાજના બંધારણો અને મજલખના રસો રીવાજને ત્યાગી દે છે. એવી સ્ત્રીઓ કૌમના આવતી કાલના ભયંકર ભાવિની આગાહી રૂપ છે.

જે સ્ત્રીઓને પોતાનો ધર્મ વ્હાલો છે, નારિત્વના ગુણઆદર્શની કદ છે પોતાના શીયળરક્ષણની કિંમત છે, પોતાના સમાજ ઉપર અભિમાન છે, અને પોતાના સંસ્કારીક જીવનનું ખ્યેય નિર્ણય કરી રાખ્યું છે એવી નારીઓએ પોતાના પતિ સાથે જડે ચોક ધ્રુમવાની નીતિ સામે બંડ જમાવવું જોઈએ. પોતાની ખુંચવાઈ જતી મહાનતા માટે લડવું જોઈએ, અને એ રીતે નારિત્વ ભાવનાઓનું રક્ષણ કરવું જોઈએ.

આજના શિક્ષણ સ્ત્રીઓને આઝાદ બનવાની પ્રેરણા આપી છે, એવા મંતવ્યો આજે ઠેકઠેકાણેથી સંભળાય છે. પણ એ આડંબર માત્ર છે, મિથ્યા બકવાસ છે. પોતાના મોજશોખના પોપણ અર્થે

થઇને આજની તાલીમને આ રીતે બદલામ કરવાની નીતિ, લંબડી દલીલ છે.

ઇસ્લામે નકકી કરેલા શિક્ષણમાં કંઈ ફેરફાર થયા નથી, મદ્રસાહમાં અપાતી પ્રાથમિક તાઅલીમમાં કોઇ પદ્ધતિઓ થયા નથી, દિની પુસ્તકોમાં કોઈ પરિવર્તન થયું નથી તો પછી તાઅલીમને બદલામ કરવાનો શું અર્થ? સ્ત્રીઓએ પોતાના મોજાશોખમાં મસ્ત રહેવાના પ્રયોજન માટે ખોટી દલીલોથી શોભતું બચાવનામું આ રીતે ન પેશ કરવું જોઈએ, ભુલનો, ભુલ તરીકે સ્વીકાર કરી લેવો એજ એક સાચી સીનું ભુપણ છે. નારિત્વનો મહાન ગુણ સૌજન્ય છે.

આજની સ્ત્રીઓ શિક્ષણને વ્યર્થ બદલામ કરી રહી છે, જો તેઓ તાઅલીમને દોષ આપી આજની આંધળી આઝાદીની રાહ પર ચાલી રહી હોય તો એક પ્રશ્ન કરવાની રહેજે ઇચ્છા થઈ આવે છે, આજની તાઅલીમમાં આવા લહેરી મુલુ હતા તો એ તાઅલીમને અપનાવી શા માટે? જગતમાં જે તાઅલીમ એકમેકની ભલાઈનો સંદેશ ન આપે એ તાઅલીમ ગ્રહણ કરવાથી શું લાભ? પરકૌમો પણ એજ કેલવણી પામી રહી છે, અમુક વર્ગ દેશસેવામાં ગુંથાએલો છે, કોઇએ સમાજને ઉત્કર્ષ પંથે લઈ જવા માટે સંસ્થાઓ સ્થાપી છે, કોઇએ સાહિત્ય દ્વારા માનવજાતિના કલ્યાણની અભિલાષાઓને આવકારી છે, અને પર સમાજમાં આવી અનેક સ્ત્રીઓનો પણ સમાવેશ છે. ત્યારે આપણી બહેનોએ પોતાની બીજી બહેનો માટે કઈ સંસ્થાઓ સ્થાપી? બીજી બહેનોના ભલા માટે શું કર્યું? કંઈ નહિ.

આજે નહિં પણ વર્ષો થયા મઝહબે ઇસ્લામ પુકારી રહ્યો છે કે સ્ત્રીઓએ પરદાની પાખંદી રાખવી, પરપુર પોતાનો મૂખા-

બિંદ ન જોઈ જાય તે માટે તકેદારી રાખવી. પરપુર પોતાનો સાદ ન સાંભળીએ તે માટે ચૂપકીદી અને શાંતીથી વાત કરવી, સમયસર નમાઝો અદા કરવી, રોઝાઓ રાખવા, કુરઆન શરીફની નિજાવત કરવી, ઘરની ચાર દીવાલમાં રહીને પોતાની ઔલાદને સંસ્કારનો વારસો આપવો, બહાર નીકળવું ત્યારે માથાથી નખ શીખ શરીર બહાર ઢાંકી નીકળવું. હું પુછી શકું છું કે બહેનો ! આજે એ સર્વોત્તમ નિયમોમાંથી કેટલા નિયમોનું પાલન થયું છે ? શું તમારામાં મજલમે ઇસ્લામની આ ઉચ્ચતર લાવનાનો ઇન્કાર કરવાની હિંમત છે ?

બહેનો ! તમારા અંતરને પુછી જુઓ, તમારા દિલને ટંદોળી જુઓ, ત્યાં મારા દરેક પ્રશ્નોના જવાબ જણાવેલા પડ્યા છે, ત્યાં તમારી અજાનતાનો ઇન્કાર થઈ રહ્યો છે, ત્યાં તમારા મોજશોખને પંપાળતા સ્વભાવની ચીસો દબાવેલી પડી છે. અને ત્યાંજ તમે એ કહેલા સ્ત્રીત્વના અપમાનના અખે સંપ્રાલ્પલા પડ્યા છે.

સ્ત્રીઓ સમાજની આયડ હતી, કુટુંબની લાજ હતી, સંસ્કારોની રખેવાળ હતી અને ધર્મના નિયમોની રક્ષક હતી. એ હુજ આજે આથમી ગયો છે, અને એજ આદર્શ સ્ત્રીઓ સમાજની આયરનું કલંક બની છે. કુટુંબની બેઇઝમતીનું કારણ બની છે. સંસ્કારોને દારી દેનારી બની છે, જીવનમા કુસંસ્કારોના બિજ વાવનારી બની છે, અને ધર્મના નિયમો, અને બંધારણોને નિર્મુળ બનાવવામાં પોતાનું તમામ બળ વાપરી રહી છે. મુંબઈનો કોઈ પણ લત્તો, કોઈ પણ બિલ્ડીંગ આજે આવી સ્ત્રીઓથી મુક્ત નથી. ઘણી સ્ત્રીઓ કહે છે કે ઘરમાં રહીને કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી. તેઓને આટલુંજ કહેવું બસ થઈ પડશે કે ઘરની ચાર દીવાલમાં રહીનેજ પોતાની ઔલાદને કર્મ ધર્મ પર કુરઆન કરી

દેનારી માતાઓ, ઘરમાંજ રહીને પોતાના પતિ માટે પ્રાણુ પાથરનાર
અને ઘરમાંજ વસીને અનેક સ્ત્રીઓને બોધ આપી ઇસ્લામની
મહાન સ્ત્રીઓ બનાવનાર નારીઓના દાખલાઓથી આજના તવારીખે
ઇસ્લામના પૃષ્ઠે છલોછલ ભર્યા પડ્યા છે.

વેપારની અધોગતિ !

થોડા દિવસ પૂર્વે હું કાઠિયાવાડના પ્રવાસે ગયો હતો, ટ્રેનમાં મને એક હિંદુ લાઠીથી મિઠાચારી થઈ ગઈ, વાત ઉપરથી વાત નીકળતી ગઈ અને અમે સામાજિક બદલીઓના વિષય ઉપર આવી પડ્યા. મહે દલીલ કરતાં કહ્યું. “ દુનિયાના દરેક સમાજને કરતાં અત્યારે અમારા દાઉદી વોલરા સમાજનું વાતાવરણ દંછ ધણું સ્વચ્છ અને આદર્શ છે.” મારી દલીલ સાંભળી હિંદુ મિત્રે કહ્યું.

“ આપ કયા આધારે આપના સમાજની પ્રસંશા કરો છો ? આજે ઉન્નતિના નામે તમારી કૌમ જે અધોગતિ પાંથે જઈ રહી છે તેનું તમને ધ્યાન નથી લાગતું ? ”

“ તમારી ભૂલ થતી હશે ? અમારી કૌમના પુરોગાને દંછ કાંઈ પણ પ્રકારની કુટેવો અને બદલીઓનું લાભ જ નથી, કારણ કે

અમારી શાંતિ એટલી સંકુચિત અને ધર્મના અંધારણાથી જકડાયેલી પડી છે, કે તેને પોતાના ધર્મખેય અને સમાજ ગૌરવથી હટી જવું પાલવે જ નહિં.” મ્હે ખોટા બચાવ કર્યો.

“એ તમારી મન મનાવવાની નીતિ છે. તમારા સમાજમાં આજે પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ બન્નેની પરિસ્થિતિ સોચનીય છે, ગદ્ય કાલ સુધી અન્ય કૌમો સ્વતંત્રતાના નામે બદનામ થતી હતી અને તમારી કૌમ તમારો જોતી હતી પણ આજે એજ કૌમ લોક નજરે તમારો બની ગઈ છે.”

“અમારી કૌમનો આટલો સજ્જડ અભિપ્રાય આપ કયા આધારે આપી રહ્યા છો?” એક દલીલ નિર્દળ જતાં મ્હે બીજી રજી કરતાં કહ્યું.

“આપ લેખક છો અને આપનો આગ્રહ છે એટલે તમારા સમાજની અજ્ઞાનતા, આઝાદી અને વૈભવવિદ્યાસની હું આપને સ્પષ્ટ હકિકતો રજી કરું છું એટલે હું કયા આધારે આ બધું જાણું છું એ અ.પને રહેજે સમજાઈ જશે અને આપની કૌમ કેટલી હદ સુધી બેદરકાર અને પ્રમાદી છે, તેના કારણો પણ આપમેળે સમજી જશે.”

“મારી કુતુહલશક્તિ સતેજ બની, એક પરકૌમનો અને તે પણ હિંદુ આટલી હદ સુધી ઊંડો કેમ ઉતર્યો હશે એ જાણી હું નવાઈ પામતા બોલ્યો. “હીક ત્યારે કહો બેઘએ”

તેણે ખોખારો ખાધને કહેવું શરૂ કર્યું. “અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટમાં આવેલી એક વોહરા શેઠની હાડવેરની બન્ધ દુકાનમાં હું મહેતાજી તરીકે નોકરી કરતો હતો, શેઠે

તાજેતરમાંજ જ્યારે દુકાન કરી હતી, ત્યારેજ મને નોકરી રાખ્યો હતો. શેઠ ત્યાં તેના બે પુત્રો નવી દુકાન કરી હોવાથી ખુબ પ્રગતિ થાય એ માટે અપૂર્વ જહેમત ઉઠાવતા હતા. ધીમે ધીમે તેઓએ વેપારને સારા પાયા ઉપર લાવી મુક્યો. એટલામાં ૧૯૧૪નું મહા-સુધ્ધ ફાટી નીકળ્યું અને શેઠની સ્થિતિ સંધર બની ગઈ, શેઠ જ્વેતજ્વેતામાં બે ત્રણ લાખના આસામી બની ગયા. એક દિવસ કાઠિયાવાડના એક નાના ગામડામાંથી આવેલું આદર્શ અને સાદા વાળું કુટુંબ ફેશનેબલ બની ગયું, ચિત્રવિચિત્ર ફરનીયરની દારમાળાઓ ઝાંઝાઈ, રેડીઓ અને ફોનોગ્રાફના મધુર સંરોહોથી શેઠનું ઘર ગુંછ ઉઠ્યું અને વધી ગયેલી લક્ષ્મીએ શેઠને મોટર ગાડી લેવા લલચાવ્યા, મોટર પાણી ખરીદાઈ ગઈ, બન્ને પુત્રો જે મહા કાલ સુધી સાદા કપડામાં સળંગ રહી વેપારનેજ પોતાનું સ્વસ્વ સમજતા હતા તેઓ ઇચ્છે પોશાકમાં સળંગ થઈ વધુ વખત મોટરમાંજ વિચારવામાં પસાર કરવા લાગ્યા. દુકાન ઉપરથી તેમનું જ્ઞાન તદ્દન દુર ધંકલાય પડ્યું, શેઠની પુત્રીઓ પણ મોજ-શોખમાં પ્રવૃત્ત બની, શેઠને પણ મોટાદનો મોહ લાગવાથી તેઓ નાની મોટી અનેક સંસ્થાઓના કાર્યવાહક બની ગયા. મોટરના પેટ્રોલમાં, ડરાઈવરના પગારમાં, ઘર, દુકાન અને ઝેરેજના ભાડાઓમાં ત્યાં નકકામાં અનેક ખર્ચાઓમાં શેઠનું ધન પાણીના રેલાની જેમ ગતિમાન બન્યું અને એક દિવસ શેઠનું અપાર ધન તેમને છેલ્લી સલામ ભરી વિદાય થયું. શેઠની સ્થિતિ તદ્દન કફોડી થઈ પડી. દુકાનના ખુણાઓ દેખાવા લાગ્યા, માથા ઉપર હલિખરાંત કરેજ વધી પડ્યું, કુટુંબને દેશમાં મોકલી દેવું પડ્યું, દુકાન બહેંચી નાખવામાં આવી, અને બન્ને પુત્રોને નોકરીએ રહેવાની જરૂર પડી હવે આપજ વિચાર કરી લ્યો કે આપની દૈનિક દેવી પ્રગતિવાદી છે. ?”

“તો આપ બીજે નોકરીએ રહી ગયા હસો?”

“ના! મહે માઈ પોતાનું બિઝનેસ ખોલ્યું, અને પ્રભુપાથી મારી સ્થિતિ ઠીકઠીક છે.”

“આપનું એડરેસ જરા મને આપશો?”

“જરૂર” કહી તેમને પોતાનું વિઝીટીંગ કાર્ડ મારા હાથમાં મુક્યું, એટલામાંજ તેઓને જ્યાં જવું હતું એ સ્ટેશન આવતાં તેઓ મને મુંબઈ આવો ત્યારે મળાને એવો આગ્રહ કરી છુટા પડ્યા.

થોડા દિવસો પછી જ્યારે હું મુંબઈ ગયો ત્યારે તેમના એડરેસે તપાસ કરી એટલે મને ખબર પડી કે એ દુકાન તેમના જુના સૈદની જ હતી, અને આજે શેઠનો જ એક પુત્ર તેને ત્યાં નોકરી કરતો હતો. તેની દુકાનની જાહોજલાલી નીહાળી માઈ અંતઃકરણ કકળી ઉઠ્યું, આપણી કૌમે પોતાની વેપારની આંટ બધો કારભાર પરકૌમી મહેતાજીના હાથમાંજ મુકી ગુમાવી છે, આજે આપણી સામે સેંકડો એવા દૃષ્ટાંત વિખરાયલા પડ્યા છે, કે આપણે ત્યાંજ નોકરી કરતા અનેક ગુમાસ્તાઓ, આપણી આસપાસ જોહો વેપાર જમાવી બેસી ગયા છે. આપણી અસાનતાએ આપણું વેપારનું સત્યાનાશ વાળી નાખ્યું છે. છતાં પણ આપણી આંખો હજી ઉઘડતી નથી, આજે પણ હજારો પરકૌમી માણસો આપણા વેપાર ખાતામાં અને પેઢીઓમાં આપણે ફાલી ચુક્યા રહ્યા છે.

બોહરાના છોકરાઓ કરતાં વાણીયાના છોકરાઓ નમ્ર અને વિવેકી હોય છે. એમ સમજીને પણ અનેક માણસો એમને નોકરીએ રાખે છે. પણ મીઠુંમીઠું બોલીને ફેલી ખાતા એવા

માણસો અને તીવ્રતાથી મેલી આપણું હિત માનનારો વધુ
આરા હોય છે. આટલું સમજવાની કુશિલતા ન્યાં સુધી આપણું
વેપારી વર્ગને નહિ આવે ત્યાં સુધી વેપારમાં આપણે કદિપણ
નહિ હાવી સકીએ.

પ્રમાદમાં પડેલા આપણાં અનેક વેપારીઓની આંખ પર
પાટા બાંધી પરકોમી મ્હેતાજીઓ આજે પોતાનો વેપાર પણ સાથે
સાથે જ ચલાવી રહ્યા છે. તેનું ધણાઓને મુદ્દલ પણ ભાન નથી.
ખાસ કરીને કટલેરી બજાર, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, નાગદેવી,
આંડબજાર, મહમદઅલી રોડ, સુતાર ચાલ, પાયધુની, વગેરે
જગ્યાઓ આ બાબતમાં ખુબ જ ધીકતા છે. આ બનાવ ઉપરથી
આપણી કૌમના સમસ્ત વેપારીઓને ધડા લેવાની ખાસ જરૂર છે.
નહિતો એક દિવસ આપણો તમામ વેપાર નિશ્ચય પારકાઓના
હાથમાં ખોરવાઈ જશે. અને આપણેજ તેમનાં આંખે મુલામી
કરવાનો સમય આવશે.

વેપાર એ જીવનની મહાન અગત્યતા છે, તેના પ્રત્યે બેદરકાર
રહેવું એ મોટામાં મોટી ભુલ લેખાય. એને વિકસાવવામાંજ
આપણું શ્રેય છે. આપણી ઉન્નતિનો પાયો પણ એજ છે. જો એ
પ્રત્યે ઉદાસીનતા સેવાય તો એ મહાન શરમજનક ઘટના કહેવાય.

એવી તો અનેક ઘટનાઓ છે, કે જ્યાં કૌમે પોતાના હાથેજ
પોતાના પતનને આમંત્રણ આપ્યું છે. આંધળી આઝાદી અને
ફેશનેબલ જીવનથી કૌમના ઉજ્જવળ હૃદયે પડેલા જખ્મો ફાટી
સેમ નથી ફેશનપરસ્ટીએ સીનેમાનો નશો ચડાવ્યો, અને સીનેમાએ
સરખાની બેટ આપી એમ અનેકાનેક બદીઓ તરફ આપણે
સંસાડાઈ રહ્યા. સીનેમા જોઈને આપણા મગજમાં એક પ્રકારનો

અનિયત્વાદર્પણનો નશો ચડાવ્યો અને એ નશાથી અનેકને પોતાની સ્ત્રીઓની સાદાઇ, મજબૂત પરસ્તી, નેક સ્વભાવ, અને મર્યાદાશીલ સાધક એ બધું બચાવ્યું અને વેવલાવેડા જેવું લાગ્યું અને તેને પોતાની પત્નિઓ ઉપરથી દિલ ખસેડી રૂપેરી ચાદરની પરીઓ ઉપર કેન્દ્રીત કર્યું જ્યારે સ્ત્રીઓએ જેવું કે આપણા પતિઓને આપણા જેવી સીંધીસાદી પત્નિઓ નથી મમતી, પણ તેઓ નાચતી, કુદતી, બેપરદા ફરતી સ્ત્રીઓ પ્રત્યે લોભાય છે, ત્યારે તેમના અંતરમાં પરિવર્તનની લાવનાઓ ઉછળી રહી અને રહતા રહતા તેણીએ પોતાની જીંદગીમાં ભગ્ય પરિવર્તન લાવી દીધું, ધર્મને, ક્રિયાશને, પડદાને, અને સાદાઇને તિલાંજલિ આપી પોતાના મોહવેલા પતિઓને રીઝવવા માટે હઝરત મહંમદ (સ. અ. વ.)ના ઝમાનાથી મુકરર થએલા અને તમામ ઇસ્લામી આદર્શો એક અવાજે માન્ય રાખેલા કાનૂનોને પણ દુર ફાંવી દીધા અને પોતાના ફેશનવેલા અને સ્વરાષ્ટ્રી પતીના શોખના પોપણ માટે તેના હાથમાં હાથ નાખી છડેઓક બેપરદા ફરવું શરૂ કરી દીધું, પૂરાતન સંસ્કારોને દેશવટો આપે, પોતાના જીવન નવા જ રંગોમાં રંગી દીધા. અને ત્યાર પછી કૌમની દરેક ઓલાદો માતપિતાના એ ઇજ્જાજનક અને નાશવંત આચાર વિચારોનો વારસો લઈ દુનિયા ઉપર આપ રૂપ બની ગયા. જેવું પરિણામ આજે મોટા શહેરની છાતી ઉપર ફરતા સ્પષ્ટ દેખાઇ આવે છે. વોહરા કૌમ તરીકેના આદર્શ, સંસ્કાર, અને સર્વોપરિતા એ બધું આજે આશની ગયું છે અને તમામ કૌમ આજે કાંઈ અદિક વિનાશક શક્તિના વધુ અને વધુ નિકટ જઈ રહી છે.

એક જમાનો એ હતો જ્યારે છાતી ઠોકીને આપણે કહી શકતા કે અમારી કૌમ દરેક કૌમ કરતાં મજબૂતની પાખંદીમાં રડા આચાર વિચારમાં અને વેપાર તિજ્જરતમાં મોખરે છે, ત્યારે

એજ આપણું ગૌરવ આજે દણુયને જગતના માટે અંગુલી નિર્દેશનો કારણરૂપ બની ગયું છે. જેની સર્વોપરિતા માટે એક સમયે લોકો પીઠ ધાબડી રહ્યા હતા, એજ પીઠ ઉપર આજ અસહ્ય પ્રહારો થઈ રહ્યા છે. છતાં પણ આપણી આંખો ઉપર ગફલતના પરદાઓ પડ્યા છે. સીતેમાના પદ્મ ઉપરથી મેળવેલી સુંવાળી ભાવનાઓએ આજે રંગે અને પગલે કૌમના માર્ગમાં નિશ્ચલ કાંટાઓ ખીજાવી દીધા છે. જીવન નકલી બની ગયા છે. અનુકરણ આપણી રંગેરંગમાં અવ્યક્ત થઈ રહ્યું છે.

આજના યુવાનોએ પોતાનું કર્તવ્ય વિચારવું જોઈએ, પોતાના સમાજ જીવનની સુરેખ આવતી કાલના ઘડતરમાં પોતાનો સક્રિય ફાળો નોંધાવો જોઈએ.

ખિચારા પત્રકારો !

આપણું પત્રકારિત્વ ક્ષેત્ર જો કે હજી સુધી તદ્દન અણખિલ્યું છે, જે સાહિત્ય પ્રત્યેની લાવનાઓ અને લાગણી જનતામાં હોવી જોઈએ તેમાનું કશું આપણે ત્યાં નથી. પત્રકાર એ પણ સમાજ જીવનની દરેક બાજુ ઉપર દ્રષ્ટિ રાખતો ખડે પગે કૌમનું બદીઓથી રક્ષણ કરતો ચોકીદાર છે, જે સમાજમાં નિડર પત્રકારો અને ઉત્તમ પત્રનું કંઈએ અસ્તિત્વ નથી, એ કૌમ પોતાની છિન્ન લિન્ન શક્તિઓને એકગ કરવામાં હંમેશા પછાત રહે છે, આ બાબતમાં કંઈક આપણા ધર્મગુરુવર્ગની બેદરકારી અને અસહકાર મુખ્યત્વે જવાબદાર છે, ધાર્મિક રાજ્યતંત્રનું સંચાલન કરવું એ પણ એક પ્રકારની રાજ્યસત્તા જ છે. જો તેઓએ પત્ર અને પત્રકારના જીવનને સમજવાની ચીવટ રાખી હોત તો આજે સામાજિક અને ધાર્મિક તંત્રની રખેવાળીમાં તેનો ફાળો પણ

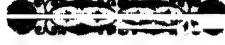
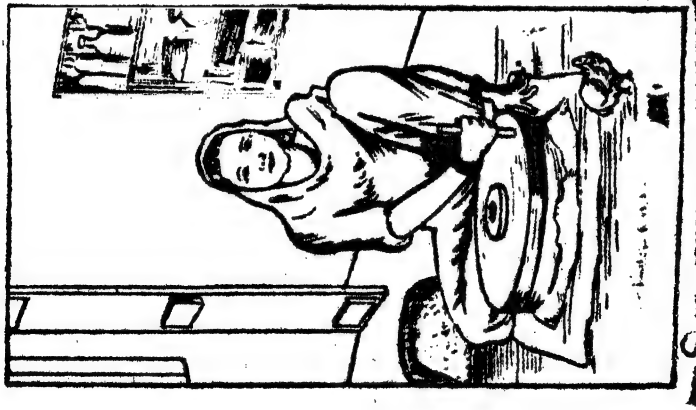
પ્રશંસનિય હોત, પગ દ્વારા આજે ધરેધર જે અવાજ પહોંચાડવાનું બળ છે, તે સસ્તું અને ઝડપી છે, એ નિર્વિવાદ ખીના છે. પણ અફસોસ કે કૌમે એવા જરૂરી વિષય પ્રત્યે પણ કદિ દૃષ્ટિમાત્ર કરી નથી. જે ગણ્યા ગાંડીયા પત્રકારો છે, તે સહકારના અભાવે જેમ તેમ જીવી રહ્યા છે, અને તેમને જે જે કૌમ બાબત તુટ્યા પુટ્યા પ્રયાસો કર્યા છે, તે પણ આજે પાણીમાં મળી રહ્યા છે. થોડા દિવસ પૂર્વે એવાજ એક પત્રકાર બંધુ મારી ઓફિસમાં આવી ચડ્યા, કૌમ પ્રત્યેની લાગણીએ તેમના ગાલ અને આંખોમાં જાડી ખાંધઓ ખોદી હતી. કૌમના અસહકારે તેમના જીવનનું હીર ચુસી લીધું હોય તેવી તેમની દુબળી કાયા હતી. તેમને આવતાંને સાથે સુધારકવર્ગની ફરીયાદ કરી, સુધારકોએ કૌમી ઇતિહાસને જે તુકસાન કર્યું છે તેની વાતો કરી. બન્ને ખુબ ચર્ચામાં જિગ્રા ઉતરી પડ્યા ત્યારે અમે બંને શક્યા કે જે કૌમના લલા માટે અમેએ કલમ હિપાડી છે. જે કૌમની તરકકી માટે અમે લોહીના પાણી કર્યા છે. એ તો સુધારકો કરતાં પણ વધુ જોખમી છે, વધુ ખરાબ છે. સુધારકોએ તો જીડેચોક બરાડાઓ પાડીને કૌમને બદનામ કરી છે. જ્યારે કૌમના કહેવાતા ચૂસ્તવર્ગે તો પડદામાં રહીને ફેશન, બેપર્દગી, બદતેહઝીબી, અને ચિત્રવિચિત્ર બદીઓને આવકારી કૌમના હૈયા ઉપર જિગ્રા ધા કર્યા છે.

એક આદર્શ કૌમ તરીકેના ખ્યાલો દિમાગમાં હોવા છતાં કૌમી પત્રો વાંચતા હોવા છતાં, ધર્મગુરુવર્ગની તકરીરો સાંભળવા હોવા છતાં, બેકામ પણે બરબાદીના પંથે ધસી રહેલા કૌમી બિરાદરો અને બહેનો માટે શું અભિપ્રાય બાંધવો?

ગામની મુસાફરી !

ગામવે એ સસ્તામાં સસ્તું અને પચરંગી જનતાના સંગ્રહ-સ્થાન સમું સાધન છે. સખ્ય સમાજના સ્ત્રી-પુરોપોથી લઈ, લુચ્ચાઓ મવાલીઓ, અને વાસના લુખ્યા વડો પલુ તેમા મુસાફરી કરે છે. આજની લગાઈએ તો એ સાધનની ઉપયોગતા ખુબ જ વધારી દીધી છે, કારણ કે મુંબઈની વસ્તીમાં જગજગ ભરતી આવી છે, અનેક શહેરો અને ગામડાઓની પ્રબળ મુંબઈમાં જ દલવાઈ પડી છે. એટલે ગામની મુસાફરી તદ્દન બેદંગા સંવેગોમાં મુકાય ચક છે. ભગભલા પુરોપોથી પલુ અત્યારે એ સાધનમાં મુસાફરી કરવાનું અશ્કય બન્યું છે, કારણ કે તેમાં માણસોની જે ખીચોખીચ દૃશ્ય જોઈ છે તે વધુ અંશે નુકશાનકર્તા છે એક તો એ ગીદીમાં ખીચું કપાઈ જવાનો ભય સંપૂર્ણ રહે છે, અને અંદર જેસવાની જગ્યા મળે તો પછી આપણે જે સ્થળે ઉતરવું હોય ત્યાં ઉતરતી વખત ઘણીજ હાડમારી ભોગવવીજ પડે છે. અને ઘણી વાર કાંઈ લુચ્ચા

ઘરની આબાદી

ઘરની બરબાદી

લકંઝાઓના પગ ઉપર પગ મુકાય જતા ગાલગલોચ અને મારઝુડ થવાની બીક પણ રહ્યા જ કરે છે. એવા વાતાવરણના અંમે ખુબ જ જરૂરી કામ હોય તો પણ પુરૂષો ચાલીને જવાનું સાહસ કરી નાખે છે, છતાં આવી ભીડ આપણી બહેનો ઉપર કશી અસર કરી શકતી નથી, અને પોતાની ગ્રામમાં મુસાફરી કરવાની ટેવને આવકારી આવી સખત ભીડમાંથી પસાર થાય છે. બોમ્બે ઇલેક્ટ્રીક સપ્લાઇ ટ્રાન્કેનો એ નિયમ છે કે જે દિશામાં ટ્રાન્કે જતી હોય એ ડબ્બામાં જે સીટ એટલે કે ચાર સ્ત્રીઓ બેસી શકે તેટલી જગ્યા રિઝર્વ રાખી હોય છે, પણ આજે તો એક ડબ્બામાં દસ બાર અને તેથી વધુ સ્ત્રીઓ ઘણી વખત જ્યાં ત્યાં આધાર લઇને ઉભી હોય છે. પર-પુરૂષો સાથે અથડાય ભિંસાયને કરવામાં આવતી આ મુસાફરી પણ કૌમની મનોદશા હલકી બની હોવાની ખાત્રી આપે છે. મુસાફરીમાં ટ્રામની જે સીટોના વચ્ચે ઉભી રહેનાર સ્ત્રીઓને તો કંઈ આધાર પણ હોતો નથી. ટ્રામ સ્ટોપ થતા અને સ્ટોપ થતાં જે આંચકાઓ લાગે છે તે ઉભેલી વ્યક્તિઓને એકમેકના ઉપર પછાડે છે અને એ રીતે સ્ત્રીઓના શરીરને પરપુરૂષના શરીરનો અથવા હાથનો સ્પર્શ થાય છે. તે ઉપરાંત પેસેન્જરોની નજરે આમ અથડાતી કુટાતી સ્ત્રીઓ એક તમાશારૂપ બની રહે છે. ઘણી કામી આંખો આવા વાતાવરણમાં સ્ત્રીઓ પર મંડાય રહે છે. છતાં કોણ બાણે કેમ ? આપણી બહેનોને આવી હાડમારી ભરી મુસાફરીમાં પણ આનંદ આવે છે, અને ગ્રામમાં મુસાફરી કરવાના હેતુથી ઘણી વાર તો જગ્યા ન મળે છતાં કલાકોના કલાક રસ્તાઓ ઉપર પ્રદર્શન જેવી બની રહે છે. છતાં પણ સમજી શકાતુ નથી કે આમ દિન રાત્રી અહિંથી તહિં ગ્રામવેમાં મુસાફરી કરતી આ સ્ત્રીઓ શું હુંડીઓ વટાવા જાય છે ? તેઓ વેપારના ક્ષેત્રમાં પણ બેઠાઈ નથી તો પછી આવી નિર્ભજ ગ્રામની મુસાફરી કરવાનું પ્રયોજન શું હશે ? એ કાયડો અતિસ્થ વિચારવા જેવો છે.

ઇસ્લામ ધર્મના ચૂસ્ત અનુયાયીઓએ સ્ત્રીઓ માટે ગૃહસંસારની મુખ્ય જવાબદારી નાખી છે. હજી સુધી મારા ધ્યાનમાં કોઈ એવી સ્ત્રીઓની મહાન સંસ્થા પણ નથી કે જ્યાં આ બહેનો નારીશ્રવણની મહાનતાઓને સિધ્ધ કરવા જતી હોય, ઉપરના સંજોગોને લક્ષમાં રાખી દરેક પતિઓએ પોતાની સ્ત્રીઓને ગામમાં મુસાફરી કરતાં અટકાવવી જોઈએ. પણ અમે તો જોઈએ છીએ કે ઘણાં પુરૂષોજ પોતાની સ્ત્રીને પાંખમાં લઈ ગામનો સહપ્રવાસ કરવામાં આત્મ-ગૌરવ અનુભવતા હોય છે. કદાચ તેઓ એમ સમજતા હશે કે અમે સ્વતંત્ર બની ગયા છીએ, અથવા તો તેઓની માન્યતા એવા પ્રકારની હશે કે અમે સસ્તા સાધનોને અપનાવીને ખર્ચાળ કિંદગીને તિલાંજલિ આપી છે. પણ તેઓ એટલું નહિ જ જાણતા હોય કે આ બધા સસ્તા સાધનો અને સ્વતંત્રતા તેમને કોઈ કાળ બડીએ સ્ત્રીઓના ચારિત્ર્ય સસ્તા બનાવી દેવામાં મદદગાર નીવડશે અને ત્યારે જ એવા વર્ગને બેપદગી, સીનેમા શોખ અને ત્રામવેની મુસાફરીના પરિણામો સમજાશે. અને ત્યારે જ તેઓને કૌમની જીતકાળના ગર્ભમાં અદૃશ્ય થએલી કિર્તીના મૂલ્ય સમજાશે.

અજરું સ્વભાવ !

ખરીદી. એ પ્રથમ પ્રથમ આપણા સ્ત્રીવર્ગમાં અસ્તિત્વ ધરતો જ ન હતો, પણ પડતા દિવસોએ તેમની ખૂશ્ખિને પડતા નાખી અને આજે અનાજથી માંડી દાગીના, કપડા, કંટલેરી, પર-ફ્યુમરી અને બીજા અનેક ખરીદીઓનું કાર્ય સ્ત્રીઓએ જ પોતાના માથે લઈ લીધું છે, ભુલેશ્વર, મંગલદાસ મારકેટ, સિંડી બગીચા, ગ્રાંટ રોડ, ઈત્યાદી લતાઓમાં સ્ત્રીઓ છડેઓક ભાવનાલ વગેરે ઠેરવીને ખરીદી કરતી જણાય છે, સાંજના સમયે લોકોથી ઘલઘાલ પડતા રાજમાર્ગો પર આપણી જુદો કોડીયારાની જેમ ઉભરાઈ પડે છે, એક સમય એવો પણ હતો જ્યારે અમુક ગૃહઉપયોગી ખરીદી માટે આપણી જુદો વિક્ટોરીયામાં બેસી ધુરબો ધારણ કરીને જતી. ત્યારે વેપારીઓ અને જનતામાં સ્ત્રીઓનો મુલાહેને જળવાતો હતો. લોકો એવી સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કદ્રની જઝરે નીલાળતા

હતા. આજે તો આપણી સ્ત્રીઓ છડેચોક ખરીદી કરવા નીકળી પડે છે. કાણુ જાણે તેના પતિઓ, ભાઈઓ અને વડિલો શું કામમાં ગુંથાએલા રહેતા હશે ? તે સ્ત્રીઓ ઉપર ખરીદીનો બોલો નાખી દીધો છે.

ખરીદી સુધી જ સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા રહી હોત તો તે કંઈ નહોતું પણ આજેતો વાત ખુબ જ આગળ વધી પડી છે. મુંબઈની સારી સારી રેસ્ટોરંટો જાણે કે સ્ત્રીઓની જ થઈ પડી છે. ટેબલ અને ખુરશી ઉપર ગોઠવાયને ચાહ કાફી પીનાર અને ખાણુઓ લેનાર જુદોતો શું ઉપમા આપવી તે સમજી શકાતું નથી, ઘણી સ્ત્રીઓતો ફરવાના સ્થળે પાણી પુડી, નારયળો, ભેળ, ફળફળાદી વગેરેને હર્ષ પૂર્વક અપનાવતી જણાય છે. આતો થઈ પરકૌમી લત્તાની વાત પણ ભિંડી બગ્ગર સાતતાડ અને ખોખા બગ્ગર જેવા કૌમી બિરાદરોથી ઉભરાતા લત્તાઓમાં પુરુષોના સાથેજ ઉભી રહી ચણા બટાટા અને શરબતો પીનાર સ્ત્રીઓતો બેશર્મીની હદ પટાવી જાય છે.

ભુલેશ્વરના લત્તામાં બંગડીઓની શોખીન સ્ત્રીઓ, અને અવનવા કાનના એરીંગો પહેરવાનો શોખ ધરાવતી જુદોતો પોતાની ઇજ્જતનો વિચાર કરવો જોઈએ. બંગડીઓના વેપારી સ્ત્રીઓને બંગડીઓ પહેરાવતી વખત અને કાનના એરીંગો પહેરાવતી વખત જે રીતનું આચરણુ કરે છે એ તદ્દન બેદંગુ અને તિરસ્કૃત હોય છે. બંગડીની ખરીદી માટે વપરાતા શબ્દો પણ દ્વિઅર્થી હોય છે, જેનો એક અર્થ નિખાલસતા ભર્યો અને બીજો અર્થ તદ્દન બિભત્સ હોય છે. ભુલેશ્વરની કોઈ દુકાને જઈને બંગડીના વેપારીઓ અને સ્ત્રી-ગ્રાહકો વચ્ચે થતી વાતચીતનો અનુભવ લઈને

કોઈ દિવસ મારી વાતની ખાત્રી કરી લેવાની વાંચકોને મારી આસ લલામણુ છે.

ઉપરનાં જ્ઞાતોને લક્ષમાં રાખી બહેનોએ પોતાના આવા બાલીશ બગર સ્વભાવનો ત્યાગ કરી દેવાની અનિર્વાય આવશ્યકતા છે. કારણ કે આ બગરમાં જવાની ટેવ પણ બરબાદીના પંથે જવાના પ્રથમ પગથિયાની ગરજ સારનારી છે.

સીનેમાની બદી !

સીનેમાની ટીકીટ બારીએ કયા પ્રકારનો શંભુમેળો ભરાય છે? તેનો અનુભવ તો દરેકને હશે, સીનેમાના ઉંચા કલાસોમાં પણ આજે સમ્ય જનતાથી લઈ નફાદટ અને મેશરમ માણસોની ઠઠ બને છે. તો પછી સેકન્ડ અને થર્ડ ક્લાસની તો વાતજ શી કરવી. એ જો કલાસોમાં તો ખાસ કરીને પ્રતિષ્ઠ માણસો નહિ પણ દલકા અને ગંદા વિચારવાળા માણસો જ વધારે હોય છે. કારણકે ગીરદીમાં ઘુસી ટીકીટ લેવાના બહાને અને ટીકીટ ખરીદી લીધા પછી બીડમાં અંદર દાખિલ થવાના બહાને તેઓ હૃદયના છાના ખુણે વિલાસવ્રતિને પંપાળતા હોય છે. અને બાણી બેઠને સ્ત્રીવર્ગને ધકકા મુકકી કરવા ઉપરાંત મોકો મળે તો તેઓ સ્ત્રીઓના ગુઢ અવ્યવ સાથે છેડતી કરવાનું પણ ચુકતા નથી. જ્યારે એક સમય અને ફેશનની છેલ્લી પગથાર પર ઉમેલે

ટાપટીપવાળો વર્ગ પણ કંઈક આવીજ ગંદી મનોવૃત્તિ હૃદયમાં રાખીને ટીકીટધર પાસે મ્હાલતો હોય છે. જેનો પોષાક, હાવભાવ, વર્તન લગભગ સિને અભિનેતાઓને મળતું હોય છે, તે પોતાના હલનચલનમાં મોતીલાલની મસ્તી, સુરેન્દ્રની સરળતા, અને નઝીર જેવી અદાઓ છલકાવતા હોય છે અને તેઓ હિરોઈન જેવું હસતું આવું, નાચતું અને કુદતું રમકડું થોડીવાર માટે પોતાને પણ મળી જાય એવી વૃત્તિ ધરાવતા હોય છે. પંજાબી પોશાક, મહારાષ્ટ્રીય પોશાક, અને ચિત્રવિચિત્ર લિખાશમાં આવતી નખરાળી વેશ્યાઓ લગભગ આવાજ ઉલ્લુના પઠ્ઠાઓની શોધમાં હોય છે, પણ આજે તો સબ્ય સમાજની સ્ત્રીઓ પણ મનકાવતા લિખાસ ધારણ કરતી હોવાથી, ગંદી મનોવૃત્તિ ધરાવતા વર્ગની આંખો તેને પણ વેશ્યા સમજીને તેના ઉપર મંડાય રહે છે.

આજે સીનેમાની યાદરે સ્ત્રીઓના કુમળા મગજમાં જે કાતિલ ઝહેરની અસર પહોંચાડી છે તેનું માપ કાઢવું તો ખુબ જ અશક્ય છે.

આપણે ત્યાં થિએટરમાં વિશેષ કરીને સેકન્ડ ક્લાસમાં પણ બાકડાજ હોય છે, એટલે ગીરદી હોવાના કારણે સ્ત્રીઓને પણ અન્ય પુરૂષ સાથે લિંસાયને બેસવું પડે છે, કારણકે (આપણે ત્યાં હજી સીટ ઉપરથી પ્રેક્ષકો સ્હેલાઈથી બેસીને ફિલ્મ જોઈ શકે એટલીજ ટીકીટો કાપવી જોઈએ એવો ધારો બહાર પડ્યો નથી) તે સિવાય છુટકો હોતો નથી, ત્યાર પછી થિએટરમાં અંધકાર ફેલાય છે, અને રૂપેરી યાદર ઉપર ચિત્ર શરૂ થાય છે, આજે મોટા ભાગના ચિત્રો પ્રેમશંગારના છીછરા વિષયોથી જ શોભતા હોય છે, લોકોને જાતિયઆકર્ષણ પ્રત્યે કેન્દ્રીત કરે એવા સંવાદો, સ્ત્રીઓ અને દ્રવ્યો એ આજના ફિલ્મચિત્રનો આત્મા હોય છે, એટલે

ચિત્ર શરૂ થતાં જ નનતાના દિમાગ ઉપર એ પ્રકારની ઝેહરી અસર દેલવાઈ રહે છે. અને પરપુરુષ સાથે ભિંસાઈને બેસેલી યુવતી જ્યારે એ મનરંજન અને મસ્તી ભર્યું, માદક દ્રવ્ય નીહાળે છે, ત્યારે તેના દિમાગમાં કંઈક એજ પ્રકારનું તોફાન શરૂ થાય છે, અને તેની પ્રત્યંક અસરથી કોઈ દિવસ તેનું આપુ જીવન દુરાચારની ખીણમાં ગળડી પડવાનો દરેક વખતે સંભવ રહે છે.

આપણી બહેનોને તો આજે ચિત્ર જોવાનો બસ મેનીયા લાગુ પડ્યો છે, વાર તહેવાર, આગ્ર દિવસો અને ખાસ કરીને મોહરરમના દિવસો તો આ માટે ખુબ જ પ્રચલિત બન્યા છે, મોહરરમ જેવા પવિત્ર અને ગંભીર માહમાં જ્યારે આપણી બહેનોને સીનેમા થિએટરોમાં ઉભરાતી જોષએ છીએ ત્યારે આશ્ચર્યની અવધી આવી જાય છે.

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ, ઇસ્લામી ગૌરવ અને મહાદેવની મહાનતાને સજીવન રાખવા માટે કરબલાના ધગતા રેતાળ રણમાં પોતાનું અને પરિવારનું લોહી રેડનાર શહીદોના સરદાર ઇમામ હુસેન (અ. સ.) ના યાદગાર દિવસોનો આવો દુરઉપયોગ ?

અફસોસ! પોતાના જ હાથે પોતાનું દિન (મહાદેવ) અને દુનિયા બગાડી. આવા લોકો અવશ્ય જહન્નમ ખરીદી રહ્યા છે. ક્યામતના દિવસ આવા લોકો પાપીઓ અને દુરાચારીઓ કરતાં પણ વધુ ગુનેહગાર લેખાશે. કસમ ખુદાની! તેઓના આવા નશ-ધમ કૃત્ય બદલ જમીન અને આરમાન ચરથરી ઉઠશે. “યોએ કરબલા” એ તમામ ઇસ્લામી આલમ માટે પોતાના પયગમ્બરની મહાન કુરબાનીનું સ્મરણ કરી ઇસ્લામની મહાનતા સિંચે.

કરવાના દિવસો છે. જે દિવસોમાં ઇસ્લામના મહાન પયગમ્બર નખીએ કરીમ હઝરત મહંમદ (સ. અ. વ.)ના દોહિત્ર હુસૈન (અ. સ.) અને તેમના બેંતેર સાથીઓ [કે જેમાં નવજવાનોથી લઈ દુધ પીતા બાળકોનો પણ સમાવેશ હતો] એ કુરબાની વેરાન અને ઉજ્જડ ભુમી ઉપર આજથી ૧૩૦૦ વર્ષ પુર્વે મઝહબની આથમી રહેલી સંસ્કૃતિને પોતાના બલીદાનથી બચાવી લેવાની અમર ગાથા સ્થાપિત કરી હતી કે જેની અમર યાદમાં આજે દુન્યાના ઇસ્લામી સમાજ સિવાય અન્ય સમાજના લોકો પણ આંસુઓ વહાવી, માતમ કરી, ગમગીન બનીને અંજલીઓ આપે છે. તમામ ઇસ્લામી આલમ માટે કરબલાની કુરબાની કરતા મહાન સબક તમામ ઇતિહાસના પાનાઓ દર્દોગતા પણ કયાંય મળી શકે તેમ નથી. કાંઈ પણ અન્ય ધર્મ પણ એવો અઝીમુસ્શાન મિસાલ આપવા માટે અસમર્થ છે. એવા મહાન પવિત્ર દિવસો કે જે દિવસોમાં ઇસ્લામના દરેક માનવીનું કર્તવ્ય હોવું જોઈએ કે તે ઇસ્લામ સંસ્કૃતિની વિરાટ અને વિશાળ રચના પ્રત્યે કેન્દ્રીત બને એ દિવસોમાં પુરેપાએ પણ સીનેમા, નાટક, મોજશોખ વગેરેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, જ્યારે અહિં તો આપણી સ્ત્રીઓ અવનવા દહેરાઓ કરી વાએઝના બ્લાનાસર સીનેમાગૃહોમાં ભટકતી હોય છે, મોહરરમ જેવા મુકદ્દસ મહિનાનું મહત્વ અને પ્રતિભા જે સ્ત્રીઓ બળવી શકતી નથી તેને આડા દિવસે એવું કાર્ય કરતાં રોકવી, અટકાવવી એ કેટલું કઠિન કામ છે તે આ દાખલા ઉપરથીજ સમજી શકાશે.

અને આજ એક એવી બદી છે કે જેણે સમાજમાં ભયંકર કણ્ણતાનું સર્જન કર્યું છે. દરેક બદીઓનું મુળ પણ સ્ત્રીઓનો સીનેમા શોખ જ પુરવાર થાય છે. ઘણા સીનેમાગૃહોમાં ઉંચા કલાસોની સીટો પણ એવી અગવતા ભરપુર હોય છે, કે ત્યાંથી

એક માણસ આસાનીથી પસાર થઈ શકે એટલી જગ્યા પણ હોતી નથી દરેક પસાર થનારના પગ સાથે બેસનારના મુંઠણ બમણી ભિંસથી દબાતા હોય છે. ઇન્ટરવેલમાં અને તમાશાની સરખાત પહેલા પ્રેક્ષકોના મનનું રંજન કરવા માટે જે ફોનોરેકર્ડો ચડે છે તેના ગીતો પણ લોકોની કામનાને ઉતેજનારા હોય છે, વળી ત્યાંના વાતાવરણમાં એક્ટર એક્ટ્રેસોની સૌન્દર્ય ચર્ચા, ગીત ચર્ચા, વગેરે પણ કંઈક વિલાસી પ્રકારને અનુસરતી હોવાના અંગે જીવન ઉપર ધુરી અસર નિર્માણ કરે છે.

રલેગના જંતુઓ !

ખાનગી કુટણખાનાઓ ચલાવતી ડોસીઓ પણ લગભગ આવા સીનેમાઓમાં જ ફેરવે કરીને આવતી હોય છે. આ રલેગના જંતુઓ જેવી ડોસીઓ સંજોગ મળતાં જ કોઈ સબ્ય સમાજની કાચા કાનવાળી કે નિર્બળ મક્કમતાવાળી સ્ત્રીઓને પોતાની તરફ આકર્ષવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તેનું મુખ્ય કર્તવ્ય ધિએટરમાં એકલી આવેલી સ્ત્રીના બાજુમાં જગ્યા મેળવીને દોસ્તી બાંધી લેવાનું હોય છે. સીનેમાના કોઈક પ્રસંગ ઉપરથીજ ડોસી એકલી બેસેલી સ્ત્રીને કંઈક પ્રશ્ન પુછી પોતાની પ્રથમ દોસ્તીનો પાયો નાખી દે છે. ત્યાર પછી ઇન્ટરવેલ થતાં ચાહ પાણીનું થોડું ઘણું ખરચ પોતે ઉપાડી લઈ પોતાની અદ્ભુત લાગણીની છાપ તે નવી મિત્ર સખી ઉપર સ્થાપિત કરે છે. કોઈની પજી મીડી અને મધુર વાતમાં સપડાય જવાનો સ્ત્રીઓનો જન્મસ્વભાવ છે, મિત્રતાની માંડ એ રીતે વધુ અને વધુ મજબુત બને છે. અને

ત્યાર પછી બીજા કોઈક દિવસે અમુક થિએટરમાં અમુક ટાઇમે આવવાના, મળવાના વાયદા અપાય છે, ડોસીની મીડી વાણીમાં અંજન્ય ગએલી સ્ત્રી બીજવાર પણ નિયુક્ત કરેલા સમયે જઈ મળે છે, અને અરસપરસ સ્નેહ વધુ ગાંઠ બને છે. એક દિવસ એવો પણ આવે છે કે ડોસી પોતાનો શિકાર બનેલી સ્ત્રીને આગ્રહ કરી પોતાના ઘેર લઈ જાય છે. ત્યાં ખુબ આદરપૂર્વક તેને મહેમાનગતીનો સ્વાદ ચખાડે છે, ડોસીના ઘરના અપૂર્વ ફરતીચરો, ગાલીચાઓ, રેડીયો, ફોનોગ્રાફો અને શણગાર; મહેમાન સ્ત્રીના હૃદય ઉપર કબ્જો જમાવી લે છે અને એક દિવસ તેનું જે પરિણામ આવે છે તેના ઉપરથી પડદો ખસેડી લેવાની શક્તિ મારી કલમમાં રહેજો નથી.

શહેરોમાં આવી ડોસીઓ સર્વગ્ર ફેલાએલી હોય છે. ખાસ કરીને એ આવા સીનેમાઓમાં જ ભટકાય છે, કારણ કે થિએટરમાં મલતો અદી કલાકનો સમય તેને પોતાના શિકારને ફસાવી લેવામાં ખુબ ઉપયોગી નીવડે છે, તેની માયાવી વાતો, વૈભવશાળી યોજનાઓ, સ્વતંત્રતાની યુક્તિઓ, અને મોજશોખ ભર્યા જીવનની વાતો એકલી અટુલી આવેલી યુવાનીને ચળાયમાન કરવામાં સચોટ ખસર ઉપજીવી જાય છે. પોતાની સ્ત્રીઓને સીનેમા જતી અટકાવવા માટે આવું નમ્રસત્ય દ્રષ્ટાંત કૌમ સમક્ષ હૃદય ઉપર પથ્થર મુકીને આપવાની ફરજ પડી છે.

ઝેહરી અસર!

તે સીવાય સીનેમાઓ જોવાની સ્ત્રી જીવન ઉપર બીજી જે કારમી અસરો પડે છે, તેના બે કંપાવનારાં પુરાવાઓ હું નીચે રજુ કરું છે. અને સ્ત્રીઓને આપવામાં આવતું વધુ પડતું શિક્ષણ પણ કેટલું હાની કર્તા છે, તે નીચેના બે દાખલાઓ ઉપરથી સ્હેજે કલ્પી શકાય તેમ છે.

મુંબઈમાં એક જ ચાલીમાં બે યુવતીઓ રહેતી હતી, માત-પિતાએ આપેલી સ્વતંત્રતાએ બન્ને બહેનોને સીનેમા જોવાની ટેવનો ભોગ બનાવી હતી એ ટેવ લવિષ્યમાં તેના ઉપર કયા પ્રકારની અસર મુકી ગઈ તે નીચેના ઉદાહરણ ઉપરથી સમજી શકાય તેવું એક દિવસ એક યુવતીના લગ્ન થઈ ગયા તે પરણીને અમદાવાદ ગઈ, ત્યાંથી તેને મુંબઈની પોતાની સહેલી ઉપર નીચેનો પત્ર લખી મોકલ્યો છે.

અમદાવાદ તા. ૧૭-૫-૪૩.

વહાલી સખી, તારાની જનાબનાં

લી: તારા હકમાં ફુવા કરનાર અને તને હરબંદી માદ કરનાર તારી બહેન કુબરાના સલામ વાંચજે.

બાદ બેન મને અમદાવાદમાં તારા વગર ખિલકુલ સોરવતું નથી. આપણે સાથે હરતા ફરતા, સીનેમા જોતા, એ દિવસો કેમેય જીવાતા નથી. બેન આજે જ્યારત કરવાનું બાનું કરીને મોડલ સીનેમામાં કિસમત જોવા ગઇ હતી આવું મળતું પીકચર કોઇ દી નોતુ જોયું અશોકકુમાર કરતા કોઇ બીજો ફાંકડો એકટર હોત તો સીનેમા જોવાની ખુબ મજા પડત. મુમતાજશાંતીએ કિસમતમાં ઓળેલા બાલ મને ખુબ ગમ્યા છે હવે હું પણ એવાજ બાલ ઓળું છું તારા ભાઇને તો કોઇપણ જાતનો શોખ જ નથી સાચ જુના જમાનાનું માનસ છે મારી સાસુ પણ તદ્દન ડોઆ જોવા છે. જેમ બનાવું છું તેમ બની જાય છે. એટલે વાંધો નથી તારા જેવી સખી આંચ હોય તો મજા પડે.

ખુદાએ મને પણ તારા જેવા સોહર આપીયા હોત તો કેવું સાઈ થાત હું પણ તારા જેમ હરી ફરી શકત. અહિયાં તો મને જુરખો પણ પહેરવો પડે છે. મુંબઈના ખલા સુધી જીલ્લી કોરન વાલા બ્લાકિઝ તો પેટીમાંજ સડી જશે એમ લાગે છે. તારા સોહરને તથા ઢોહરા, બતુલને મારા સલામ.

લી: તારી વહાલી સખી

જયતુનના સલામ વાંચજે.

ઉપરનો પત્ર સીઓને અપાતી કેળવણી અને સ્વતંત્રતાની દુરઉપયોગતા સાબિત કરે છે, વિચારવા જેવી વાત તો ત્યાં છે કે જેને કિસ્મત ચિત્રનો હીરો અશોકકુમાર જે ભુમિકા ભજવે છે તે પણ તેની જઝરે અયોગ્ય છે. તેને પોતાના જીવન નાટકમાં બિચારો સાદો સીધો કોઈ પતરા ટીપતો, કે નોકરી કરતો મરીબ પતિ પસંદ જ ક્યાંથી હોય? અને જુના ઝમાનાની સાસુને બનાવીને ઝયારત કરવાનું ખ્દાનું કરીને ઝયતુન પોતાનો શોખ પોષી રહી છે. આજે મુંબઈમાં તો એવી હઝારો છોકરીઓ હું દેખાડી શકું તેમ છું કે જેઓ ચાંદબાઈ સેહની ઝયારતનું ખ્દાનું કરીને સીનેમામાં અને દરવાના સ્થળો ઉપર ધ્રુમતી હોય છે અને બધી તો તેથી પણ બે ડાહ્યા આમળ વધી મછ હોય છે, તારાના પતિને સલામ પાઠવવાની વૃત્તિ ત્યાં તારા જેવો પોતાને પતિ મળ્યો નથી એ અસંતોષ તેના જીવનની ઝમઝમતી નઈયાનું ઉધાડું ઉઠાહરણ છે. મુમતાઝશાંતિના વાંકળીયા અને બાલપ્રદેશ ઉપર નાચતા બે ચાર વાળો તેને પોતાના જીવનમાં પણ વણી લીધા છે. રૂપેરી ચાદરનું હળાહળ વિષ આપણા જીવન કેમ રેડાય રહ્યું છે, અને પચી રહ્યું છે, એ પણ હૃદયંત યોગ્ય હકિકત છે. અને ઝયતુનને અમદાવાદમાં ભુરખો પહેરવો પડે છે, એ તેને મુદલ મમતું નથી અને મુંબઈમાં પહેરેલી સાડીઓ અને ખ્લાઉઓ સાસુના સાદા સ્વભાવને વણ મછ નથી પહેરી શકતા એ અફસોસ બહેર કરવાનું પણ તે યુક્તિ નથી. એક વખતની માતપિતાએ આપેલી મુંબઈની આઝાદી પતિગૃહે તેના જીવનને રૂંધી રહી છે, બહુ તેને પતિ અને સાસુના પ્રતિબંધરૂપ જીવન ભાર સમાન લાગે છે. આજની આપણી બહેનો સ્વતંત્રતાના નામે કેટલી હદ સુધી સ્વછંદતા પ્રત્યે આમળ થપી રહે છે. તેનું આનાથી વધારે કમ્પોટ ઉઠાહરણ ખીજું કયું હોઈ શકે? ખુદા ન કરે પણ કદાચ તે સંસ્કૃતિ આંખો બંધ થાય તો ઝયતુન પોતાના સ્વર્ગ જેવા ઘરની છું દસા

કરે એ વિચારવા જેવું છે. પોતાના પ્રતિની સાદાર્થ અને માત-પિતાની સંસ્કૃતિ અથતુન જેવી સ્વછંદપ્રિય બહેનોને અસ્વીકર થઇ પડી છે. કોઈનું જોઈને ફેશનની છેલ્લી પમથાર પર ઉભેલી અથતુન જેવી બાળાઓને પોતાના હાથમાં હાથ લઇ જડેઓક વિચરે એવા સ્વતંત્ર વિચારવાળા સોહર આવશ્યતા છે, પણ દરેક યુવાનો એવા તો હોતા જ નથી કે જેઓ પોતાના ક્ષણિક શોખના મારે કોમી આદર્શ અને લાજને દેશવટો આપી દે, અને પોતાના સુખી વાસ્તવિક જીવનને કૃત્રિમ રંગોથી રંગીને ભારરૂપ બનાવી દે.

એવુંજ એક જુદા જ પ્રકારનું દષ્ટિકોણ રજુ કરતું એક બીજું દ્રષ્ટાંત પણ રજુ કરવાની લાલચ રોકી શકાતી નથી. તેમાં એક બાળાએ પોતાની એક બહેનપણીને નીચે મુજબ ચીઠ્ઠી લખી મોકલી છે.

બહેન સસીયા.

સલામ બાદ લખવાનું જે મને તો જુવાળાએ ઘરમાંથી બહાર પગ મુકવાની મનાઇ કરી છે. આજે તને એક દિલની ખાનગી વાત લખી બેજું છું જુવાળ મારી શાદી જલદીસી પતાવી નાખવાની જીદ કરે છે. બહેન જેના સાથે મારી શાદી મુકરર થઇ છે તે છોકરો મને બીલકુલ પસંદ નથી.

દુન્યામાં અપની કૌમ જેવા સડેલા વિચાર તો કોઇ કૌમમાં નથી. અકચર સાથે મને કેટલી ગેહરી મોહબ્બત છે, અમારા બન્નેની શાદી અમારી મરજી માપીક થઇ હોત તો અમે કેટલા સુખી થઇ શકત. ખૌર જેવા મારા નસીબ.

કાલે મારકીટની મસ્જિદમાં હુજુરની વાએઝ છે. અમારા પડો-
શમાં રહેતી કુરસમ સાથે અને ભુવાજીએ વાએઝમાં જવાની રજા
આપી છે. કાલે કમલ ટોકીઝમાં બનાના શો પણ છે. મોઢો અચ્છો
છે કુરસમને મ્હે બરાબર પટ્ટી પડાવી દીધી છે.

વધુ હકિકત રૂબરૂમાં મલીશું ત્યારે.

લી: દુવાગીર ખ્હેન સલમાની

મીઠીયાદ.

ઉપરનો પત્ર કહો યા મીઠી સલમા નામની યુવતીએ પોતાની
સહીના નામની સખી ઉપર મોકલી છે. સલમાના માતૃપિતાએ
યુનીની વધતી જતી સ્વછંદતાની વાતો કાને અથડાતા તેને ધરમાંથી
બહાર ન જવાનો પ્રતિબંધ મુક્યો, છતાં પણ માતૃહૃદયની મમતા
અને લાગણી હલકાંયા વગર રહી શકતી નથી. મારકેટની મસ્જિ-
દમાં મુકરર થએલી વાએઝમાં સલમાને પાડોસની એક ધર્મચુસ્ત
કન્યા સાથે જવાની માતા છુટ આપે છે.

પાડોશીની ધર્મચુસ્ત કન્યા કુલસુમ ઉપર પણ સલમાની
સોનેરી જળ પથરાઈ જવાના સમાચાર મીઠીમાં જણાઈ આવે છે.
તેને પણ સીનેમામાં લઈ જવાનો ત્રાગડો આગળથી જ નકકી
કરી રાખ્યો છે. એટલે ખીચારી ભોળી કુલસુમ જે આજે પ્રથમ
વખત માતૃપિતાની ચોરીથી, અને સલમાની ઉશ્કેરણીથી સીનેમા
જોવા તૈયાર થઈ છે.

જે છોકરા સાથે સલમાની શાદી મુકરર થઈ છે તે તેને
ગમતો નથી. સીનેમાના રૂપેરી પરદા પર જોએલા મસ્તીખોર પાત્રો
તેના મગજમાં મઢાઈ ચુક્યા હશે, તે સિવાય તે આટલી હદ સુધી
ઉછાછળા વિચારો ન જ ધરાવતી હોય. જ્યાં સુધી એવી અનેક

સહમાઓ અને સરીયાઓ આપણા સમાજમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે ત્યાં સુધી સમાજને હજી પતનના વધુ અને વધુ નિકટ જવું પડશે એ નિર્વિવાદ ખીના છે. અને નિર્દોષ કુલસુખો આવી અધોગતિ પામે ધી જતી બાળાઓની મોહમજામાં ફંસાતી જ રહેશે.

ઉપર લખાએલી ચીઠી સહમાએ પોતાના ભડીયારા સાથે સરીયાના ભડીયારાને પહોંચતી કરી હતી. એટલે કે બન્નેનો ટપાલી પોત-પોતાનો ભડીયારો છે. હવે જે ભડીયારા પાસે જીંદગીની કાળી અને ગંદી બાજુનો ભેદ હોય તે બાળા સાથે કેવા પ્રકારનું વર્તન રાખતો હશે? એ વિચારવા જેવું છે.

અનેક પૈસાપાત્રની પુત્રીઓને આવાજ કારણોને લઈ ધરના નોકરો પૈશે ટકે નીચોવતા હોય છે. મહે એવા એક નહિં પણ અનેક કુટુંબો જોયા છે કે જ્યાં પતિ કરતાં પણ ભડીયારો ધરમાં વધુ સર્વોપરિતા જમાવી બેસેલ હોય છે. પ્રેમનો રોગચાળો ફેલાવનાર પણ મુખ્યત્વે આવાજ માણસો હોય છે. આ પ્રચારખાતાએ પણ કુમળી વયની બાળાઓને મન ફાવે તેવી જિંદગી પ્રત્યે ખેંચી લઈ જવામાં સંપુર્ણ ભાગ ભજવ્યો છે. દરેક ભડીયારાઓ જો કે આવા હોતા નથી છતાં પણ જ્યાં જ્યાં છોકરીની સ્વતંત્રતા પુલી-ફસી હોય છે, ત્યાં ત્યાં લગભગ આવાજ પ્રકારનું ગંદુ વાતાવરણ છવાયું હોય છે. જે ધરમાં કન્યા ફેશનેબલ અને ધરમાં પડદા સાથે દુશ્મની હોય તેવા ધરના અધિકારીઓને અમારી સુચના છે કે પોતાના ધરમાં ઉપર પ્રમાણેના જીવન નાટક ન ભજવાતા હોય તેની બરાબર તકેદારી રાખવી.

પણ આ બધી બરાબીઓ સીનેમા જોવાની ધગશમાંથી જ જન્મી છે એ વાતનો ઈન્કાર તો કોઈ પણ કરી શકે તેમ તથી.

ઉપરના બે દાખલાઓ તદ્દન સત્ય છે, આ પુસ્તક લખવાનો જ્યારે આરંભ થયો ત્યારે મારી પત્નિએ ખુબ પ્રયાસના અંગે પ્રાપ્ત કર્યા હતા. પોતાના મુળ નામો સિવાય એ પત્રો સાંગોપાંગ સત્ય રજુ કરવામાં આવ્યા છે.

સીનેમાએ અને તેમાં પણ ખાસ કરી આપણી બહેનોએ ચંપાળેલા સીનેમા શોખે આજે સમાજને જે સ્થિતિમાં મુક્યો છે તેનું વર્ણન તો આવા અનેક પુસ્તકો દ્વારા પણ આપી શકાય તેમ નથી.

ટીકીટબારી ઉપર, સીનેમાના કંપાઉન્ડમાં અને થિએટરમાં દાખલ થતાં જે પ્રકારની ગીર્દી અને ધકકા મુકકી થાય છે તેનાથી તો દરેક વાકિફગાર છે એટલે તેને વધુ વિસ્તૃત સ્વરૂપ આપવાની હવે આવશ્યતા રહેતી નથી.

જનાના શો!

એ ફક્ત આપણી કૌમનું નહિ, પણ તમામ હિંદ દેશનું એક જીવતું જાગતું કલંક છે. એ જનાના શો સ્ત્રીઓના કામળ મગજ ઉપર જે જે ભુરી અસરો પડે છે તેનો વિશેષ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર હવે જોતો નથી. આગલા પ્રકરણમાં વ્યભિચારના અડઢાઓ ચલાવતી જે ડોસીઓનું વર્ણન કર્યું છે તે આવા જનાના શોમાં તો ખાસ કરીને પોતાની સિધ્ધિની સફળતા અર્થે પધારતી હોય છે, જે ઘરમાં માતૃપિતા તરફથી પુત્રીઓને અને પતિ તરફથી પત્નીઓને સીનેમા જોવાનો અધિકાર હોતો નથી, તેવી સ્ત્રીઓ કોઈ પણ ખ્દાનાસર ઘરમાંથી છટકી જઈને જનાના શોને પોતાની પસંદગી આપે છે. કારણ કે જનાના શોમાં સ્ત્રીઓના ટોળેટોળાં ઉલરાતા હોવાથી અને પુરુષોની ગેર હાજરી હોવાથી કોઈ સ્નેહિ, સગા કે કુટુંબના કોઈ માણસને ખબર પડી જાય તેવી ખીક ખીલકુલ રહેતી નથી. અને એજ કારણ છે કે

અનાના શોનો લાભ આપણી બહેનોના જીવનના જીવ લેતા હોય છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીઓની કેરેક્ટર બગાડતું આ પ્રકારનું મનરંજન તાત્કાળિક રોકવાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી અનાના શો ! જીવશે ત્યાં સુધી આ બદીઓ જીવશે, ફેશન જીવશે, બલિયારો જીવશે, અને કુસંસ્કારો જીવશે. આપણે ત્યાં એવી પણ એક સંસ્થાની અનિર્વાય આવશ્યકતા છે કે જે સંસ્થા દ્વારા અનાના શો જેવી મોટી બદીને દફન કરી શકાય. જે પોતાની કૌમની નારિત્વ ભાવનાઓનું ખુન થતું રોકવા માટે અનાના શોના સર્જક સિનેમા મલિકો સામે ચળવળ કરી શકે. અનાના શો એતો હિંદુસ્તાનની તમામ સમાજની નારીઓ માટે એક સરખું નુંકશાન કરતું સાધન છે. એને બહેલી તકે રોકવાની કૌમની મૂખ્ય ફરજ છે. આ પ્રસંગે એક બીજી વાત પણ કહેવાની ઇચ્છા દાખી શકાતી નથી. થોડાક દિવસો પૂર્વે ઘર સંસાર નામનું એક ચિત્ર આવ્યું હતું કે જેમાં આપણી કૌમનું એક પાત્ર ઉમેરી હાસ્યરૂપદ વાતાવરણ ઉપરિચિત કરવામાં આવ્યું હતું. આપણી કૌમે ખાસ કરીને એ માટે જોઈતો વિરોધ કર્યો નહોતો અને તેના ફળ રૂપે એજ વી. એમ. વ્યાસ નામના ડાયરેક્ટરે પોતાના દુહાધ નામક ચિત્રમાં આપણી કૌમની બીજી વાર અનિચ્છય છેડતી કરવાની હિંમત કરી હતી. અને એ ચિત્રમાં તો આપણો માનનિય પહેરવેશ ફેંટાને ડાયરેક્ટરે એક કઢંગુ પાત્રાલેખન ચીત્રી બદનામ કર્યો હતો. કૌમની ચુપકીદીનુંજ આ પરિણામ હતું કે એ ડાયરેક્ટરે આમ બીજી વાર બીજા જ ચિત્રમાં આપણી લાગણી દુભાય તેવું કાર્ય કરી પોતાની બેવકુશીનો શાક્ષાત્કાર કરાવ્યો હતો. એ સમયે પણ ખિયારા મરવાના વાંકે જીવી રહેલા બે ચાર પત્રેકારોએ પોતાના પત્ર દ્વારા ચળવળ ઉપરિચિત કરી હતી છતાં પણ કૌમે એ ઉગ્ર બાબતમાં જોઈએ તેવો જીરુસો બતાવ્યો નહોતો, આવા સમયે ધર્મના અનેક ખાતાઓનું સંચાલન કરનાર જનાબ સાલેહભાઈ

સાહેબ સરીયુદ્દીન સાહેબે જાગૃત થવું જોઈએ, અને સરકારી ખાતાઓમા પોતાની લાગવગ લગાડી કૌમની લાગણી અને પ્રથા ઉપર ઘા કરી જતા આવા ચિત્રોમાથી એવા દ્રષ્યો કઢાવી નાખવાની તક અડપી લેવી જોઈએ. કારણ કે મ્હે સાંભળ્યું છે કે તેઓ કૌમની લલાઈ અને બહેતરી માટે હંમેશા જાગતા રહે છે.

જતાના શો પણ એવાજ પ્રકારની એક કૌમી સ્ત્રીઓના અખલાક ઉપર પ્રહારો કરતી બદી છે. તે તરફ પણ કૌમે જાગતા રહેવાની જરૂર છે, નહિં તો આપણી શાંતિ ચુપકાદિ અને બેદર-કારી જરૂર કોઈક સમયે કઢંગુ પરિણામ લાવીને રહેશે એ કડવું સત્ય છે.

લુત કાળની મર્યાદા

★

વર્તમાન કાળની મર્યાદા

પરદામાં નખશીખ
ઢંકાઈને પસાર
થતી બાઈઓ

પ્રેક્ષા મોટે મંડત હાસ્ય
વેરતી હાથમાં હાથ
પરોવી જતી
બેશર્મ સ્ત્રીઓ

પંજખી પોશાક!

કોણ જાણે કેમ? પણ નકલ કરવામાં આપણી જાહેનો દિન પ્રતિ દિન નવાઇ પમાડે સિવી આગે કુચ કરી રહી છે, જ્યાં કંઈ નવિનતા જોઇ કે તેને અપનાવી લેવી એ ટેવનો શિકાર આજે અનેક જાહેનો થઇ પડી છે, થોડાક દિવસો પુર્વે એ ચાર ચિત્રોમાં સ્ત્રીઓના પંજખી પોષાકને જોઇ આપણી જાહેનોએ પોતાના મર્યાદા-શીલ લિઆસને ત્યાગી, પંજખી પોષાકને સ્વીકારવાની શરૂઆત કરી દીધી. કોઇનું જોઇને અનુકરણ કરવાથી પંજખણ બની શકાતું નથી. પૂર્વજોના નેક સંસ્કારોને દેશવટો આપી અવનવા લિઆસ ધારણ કરનાર ઘણી સ્ત્રીઓ તો દુનિયાની નજરે હાંસીને પાત્ર બને છે. સુંદર દેખાવાના મોહમાં ઘણી જાહેનો પંજખી પોષાક તો પહેરી લે છે, પણ જ્યારે એ પોશાક ધારણ કરીને તે માર્ગે પરથી પસાર થાય છે, ત્યારે તે પંજખી ચાલ ચાલવા

પોતાની મુળ ચાલ પણ ભુલી જાય છે. અને તેના દરેક હલન ચલનમાંથી હાસ્યને પાત્ર અને ટીકાને પાત્ર પરિસ્થિતિ જન્મે છે. “હંસની ચાલ ચાલવા જતા કાગડો પોતાની ચાલ પણ ભુલી જાય છે.” એ પૂરાતન કહેવત પંજબી પોશાક ધારણ કરીને પસાર થનાર આપણી બહેનોને બરાબર લાગુ પડે છે. પંજબી સ્ત્રીઓ જ્યારે દસ્સાથી રાજમાર્ગ પર ચાલતી હોય છે. ત્યારે તેની ચાલ અને પોપાક ઉપરથી પંજબનું જોશીલું અને તેજવંતું ખમીર છલકાતું હોય છે. તેના દેહમાંથી ડોકીઆ કરતું હોય છે. કારણ કે તેને પોતાના કૌમી, અને માદરી લિખાશ પ્રત્યે માન હોય છે. ભાવના હોય છે. ભુલે ચુકે પણ કોઈ પુરૂષની બદનઝર તેના સામે મંડાય જાય તો તે ભર બજારમાં પોતાની તરફ જોનારની ધુળ ખંખેરી નાખે છે કારણ કે કૌમી લિખાશનું એ ગૌરવ તેની શિયળ રક્ષાનું સાધન બની રહે છે, “હું પંજબી છું અને મારી નશામા પંજબનું ખમીરવંતું લોહી વહી રહ્યું છે.” પંજબી સ્ત્રીમાં એવો સંદેશો પહેલી નઝરે જોનારને દેખાયા વગર ન રહે.

જ્યારે આપણી બહેનો તો જગતને દેખાડવા માટે જ ત્યા પોતાની આપ-વડાઇનો શાક્ષાત્કાર કરાવવા માટેજ પંજબી લિખાશ ધારણ કરે છે. એ પોશાક પહેરીને મુર્ખતાની હદ વટાવવા સિવાય પોતાનું રૂપ, છદ્મ, ફેશનબલ જીવનનું જનતા સમક્ષ પ્રદર્શન કરવા સિવાય બીજા કોઈ પણ હેતુ હોતો નથી. પણ જ્ઞાની અને બુદ્ધિવાદી લોકો તુરતજ એવી સ્ત્રીઓનું માથ કાઢી લે છે.

જે સ્ત્રીઓ પોતાના પૂર્વજોના આદર્શ લિખાશ, સંસ્કાર અને મર્યાદાને ત્યાગી આવા કદરૂપા લાગે તેવા પોપાકો ધારણ કરી નકલીયા વાંદરા જેવું જીવન વ્યતિત કરે છે. તેવી સ્ત્રીઓ સમાજની આબરૂના કલંક સમાન છે. સમાજના જીવન ઉપર એક ભાર

સમાન છે. અને સમાજ જીવન ઉપર મંદા છાંટા ઉડાડનાર મૂખ સ્ત્રી છે. એવી સ્ત્રીઓ પોતાના શોખના માટે માતૃપતિ અને પતિના પૈસાની બરબાદી કરવા સિવાય શું ફળ મેળવે છે ? તેનો જવાબ તેઓના અંતર આપશે કે ?

આજે જે જે સારી ટેલરીંગ શોપોમાં જશે ત્યાં ત્યાં આપણી બહેનોના પંજાબી પોશાકની સીલાઈ થતી નજરે ચડશે. અને જ્યારે આપણી બહેનો એ નકલી પોશાકના માપ દેવા આવે છે ત્યારે ટેલરીંગ શોપોમાં બેસેલા ગ્રાહકો અને ટેલરો તેના સાથે જે પ્રકારનો વર્તાવ અને વાર્તાલાપ કરે છે તે વિચારણા માંગી લે છે. પંજાબી પોશાકનું માપ લેવા માટે દરજીઓના માપની ટેપનો શરીર સાથે જે કઢંગી રીતે સ્પર્શ થાય છે તે તો નજરે જોનાર માણસ જ અનુભવી શકે અને ટેપના સાથે ટેલરોના હાથ પણ જે રમતબાજી કરી શકે છે તેને પણ રોડી શકાય તેમ નથી. કારણ કે પંજાબી પોશાક પહેરવાનો શિકાર બન્યા પછી એવું તો ધણુએ ચલાવી લેવાની ફરજ પડે છે.

અપરુડેટ પોશાક સીવી આપનાર દરજીની શોપમાં પણ આપણી એ બહેનો શહેરના સંખ્યાબંધ ટેલરીંગ હાઉસના પગથિયાઓ ધસી નાખે છે. રૂપેરી ચાદર ઉપર તો દિન પ્રતિદિન નવા નવા લિબાશોનો જન્મ થતોજ રહેશે તો પછી ક્યાં સુધી આપણી ફેશનધેલી બહેનો તેને અપનાવતી રહેશે ? એવા શોખને પોશાક પહેલા પતિની આવકનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ, પરસેવો રોડી એ પસા રડતો પતિ જ્યારે પોતાની પતિના આ ધોળરા શોખનો વિચાર કરે છે ત્યારે તેના શરીરમાંથી કમકમાટી પસાર થઇ જાય છે.

જે પતિ પાસે આજની લડાઈએ પ્રગાવવાનું અદળક નાણું ખડકી દીધું છે. અને જેમણે પોતાની સ્ત્રીઓને પ્રદર્શનની નકલી

પુતળીઓ બનવવાનું પસંદ છે. તેમના માટે તો આ બોધ પણ નિર્ધાર છે, કારણ કે જેમને સમજવું જ નથી તેમને શું સમજાવવા.

જો સમજ શકતે નહિં ફીર ક્યું ઉસે સમજાતે હો.
સાથ દિવાને કે દિવાને બને જાતે હો.

પણ જે પુરોની આવક ઓછી છે. તેની ધરની સ્ત્રીઓ પણ પંગખી પોપાક પહેરવાની ઘેલછા રાખે છે. એ ખુબજ નવાઈ ભર્યું કહેવાય.

પંગખી પોપાકમાં મસ્ત બની મહાલતી માનુનીઓને અમે પુછી શકશું કે તેઓને પોતાનો ગુજરાતી સાદો પોપાક શું નથી ગમતો ?

અરે ! એ પોપાકમાં જે સ્ત્રીત્વના ગૌરવની ઝલક છે. જે મર્યાદા અને અનુપમતા છે. એવી તો જગતનાં કોઈ પણ પોપાકમાં નથી. દુનિયાના તમામ સ્ત્રી પોપાકોને નજરોનજર જોનાર જગતની મહાન નૃતિકા “મેડમ આના પાવલવાએ” પણ એક સમયે ગુજરાતી પોપાકની શોભાને દુનિયાના દરેક લિંગાશ ઉપર સરસાઈ આપી હતી. એ ઉપરથી પણ આપણા સાદા જતાં આકર્ષક પોપાકની શોભાનું માપ નીકળી શકે તેમ છે. સભ્ય સ્ત્રીઓએ જાણવું જોઈએ કે સીનેમા નટીઓના પોપાકનું અનુકરણ પોતાના માટે તદ્દન આહીરા અને પતનના માર્ગે લઈ જનાર છે. આજે તો વેશ્યાઓએ પણ એ પોપાકને મહત્વ આપવું શરૂ કર્યું છે. જ્યાં ત્યાં ફરવાના સ્થળોએ સીનેમા નાટકમાં અને યજ્ઞશામાં વેશ્યાઓ પંગખી પોપાક ધારણ કરીને જ વિચરતી હોય છે, સભ્ય સમાજની સ્ત્રીઓ અને વેશ્યાઓની તુલના કરવાનું પણ જ્યાં અંધારું છે ત્યાં પછી પંગખી લિંગાશ પહેરનારી સભ્ય નારીઓ આવતી કાલે કંઈ

પરિસ્થિતીનો ભોગ બનશે એ કલ્પના કરવી ખુબજ મુશ્કેલ બની છે. લેંઘો, પહેરણુ અને ઓઢણી, એ કોઈ પણ સર્વોપરિ સમાજની સ્ત્રીઓ માટે નજ હોય શકે એ ઉપરની માહિતી ઉપરથી પુરવાર થાય છે. આપણી બહેનોને અમારી સવેજાની ચેતવણી છે કે તેઓ આજે અને અત્યારેજ આ અણુછાજતા પોષાકને તિલાંજલી આપી પોતાની સભ્યતા અને ખાનદાની ઇજ્જતની રક્ષા કરે. નહિં તો પંજબી પોષાક આજે વેશ્યા પણ અંગિકાર કરતી હોવાથી કોઈ પ્રસંગે ગેરસમજુતીઓ પણ ઉપસ્થિત થવાનો ભય રહે છે. અને સભ્ય સમાજ ઉપર આ પોષાક એક દિવસ ન ભુંસી શકાય તેવા કલંદાની હારમાળાઓ મુકી જશે એવી શંકા અમેને હરઘડી મુંઝવી રહી છે અને એ શંકા કેટલાક અંશે સત્ય અને નકકર છે. તેનો ઇન્કાર કોઈ પણ કરી શકે તેમ નથી. શાંતાકરૂઝ, ખાર, આંદરા, મહમદઅલી, રોડ, સાતતાડ અને તે સિવાય બીજા અનેક લક્ષણોમાંથી પંજબી પોષાક પહેરનાર સ્ત્રીઓના જુથો મળી આવે તેમ છે.

સ્ત્રીઓના ચારિત્ર્યને બગડવામાં આ પોષાક મહત્વનો ફાળો આપી જાય છે, કારણ કે તેમાંથી સ્ત્રીઓના દરેક અવ્યવે લગલગ જાહેર જનતા સમક્ષ છલકાઈ પડતા હોય છે. પુરુષોના ચારિત્ર્ય ઉપર પણ આ વેષ છટા વિચિત્ર ભુરકી છાંટી જાય છે અને એટલેજ આ પોષાક પ્રત્યે મારો તિવ્ર વિરોધ છે. સખ્ત અણુગમે છે.

આવા પંજબી પોષાકમાં ફરવાના સ્થળો ઉપરાંત વેશ્યાઓ પ્રસિદ્ધ Bar અને મદિરાગૃહોમાં પણ નઝરે ચડે છે. એ ઉપરથી પણ પર કૌમી લોકો આપણી સ્ત્રીઓ શરાબ પીયે છે એવી અટકળો કરતા અને તો પણ આપણે તેમના સામે માથું ઉચકી શકીયે તેમ નથી. કારણ કે આપણો સ્ત્રી વર્ગ એવાજ પોષાકમાં છેલ્લજટાઉ બની સર્વત્ર હરી ફરી રહ્યો છે.

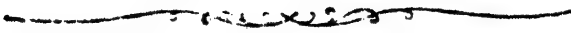
મેં પોપાક બાબતમાં એક બીજી કૌતુક પણ વિચારવા જેવું છે. કે જ્યારે આપણી ધણી બહેનો જ્યારે માથાથી નખ શીખ પંજાબી, રંજે રંગાય જાય છે. ત્યારે તેના સાથે જ ફરનાર તેના પતિદેવ પંજાબી પોપાક ન પહેરતા. વાંકી ઇસ્લામી કેપ, કુલોંગકેટ અને પાયળમામાજ નઝરે ચડે છે. ધણા તો દાઢીવાળા બિરાદરે પણ એવાજ લિબાશમાં પોતાની પંજાબી જેવી લાગતી પત્ની સાથે હોય છે. હવે ધારો કે કદાચ એવું બને કે મઝહબીદાઢ રાખનારો અને પંજાબી દિલ ધરાવનારો કાંઈ પંજાબી યુવક પોતાની કોમની સ્ત્રી ધારીને અને તેણે વોહરા યુવાનની બગલમાં બેસેલી નીહાળીને છેડાઈ પડે. અને જાણો આપવા ઉપરાંત મારપીટ કરે તો જ્યાં આપણોજ દોષ હોય ત્યાં આપણે બીજું કરી પણ શું શકીએ?

પંજાબી પોપાક એ પંજાબનું ખમીર છે, પંજાબનું ગૌરવ છે. આપણા જેવાઓ માટે એ પોપાક નથી. આપણે આપણું ગૌરવ શેમા છે? એ વિચારવું જોઈએ. જે પોપાકથી એક દિવસ આપણી કોમની આબર અને કીર્તિનો વિનયપ્તજ ફરકી રહ્યો હતો. એ મહાન લિબાશને આજે આપણે આપણા જીવનમાંથી રૂપસત આપી દીધી છે. સીનેમાની ચાદર ઉપરથી અવળો બોધ-પાઠ લઈ આપણે આપણા પ્યારા લિબાશ ત્યજી બેઠા કે જે લિબાશ દ્વારા આપણે ઇસ્લામના અરકાન અને મહાન પૈગમ્બર સાહેબ સરત મહંમદ (સ. અ. વ.) ની હદીસની પાબંદી જાળવી રહ્યા હતા.

જ્યારે આપણી કોમ (શુરખામા) પડદામાં હતી. ત્યારે ટાંગાલાલો, હોટલના બારવાલાઓ, વેપારીઓ, તેમજ રસ્તામાંથી પસાર થતી જનતા દરેક આપણી સ્ત્રીઓની ઈર્ષ્યા કરતા હતા.

આપણી મર્યાદા ન તુટે, આપણું ઔરવ જળવાય રહે તે માટે દરેક ક્ષણ જ રાખતા હતા, એટલે કે પડદો ફગાવી આપણે દુનિયાની નજરે એક જલીલ અને બેઝંજત કૌમ તરીકે પંકાય રહ્યા. આપણા અવગુણો આપણે જ નહેર કરી મુક્યા. તેમાં પણ આ પંજની પોષાકે તો આપણી કૌમની ઇઝતનું લીલામ કરી નાખ્યું છે. કૌમની મહાનતા અને પ્રતિષ્ઠાને જળ્યર લપડાક લગાવી છે. પંજની સંસ્કાર અને આચારના પાટા ઉપર આંખે પાટા બાંધી કહી ગતિએ દોડી જતી બહેનો ઉપર દશવિલી બાબતો ઉપર વિચાર કરે, મનન કરે તેવી આગ્રહભરી વિનંતી છે. નહિં તો એ છુટછાટ એક દિવસ આખી કૌમને બરબાદીની ઉડી ખાઇમા પછાડી દેશે એ નિઃશંસય બીના છે.

ખુદા તઆલા ! પંજની પોષાકમાં ફરતી અમારી બહેનોને સદબુધ્ધિ આપો એજ અભ્યર્થના :

પંચગનીની મેમસાબો !

મુંબઈ શહેરના પંજાબી પોષાકને પણ વટાવી જાય તેવા વેશપદ્ધતીની વિગતો પંચગનીના મથક ઉપરથી જાણવા મળી છે. પંચગનીથી વાંચકો સારી પેઢે વાકિફ હશે. ક્ષયરોગના દર્દીઓ માટે લાંબી હવા અને ઉપચારો અતીશય અનુકુળ હોવાનું મનાય છે. તે સિવાય સળગતી ગરમીના દિવસોમાં શ્રીમંતો હવાફેર માટે એ સ્થળને પસંદગી આપી છે. અનેક શ્રીમંત કુટુંબો એજ સ્થળે જઈ હવાફેર કરવાનો હટાગ્રહ સેવતા હોય છે. કારણ કે લાંબા વાતાવરણમાં કોઈપણ પ્રકારના બંધન વગર આઝાદીથી હરી ફરી શકાય તેવા સંજોગો હોય છે. જ્યારે બરબાદીના પંથે.... લખવાનો આરંભ કર્યો ત્યારે મારા એક મિત્રે મને પંચગની તેજાવવા માટેનો પત્ર લખ્યો, અને તેમાં ભારપૂર્વક તેણે લખ્યું હતું કે “અહિંના વાતાવરણમાંથી પણ તમને એ પુસ્તક માટે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી સામગ્રી જડી આવે તેવું છે.” એટલે હું તુરત જ પંચગની

દોડી મર્યો, સમયના અભાવે જો કે આપણી કૌમતી બદીનો હું સંપૂર્ણ અભ્યાસ ન કરી શક્યો. પણ જે કંઈ જાણી શકાયું તે મહાન અકસોસનાક છે. ત્યાં આપણી બહેનોએ પાંચાળી પોશાક ઉપરાંત એક નવોજ લિબાશ ધારણ કર્યો છે. લોંગ પાટલુન, લાફશર્ટ અને માથા ઉપર હેટ ચડાવી પુદડીના જેમ અહિં તહિં ચઢાતી આપણી બહેનો અને ભાઈઓના મને દર્શન થયા. મારા દુક નિવાસ દરમ્યાન મારા મિત્રે મને એક નહિં પણ એવી અનેક બહેનો મને દેખાડી કે જેઓએ પોતાનો કૌમી લિબાશ, કૌમી સંસ્કૃતિ, અને કૌમી ગૌરવનું ખંડન કરી મેમસાળ બનવાનું પસંદ કર્યું હતું અને જ્યારે કોઈ સભ્ય, વોહરા ગૃહસ્થ અથવા સભ્ય અને સાદા લિબાશવાળી વોહરા બાનું તેમના બાબુમાંથી પસાર થતાં ત્યારે આવી નકલી મેમસાળોની મઝાક અને મસ્કરીનો ભોગ બની જતાં, પણ કોઈ યુરોપીયન ત્યાંથી પસાર થતાં ત્યારે તો આ નકલી મેમસાળો જ હાંસીને પાત્ર બની જતી હતી.

સંધ્યાના સોનહેરી રંગો પથરાય વળતાજ વૃક્ષની ઘેરી ઘટા-ઓમાં એવી મેમસાળોના ટોળાઓ પથરાય વળે છે. જે દિવસે મારો મુકામ ત્યાં હતો તેજ દિવસે એક કમકમાટી ઉપજાવનારો બનાવ બનવા પામ્યો હતો. આ બનાવ તદન સત્ય અને એ સમયે ત્યાં હાજર એવા સેંકડો આપણા ભાઈઓથી જાણીતો છે.

કોણ જાણે ક્યાંથી ? એવી મેમસાળ બનેલી ત્રણ બહેનો પાછળ બે સોલ્જરો પડ્યા હતા અને ઇંગ્રેજોનો કકડો ન જાણનાર એ નકલી મેમસાળો ગલરાતી અકડાતી અને વારંવાર પાછળ દૃષ્ટિ કરી પીછે છોડાવવાનો પ્રયાસ કરતી હતી.

ત્રણેય સોલ્જરો દારૂના નશામાં ચક્રચુર હતા એટલું સાચું હતું, નહિં તો આ બનાવ કેવું સ્પષ્ટ પરિણામ ઉપસ્થિત કરતે એ

દેખીતું હતું. બન્ને લથડિયા ખાતી સાથે બરાબર પીછો પકડી રહ્યા હતા. આસપાસના નિર્જનમાર્ગ ઉપર કોઈ નહોતું કે આ મેમસાઓ મદદ માટે કોઈને સાદ કરી શકે અંતે કંટાળીને ત્રણેય બાળાઓએ પોતાના છુટ હાથમાં લઈને દોડવું શરૂ કર્યું, સોલ્જરો પણ પાછળ દોડ્યા પણ ત્યાં તો બાળાઓ હોટલ પાસેના એક બગીચા પાસે આવી પુગી તેને જોઈ આપણા બે ત્રણ બિરાદરો હોટલમાંથી બહાર દોડી આવ્યા અને બહેનોના ગભરાટનું કારણ પૂછ્યું, કોઈ બદમાશ સોલ્જરો પાછળ પડ્યા હોવાનું જણાવી ત્રણેય આમતેમ જોઈ રહી. આપણા ભાઈઓએ બહેનોને દોડવાની ના પાડી ઉભા રહેવા કહ્યું. “ત્યાંજ બન્ને સોલ્જરો આવી પહોંચ્યાં અને બાળાઓને પુરણા સાથે ઉભેલા જોઈ એક સોલ્જરે ‘જે’ ‘જે’ ‘ફે’ ‘ફે’ કરતો રસ્તે પડ્યો. બીજા સોલ્જરે પાસે ઉભેલા એક માણસને પુછી પણ ‘જેયું’ કે ‘આ બઝાર સ્ત્રીઓ છે કે કેમ?’ પેલાએ સબ્ય સ્ત્રીઓ હોવાનો ખુલાસો કર્યો એટલે બન્ને રસ્તે પડ્યા. એટલે ત્રણેય મેમસાબ બનેલી બહેનોએ છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો અને છુટ પહેરી ત્રણેય બહેનો વિદાય થઈ.

આ બનાવમાં રહેલી કફળતાનું માપ સ્ટેજે પણ કાઢી શકાય તેમ છે. જતાં પણ પંચગતીમાં એવી મેમસાઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. એ ત્રણ બાળાઓમાં એકે તો નમ્રતાની સીમા વટાવી દીધી હતી. હાફ પેન્ટના અંદર તદ્દન પારદર્શક રેશમી શર્ટ પહેર્યું હતું. એ બહેનો સાથે ફરતાર બીજી પણ આવતી કાલે એવીજ બનશે એમાં શંકા નથી. પંચગતીથી આ હલકાતી બે શર્મા સમાજ માટે શ્રાપ સમાન છે થોડું ઘણું ઇંગ્લેન્ડ જાણનારા પતિદેવો પોતાની પત્નિને મેમસાઓ બનાવી. સમાજ સાથે દુશ્મનતી કરી શકે છે. દાઉદી પેદરા સંગતિ ઉપર અંગારાઓ વર્ષાવી રહ્યા છે, થોડી ઘણી દૈવતાના માલિક બન્યા પછી માણસ કેટલી હદ સુધી આંધળા

બની શકે છે અને પોતાના માટે પોતાના સમાજની કીર્તિને ઠોકર મારી શકે છે. તેનું આ પંથગનીની મહમડીઓ ઉઘાડું પ્રદર્શન છે.

પંથગનીમાં એક બીજી પણ અદ્ભુત બીના મને જાણવા ગઈ, હંમેશા હુજુર પુરતુર સૈયદના તાહેર સૈયુદ્દીન (ત-ઉ)ની સેવામાં રહેતા, મઝહબના ફિદાઈ હોવાનો દાવો કરતા, ધર્મચુસ્ત હોવાનો ડોળ કરતા, અને કૌમી લાગણીથી શોભતા એક સદગૃહસ્થ ત્યાંના વાતાવરણમાં કંઈ જુદાજ લાગતા હતા, હવાફેરના સાથે સાથે જાણે કે આખું જીવન ફેર કરી નાખ્યું હતું. સોન્હેરી ફેંટાની જગ્યાએ બાલની ટાપી, નમાઝના સમયે હોટલોમાં અને તેનું કુટુંબ જાણે કે વોહરા કૌમનો અંશ પણ નહિ. છોકરાઓ યુરો-પીયન, “છોકરીઓ મેમસાબ” અને તેમના પોતાના પત્ની ચોકબા થંજબણ !

આજની દુનિયામાં માણસો કેવા કેવા રંગ બદલે છે તે ઉપરના દાખલા ઉપરથી સમજી શકાય તેમ છે, જેમનું આખું જીવન કોઠાર સાથે સંકડાયલું છે, તેઓ પઠદા પાછળ આવું વિરોધી જીવન વ્યતિ કરે છે. જેમ કે કોઠારમાંજ રહીને અનેક મુલ્લા સાહેબો અને આમીલ સાહેબો કોઠારનીજ દુસ્મની, અને ગીબતો કરે છે. હુજુર પુરતુર સૈયદના તાહેર સૈયુદ્દીન સાહેબ (ત-ઉ) ને મારી અપીલ છે. કે તેઓ વહેલી તકે આ સડાને સાફ કરે. કૌમની સ્થિતિને ઈન્નલિન્ન કરવામાં અને કૌમમાં બે લાગલાઓ પાડી દેવામાં જે વર્ગ મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી રહ્યો છે, તે આજે આપનીજ આસપાસ આસ્તીનનાં સાંપની જેમ ડોલી રહ્યો છે. કૌમની ધાર્મિક લાગણીઓનું સત્યાનાશ કરનારાઓનું જીથ કેટલું ભયંકર અને હાનીકર્તા છે તેની ખુલ્લી હકિકતો રજૂ કરવા માફ દિલ અધિર થઈ રહ્યું છે. કાગળના બળરો પુનઃ સ્થિર ચતાંજ હું એ વિષય પણ કૌમના હાથોમાં વહેલી તકે રમતો કરીશ.

પંચગનીના વાતાવરણમાં આમ બે-લગામ બની ફરતાં
 ઉછાછળા શ્રીમંત કુટુંબો પર ધર્મચૂર વર્ગના ધર્મ પ્રચારક
 અનુયાયીઓ નહર કરી ક્ષય રોગને સુધારવાના બદલે તેનાથી પણ
 વધુ હાથકર રોગના ભોગ બનતા આવા બહુરૂપી ધર્મચૂરોને
 યોગ્ય સમજ આપે.

સ્વીમીંગ પુલ !

મુંબઇની અનેક જહેનોને અમે બેશર્માની હદ વટાવી જતી પણુ જોઇ છે, પુરૂષો જ્યાં સ્નાન કરવા અને તરવાની તાઅલીમ લેવા જાય છે. એવા સ્નાનગૃહમાં અમે ધણી આપણી જહેનોને પણુ જોઇ છે. આ બધી જરા ખર્ચાળ હોવાથી તેનો એપ જહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવાનો ભય ઓછો છે, છતાં પણુ જો તેને આટલેથીજ નિર્મૂળ કરી દેવામાં આવે તો તે વધુ ઉત્તમ છે. પર પુરૂષો જ્યાં લગભગ નમ્ર જેવી દશામાં જ વિહારતા હોય છે. એવા ગંદા વાતાવરણમાં જવાથી ગંદા છાંટા ઉડવાનો ભય જગતો જ રહે છે. પર કૌમી સ્ત્રીઓ હજી આ સ્નાનગૃહ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશી નથી ત્યાં જ આપણી અમુક જહેનોએ તંદુરસ્તી પ્રાપ્ત કરવાના રૂપાળા ઓઠા તળે આં વ્યવસાય સ્વીકાર્યો છે.

પશ્ચીમના દરેક આચાર અપનાવી લેવાની જાણુ કે આપણી

બહેનોએ હરીશ્ચંદ્ર આદરી છે, પુરુષોએ ને ને અધિકારો આને લાડકોડથી સ્ત્રીઓને સોંપી દીધા છે, એ અધિકારો આવતી કાલે પુરુષોના હોઠમાં બદનામીના સાઇન બોર્ડ બનીને લટકી પડશે... એવા દરેક સંજોગો દ્રવ્યમાન થઇ રહ્યા છે.

વડિલોની નિદ્રા!

વડિલોની ચુપકાદી અને વડિલોની નિદ્રાએ પણ આજે અનેક અનર્થો ઉપજાવ્યા છે, સ્ત્રીઓને અને પુત્રીઓને અધિકારમાં રાખવાની અમારી સવેળાની ચેતવણી છે.

છેલ્લી ઘડીએ તપાસ કરતાં હું જાણી શક્યો છું કે કૌમતી આટલી ખરબાદી જાણે કે ઓછી હોય તેમ એક વધુ લયંકરમાં લયંકર બદીનો ઉમેરો થવા ચાહે છે. જે ચાર ગઢેનોએ અભિનેત્રી બનવાના મોહમાં શહેરની એક પ્રતિષ્ઠિત અભિનેત્રીના ઉમરાઓ ઘસી નાખ્યા છે. જે ક્ષેત્રમાં દુરાચારોથી ખરડાયેલી નારીઓને પણ કડવા અનુભવો મળ્યા છે. જે ક્ષેત્રમાં શિયળરક્ષાની વાત એક હાસ્યરૂપક વિચાર ગણાય છે. જે ક્ષેત્રમાં વ્યભિચારીનું તાંડવ-નૃત્ય થઈ રહ્યું છે એ ક્ષેત્રમાં પગલાં પડતાં પહેલાં સાવચેત રહેજો, તમારા એકના શોખનું પાલન કરવામાં તમામ કૌમ ઉપર કલંકનું ટીકું ન ચોંટી જાય તેની તકેદારી રાખજો.

સભ્યતા વિવેક અને ટેકને નેવે મુકી અભિનેત્રી બનવાના ફાંદાં ભારતી બહેનો વેશ્યા બનવા જઈ રહી છે તેનું લાન રાખે, અનેક નરીઓએ આજ સુધીમાં સેંકડો વખત છડે ચોક પુકાર કરી છે, કે સ્ત્રીઓ માટે આ ક્ષેત્ર શ્રાપ સમાન છે. સભ્ય સમાજની નારીઓએ આ ક્ષેત્રને હંમેશના માટે દુરથી જ નમસ્કાર કરી દેવા જોઈએ,

પરકૌમી બહેનો પણ આજે સીનેમાના નામ માગથી લડકી હોઈ છે, એ વૈભવશાળી જીવન પાછળ દેખાવી દુર્દશાથી આજે કાણ બિનવાકેફ છે?

શું આપની કૌમતી બહેનોએ પોતાના વડિલોની ચુપકાદીનો આવો અવગો અર્થ કર્યો છે?

અફસોસ છે કે આજ સુધી કદિ એમ ન સાંભળ્યું કે વોહરા કૌમતી બહેનોએ કદિ કેળવણી સાટે પ્રયાસ કર્યા, કદિ સીવણ, ગુંથણની સંસ્થાઓ માટે વિચાર કર્યો, કદિ કોઈ આશા-જનક અને પ્રગતિસુચક આગે કુચ કરી.

ફક્ત જ્યાં નઝર પડી ત્યાં બહેનોએ નોતરેલી બરબાદી અને સર્જન કરેલા વિનાશના પંજા દેખાયા, ન ક્યાંય પ્રગતિ ન ક્યાંય ઉન્નતિ એક કૌમતી અંધકારમય ભાવિની આથી વિશેષ ખાત્રી બીજી શી હોઈ શકે?

દુર...હટી જાવ,

સીનેમા એ તમારા જીવનનો, તમારા સમાજનો તમારી પ્રગતિનો કદો સતર છે, જે જે બદલીઓ. ફેરફારો આજે

આપણે વિંટળાય વળ્યા છે. અને આપણે સમાજથી, ધર્મથી, સંસ્કૃતિથી દુર ફેરેલી દીધા છે. તેનો જવાબદાર એજ કાળમુખો સિનેમા શોખ છે.

જ્યાં સુધી આ રૂપેરી ચાદરનું આકર્ષણ આપણા સ્ત્રી વર્ગનું અંતર નિવાસ બન્યું છે, ત્યાં સુધી અનેક બદીઓને ફાલવા કુલ-વાની તક મળ્યાજ કરશે એ નિઃશંક છે. સ્ત્રીઓને સીનેમામાં સાથે લઈ જવાથી લોકો અમને સુધરેલા, આઝાદ અને નવા વિચારના ગણાશે એવા હલકા વિચારવાળા ફેશનપરસ્ત વર્ગના લોકોએ સ્વહરતે પાયમાલી નોતરી છે. વડિલોએ આપેલી સ્વતંત્રતાનો એવા લોકોએ દુરઉપયોગ કર્યો છે. ખીચારા બુઝુર્ગોએ આપેલી છુટછાટથી છડી જઈ આજે જે જે યુવાનો અને યુવતીઓ ફેશન અને બરબાદીના પંથે ધપી રહ્યા છે, તેની બસર તમામ કૌમની કિર્તી ઉપર કલંક લગાડનારી નીવડશે એ વિચારી લેવા, જેટલી તક પણ તેઓ સમજે એવી મારી વિનંતી છે.

નમાસા પતિદેવાને ચેતવણી :

સ્રીઓની આજની બેશમ આંધળી સ્વતંત્રાનો સૌથી વધુ જવાબદાર ફેશનપરસ્ત સ્રીઓના ફેશનપરસ્ત પતિ દેવો છે, કે જેમને પોતાની પત્નીઓની કપડા પહેરવાની નમ્ર છટકા, વાળ ઓળવાની કલાઓ અને એ પદ્ધતિ અનાવવાની હિલચાલ પસંદ છે, અને તેના જ કારણે આજે એ બદીઓ ઝડપી ગતિએ ફેલાવે પામી રહી છે, એનું પ્રમાણ આજે બહોળાવર્ગના સમુદાયમાં સ્થાપિત થઈ ગયું છે એને રોકવાનું કાર્ય પણ હવે કંઈ બન્યું છે, આજની ધરધરમાં ફેલાય ચુકેલી આ નિષ્કુર સંસ્કૃતિ નાશ પામીનેજ નવી બનશે એ દિવા જેવું સ્પષ્ટ છે. પોતાની પત્નીઓ રૂપેરી ચાદર ઉપર અગ્નિનયના અજવાળા પ્રાચરતી નટીઓ જેવી બની રહે એવું ઇચ્છતા પતિઓ પોતાના જીવન સુખનો નાશ નોતરી રહ્યા છે. હદ ઉપરાંત બિન ઉપયોગી શારિરીક સંગ્રાર, અને હરવા કરવાના ખર્ચો કરતી નારીઓનું જીવન નર્ક સમાન

બની રહ્યું છે એ જીલવાની જરૂર નથી. જ્યાં સુધી કૌમના પ્રત્યેક ઘરમાંથી સુધારાનો પ્રાથમિક આરંભ નહિ થાય ત્યાં સુધી આ બદી કૌમના જીવનમાં નામુર બની રહેશે. જે પતિઓ પોતાની ઘરની સ્ત્રીઓ ઉપર કાબુ નથી રાખી શકતા તે આજની મંદી સમાજ રચનાના જવાબદારો છે. તેમને પ્રથમ ચેતવાની જરૂર છે. આજનો નાણાના પુઝાવાના યુગ આવતીજ કાંતે સ્વપ્ન સમાન બની જશે, અને ત્યારે ફેશનપરસ્ત પત્ની પતિઓની આવક ઉપર કાપ મુકાશે પરંતુ ફેશનપરસ્ત પત્ની પોતાની રહેણી કરણી ઉપર કાપ મુકવા અશક્તિવાન બનશે અને ત્યારે તેનું જીવન પોતાની આઝાદીને પોષવા કહી તરફ વહન કરશે એ હકિકત કંપાવી રહી છે. અત્યારે સમય છે. આ પુસ્તકમાં જાહેર કરેલા ચેતવણીના સુરો સાંભળી ફેશનપરસ્ત જીવનની જરૂરીયાત છે. કૌમનું શ્રેય ઈચ્છતા નવજવાનો, વૃદ્ધો, અને આગેવાનો આ લડતમાં મોખરે આવી કૌમને બરબાદીના પંથે જતી અટકાવે એ ધણુંજ અગત્યનું છે, અમો આશા રાખીએ છીએ કૌમ સવેળા જાગૃત બની આ કાર્યને અમલ સ્વરૂપ આપી દાઉદી વોહરા કૌમના નવ ધડતરમાં પોતાનો અમુલ્ય ફાળો આપવાનું નહિંજ ચુકે.

આપણી કૌમના હાથોમાં આ પુસ્તક મુકતાં અમને અસીમ દુઃખ થઈ રહ્યું છે, પરંતુ આજની પરિસ્થિતિ જેતાં દરેક ફેશન-પરસ્ત અને બિનજવાબદાર બનેલા લોકોને ચેતવવા માટેજ અમને અમારી કલમમાંથી અંગારા વર્ષાવાની ફરજ પડી છે. છતાં પણ આજે કૌમ જે રીતે બરબાદીના પંથે આગેકુચ કરી રહી છે, તેમાં કશો પણ ફેરફાર નહિં થાય તો અમને હવે પછીનું પુસ્તક અનિચ્છાએ પણ આ પુસ્તક કરતાંયે વધુ ઉધાડી રીતે લખવાની હાથારી ભરી ફરજ પડશે, અમારા પાસે આજસુધીમાં અનેક કુટુંબોની નામ, દામ: અને ફેટાઓ સાથેના ખરડાયેલા જીવન

ચરિત્રો એકત્ર થયા છે. અરે એ કાર્ય હજી પણ ચાલુજ છે, આશા રાખીએ છીએ કે આ પુસ્તક વાંચ્યા પછી દૌમી ભાઈઓ અને બહેનો ધર્મની અને દૌમની ઈજ્જતને બચાવવાના નેક હેતુથી પોતાની રહેણી કરણીમાં રહેલી આંધળી સ્વતંત્રાને દુર કરી શાદા-ઇને અપનાવવાનું નહિજ ભુલે વડિલો પાસેથી પણ અમો આશા રાખીએ છીએ કે સમાજના પતનને રોકવામાં તેઓ સાથ આપી પોતાની ઔદાર્યને સમજાવવાની કોષિશ કરશે અને તેઓને ઉધા માર્ગે જતા રોકી કોમ ભલાઇ અથવા તો પોતાની ઉન્નતિને સમજતા શીખે અને શીખવાડે, એવી આશા રાખીએ તો તે અસ્થાને નહિજ ગણાય.

આપણું રાજદ્વારી ક્ષેત્ર !

અત્યારે જગતના રાષ્ટ્ર ક્ષેત્રોમાં પણ આપણું સ્થાન શુન્ય છે. નાની કૌમ તરીકે અને મુઠ્ઠીભર માણસોના બલના હેઠળ છટકવાનો સમય આજે આથમી ગયો છે પારસી અને ખોગ્ત જેવી નાની કૌમનું સ્થાન પણ આજે રાજદ્વારી ક્ષેત્રમાં મોખરે છે ત્યારે આપણું સ્થાન પણ બિલકુલ નથી. જ્યારે દરેક રાષ્ટ્રીય ક્ષણમાં આપણા તરફથી અપાતી રકમોના ક્ષણોની રકમ અન્ય કૌમો સામે ખુબજ મોટી હોય છે. આજે જગતના મુસ્લિમોની પ્રતિનિધિ સંસ્થા મુસ્લિમ લીગમાં પણ કયાંય આપણા લાઇઓનું સ્થાન જણાતું નથી. તેનું કારણ આપણી તાઅલીમી નબળાઇએ છે. જ્યાં સુધી આપણે આંગણે કેળવણીનું કાર્ષ રચનાત્મક ક્ષેત્ર નક્કી કરવામાં નહિં આવે ત્યાં સુધી આપણે કદિ પણ આગળ આવી શકશું નહિં.

સમય આજે સાદ કરી રહ્યો છે, નવાયુગનો પવન આપણે ઢંઢોળી રહ્યો છે. મોજશોખમાં આગળ અને આગળ વધી રહેલી કૌમોએ આજે. જગતના સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક, અને રાજ-દારી દરેક ક્ષેત્રોમાં મોખરે રહેવાની જરૂરીયાત છે.

પતનનાં માર્ગે જઈ રહેલી કૌમને ઉગરવાનો આજે કોઈ માર્ગ દેખાતો નથી સમાજના અગ્રગણ્ય ગણાતા જવાબદાર વર્ગ તરફથી આજે કૌમને પતનમાં સળસળતી રાખવાનો આક્ષેપ અપરાધ થઈ રહ્યો છે. પતનની રાખ ઉપર ક્રાંતિની પુંક પુકાઈ ચુકી છે. હવે નવસર્જનની અણુમોલ ધડી આવી પહોંચી છે. શહેરે શહેર અને ગામે ગામે પ્રગતિવાદી સંસ્થાઓ સ્થાપી. દાઉદી વોહરા આલમનું નવું ધડતર કરવાની આજે દરેક જરૂરીયાત ઉપસ્થિત થઈ છે. નવા લોહીની દોરવણી વગર સમાજની સડેલ પ્રજ્વાલિકાઓ નીકળવી દુર્લભ લાસે છે. કૌમના દરેક આગેવાનોએ કુંભકર્ણની નિદ્રામાંથી જાગૃત થઈ, સમાજના એકે એક માનવીને ઢંઢોળીને જગાડવાની જરૂર છે. ઉભો કરવાની જરૂર છે. નવી દિશા દેખાડવાની જરૂર છે.

જગતમાં અન્ય કૌમો સામે આપણી કૌમનું આર્થિક પાસુ પણ અતિશય બળવાન છે કૌમના ધાર્મિક ખાતાઓ પાસે આજે કરોડો રૂપિયા બિન ઉપયોગી પડ્યા છે. કૌમના ધનવાનો આજે ધનને બાંધા માર્ગે વેડફી રહ્યા છે જ્યારે ખીણ તરફ કૌમનો એક મહાન વિશાળ વર્ગ કેળવણી વગર રીખાઈ રહ્યો છે ધંધા વગર બેકાર રખડી રહ્યો છે. પોતાના સંતાનોની શાદી માટે વલખાં મારી રહ્યો છે અને તે સિવાય અનેક રીતે આજે તે શોષાય રહ્યો છે સમાનતાના યુગમાં આપણી સંકુચિત કૌમની આવી સમાજ રચનાના ગાલ પર તમારો ઝીંકી દેવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે.

શા માટે કૌમમાં ઉછીંગની યોજનાઓ અમલમાં આવતી નથી ? શા માટે કૌમના ગામે ગામમાં કેળવણીની પછાત દશાની જુઓ સંભળાઈ રહી છે ? શા માટે ધર્મગુરુ વર્ગ સામે આજે એક અતિ વિરાટ વર્માનો અસતોષ છે ? શા માટે સમાજના સમાજ ઉપયોગી ખાતાઓ યુપ બની ગયા છે ? શા માટે કૌમનું પ્રતિકારિત્વ ક્ષેત્ર મરજી વાંકે જીવી રહ્યું છે ? સાહિત્યમાં રસ લીધા. વગર આજે કોઈ પણ સમાજ જગતમાં પોતાનું ઉચ્ચનીય સ્થાન ધડી શકે તેમ નથી તો પછી શા માટે કૌમના પ્રતિકારિત્વ પ્રતિ ધેરી ઉદાસીનતા સેવાઈ રહી છે ? શા માટે સાહિત્યકારને વાણી સ્વાતંત્ર્યના યુગમાં સીમાઓમાં બાંધી લેવામાં આવે છે ? શા માટે કૌમને કૈશ્વનોની બદીઓમાંથી મુક્ત કરવા માટે ક્યાં પગલાં લેવામાં આવતા નથી એવા એવા હઝારો પ્રશ્નો આજે કૌમના કલેજ પર ધા કરી રહ્યા છે. એ દરેક પ્રશ્નોનો નિકાલ લાવી કૌમના કલેજ પર પડેલા ધા ઉપર મલમપટ્ટીઓ કરવીજ પડશે નહિ તો જે દિવસે એ ધા તાઝા થશે તે દિવસે કૌમ કૌમ તરીકેના દરેક સિદ્ધાંતોને અભરાઈ પર મુકી પોતાના મનઘડત માર્ગ પર પ્રયાણ આદરી દેશે. તે દિવસે એ પ્રવાહને પાછો વાળવાનું કાર્ય અતિશય અગર હશે મહાન અગવડ લઈ હશે તે પહેલાં કૌમને વ્યવસ્થિત કરી દેવાની જરૂરીયાત છે. પતનના માર્ગથી પાછો વાળવાની મુખ્ય જરૂરીયાત છે.

આ પુસ્તકમાં કૌમમાં ફલીપુલી રહેલા રહેલા દરેક નાશકારક માર્ગો શરૂ સીધો અંગુલી નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે, લ-તે લ-તે વ્યવસ્થિત સંસ્થાઓ સ્થાપી, એ બદીઓથી સૌને રોકવાનું કાર્ય કરવાની જરૂરીયાત છે કોઈ પણ પ્રકારની શેઠ શરમ વગર આ પુસ્તકને હકિકતનો અરિસો બનાવી સમાજ સામે મુકી દેવામાં આવ્યું છે.

એકે એક વાંચક આ પુસ્તકમાં દર્શાવેલી બદીઓમાં સપ-ડાએલો હોય તો પોતે પોતાની રીતેજ તેમાંથી નીકળવાનો પ્રયાસ કરે અને ત્યાર પછી બીજાઓને ઉગારવાના યથાશક્તિ પ્રયાસો કરે એ મનુષ્યાનિયતની દ્રષ્ટિએ અને કૌમની ગુમાઇ જતી આબરૂને બચાવવાની દ્રષ્ટિએ ખુબજ અગત્યનું છે.

અંતમાં દુઆ કરીશું કે આ પુસ્તકમાં રજુ થયેલી દરેક વાતોનો પૂરતો અભ્યાસ કરી વાચકો કૌમને બરબાદીના પંથે જતી રોકવાના કામમાં લાગી જાય અને આજના પ્રગતિવાદી યુગમાં આપણું સ્થાન પણ કંઈક ઉજળું અને ચમકતું બનાવીને રહે. પરવરદિગાર દરેકને આ નેક હેતુ પ્રતિ વફાદાર બનવાનું બળ આપે!!!

આ પુસ્તક :-

આજે અંધારા પ્રતિ જઈ રહેલા આપણા કૌંભી ભાઈઓ અને બહેનો માટે એક દિવાની ગરજ સારનાર છે.

માટે :-

દરેક કૌંભી જઝબાત ધરાવતા ભાઈઓએ આ દીવો પોતાના ભાઈઓ તથા બહેનોને બતાવી તેમને ઉગારી લેવાની આજે સાચી જરૂરીયાત છે.

R. Tyeb & Company.

NEAR SUPER CINEMA
GRANT ROAD, BOMBAY

G. 4.

Latest Design for Patty-cuts
English Knitting Wools & Pins
Fancy Sequins & flowers etc. etc.

Direct Importers of:
All Knitting and
Millinery & Accessories

આથપાઓ કારવા માટે બેસ્ટ ટીજાખના
જરૂર લેશો.

ફેલના ફલાવરસ, રેસમના ગુથેલા ફુલો,
ઈંગલીશ કારવાનું રેશમ, તથા મશીન
વસ્ત્રના રીલો મલશે.

આર. તૈયબની કું. ૩૨૬, માંડ રોડ,
સુપર સીનેમા પાસે

ટેલીફોન નં. ૪૬૧૬૫.

એન. હુકમાનજી મીઠાણવાલા

૪૦૪, એ અલીમહોમદ મેનશન,
આન્ટરેડ, મુંબઈ, ૭.

અમારી બે અમુલ્ય વસ્તુઓ

મીઠી પેસાબ = ડાયાબીટીસના નિરાશ થએલા
દર્દીઓને ખાસ ઉપયોગી ગણેરાત

લાલ ન થાય તો પેસા પાછા

મધુ-નાશીકા

ગમે તેવા જુના મીઠી પેસાબના રાગ પર અમારી આળીસ
ગોળીની એક બોટલ સચોટ ધલાજ છે.

કિંમત બોટલ ૧ ના રૂ. ૧૫૫

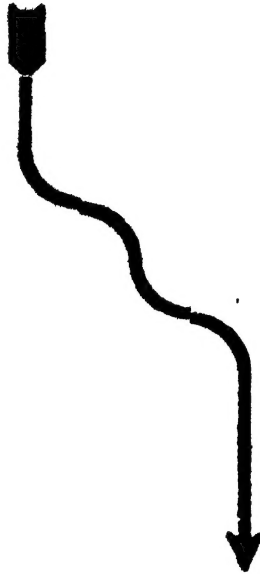
* જીવનામૃત *

અમે તે કારણથી આવેલી અશક્તિ, માંદગી પછીની નબળાઈ,
પ્રમેહ, પ્રદર, રક્તપિત્ત, ઉન્માદ, મગજના દર્દો, ક્ષય તેમજ
પકવાણ (આંતરડાં)નાં મુંઝવણ ભરેલા અસાધ્ય દર્દો મટાડી
જીવિબળ વધારવામાં અત્યંત ઉપયોગી છે.

એકથી બે તોલા અર્ધો શેર ગરમ દુધની સાથે સવાર સાંજ
લેવું ખાસ પરહેજ નથી.

અનાવનાર:-ડૉ. ગોરધનદાસ અમરશી
અગસરા(ભાયાણી) કાઠિયાવાડ

કેઇપણ જાતના ઉમદા
પ્રીન્ટીંગ કામ માટે મળેા.

પુકાર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

અશ્રુભાઈ મેનશન
હીલરોડ બાંદરા
અ. બ. ધ - ૨૦.

સુંદર, સુશોભીત અને ટકાઉ

જામનગરના બટન

તથા

વાસ્કો પ્લાસ્ટીક

માટે લખે અથવા મળે.

★ ★ ★ ★ ★

બહાર ગામના ઓરડર પર પુરતું ધ્યાન
આપવામાં આવે છે.

* મકાતી ટ્રેડિંગ કંપની *

૨-૧૬, ધરમસી કેસ લેન, મુંબઈ, નં. ૩.

વરસોનું જુદું રહેવા ત્યાં જમવાની સગવડ સાથેનું

→ કેળવણી ખાતું ←

હુકમ પુરુર સમ્યક્તા વ મવલાના તાહેર સચકુદીન
(ત. ઉ. શ.) સાહેબની રજાથી સ્થપાયેલું

દારૂલ-ઈલામતિસ સચકીયાહ

સાંતાકુઝ (મુંબઈ)

ચાલુ વરસથી આ સંસ્થાની દેખરેખ અને સુધારો વધારો કરવાનું કામ અંજુમને તકીફ આદાબીદદીન ને સોંપવામાં આવેલું છેવાથી દરેક લાઇઓએ પોતાના બચ્ચાઓને આ ખાતામાં મોકલવા વિનંતી કરવામાં આવે છે. જ્યાં કેળવણી અને રહેવા જમવાની પુરી સગવડ કરવામાં આવી છે.

વધુ વિગતો બોર્ડીંગ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટને પુછવાથી મલી શકશે

બોર્ડીંગ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ :

દારૂલ ઇલામતિસ સચકીયાહ

ટેક લાઇન સાંતાકુઝ,

(મુંબઈ)

લી૦ અબ્દે સમ્યક્તા (ત. ઉ. શ.)

સેક્રટરી,

અંજુમને તકીફે આદાબીદદીન

